

NORDISK TIDSKRIFT

FÖR VETENSKAP, KONST OCH INDUSTRI

UTGIVEN AV LETTERSTEDTSKA FÖRENINGEN

- Det omöjligas konst – översättningens roll i Norden
  - Lars Wollin
  - Beate Grimsrud
  - Ylva Hellerud
  - Lars Kleberg
  - Hlín Agnarsdóttir
  - Agneta Pleijel och Anne Marie Bjerg
  - Per Qvale
- Kierkegaard og demokratiet
- Intervju med Karin Söder
- Bokessä om litteraturforskning i Norden

STOCKHOLM

■ ■ Ny serie i samarbete med Föreningen Norden ■ ■

Årg. 89 • 2013 • Häfte 4

INNEHÅLL

Artiklar

Att översätta är nödvändigt. Kring halva nationallitteraturen i svensk och nordisk språk- och kulturhistoria. <i>Lars Wollin</i>	321
Prisad översättare vill få med det som står mellan raderna. <i>Bo Högländer</i>	334
Beate Grimrud – uppfylld av berättelser redan som barn. <i>Bo Högländer</i>	335
Översättarens och översättningens roll. Några nedslag i historien och exempel från en samtida översättares vardag. <i>Ylva Hellerud</i>	339
Det omöjligas konst – översättningens roll i Norden. Bilder från Letterstedtska föreningens medlemsseminarium.	346
Litterärt översättarseminarium och Svenskt översättarlexikon. Erfarenheter från Södertörns högskola. <i>Lars Kleberg</i>	349
En cykeltur runt orden – att översätta Lars Norén till isländska. <i>Hlín Agnarsdóttir</i>	359
Författaren mötte sin översättare. <i>Bo Högländer</i>	365
Søren Kierkegaard og demokratiet. <i>Steen Tullberg</i>	369
NT-Intervjun. Karin Söder: Värmlänning, politiker, nordist. <i>Lena Wiklund</i>	383

* * *

För egen räkning och nordisk krönika

Om å oversette fra svensk til norsk. <i>Per Qvale</i>	387
Krönika om nordiskt samarbete. <i>Anders Ljunggren</i>	391

* * *

Letterstedtska föreningen

Krister Wahlbäck 1937-2013. Några personliga minnesord. <i>Claes Wiklund</i>	395
Styrelser, ledamöter och anslag 2013.	399
Anslagsutlysning för 2014	423

* * *

Bokessä

Litteraturforskning i Norden – tre eksempler. <i>Hans H. Skei</i>	425
---	-----

* * *

Kring böcker och människor

Ledarkrisen inom Självständighetspartiet 1970-1991. <i>Guðni Th. Jóhannesson</i>	431
Jörn Donner håller stilen. <i>Henrik Helenius</i>	434
Lars Hanson – porträtt av en legendarisk skådespelare. <i>Astrid Söderbergh Widding</i>	436
Sammanfattning	439
Tiivistelmä.	440

LARS WOLLIN

ATT ÖVERSÄTTA ÄR NÖDVÄNDIGT Kring halva nationallitteraturen i svensk och nordisk språk- och kulturhistoria

Artikeln bygger på ett föredrag vid Letterstedtska föreningens medlemsseminarium "Det omöjligas konst – översättningens roll i Norden" den 18-19 oktober 2013 i Stockholm.

Lars Wollin är professor emeritus i nordiska språk/svenska. Senast verksam vid Åbo Akademi, Finland, tidigare främst vid Lunds, Göteborgs och Uppsala universitet.

Årets kanadensiska nobelpristagare i litteratur, Alice Munro, skriver som bekant på engelska. Om en svensk läsare, trots goda kunskaper i världsspråket, ändå föredrar att avnjuta hennes noveller på sitt modersmål, i god översättning, måste han eller hon då be om ursäkt för det? – Nja, skulle nog många säga, att be om ursäkt ska väl inte behövas, men det är å andra sidan knappast något att stoltsera med. Kanske skulle man tillägga – eller tyst tänka – att en engelskkunnig svensk som läser Alice Munro på svenska åtminstone borde skämmas en liten smula. För nog måste ändå, hävdas det, en god författares personliga stil vara förankrad i hans eller hennes modersmål och komma bäst till sin rätt där. Så om man som läsare har tillgång till originalet, då är det allt lite ”slött” att hålla till godo med efterbildningen.

Att läsa utrikisk skönlitteratur i översättning kan självfallet aldrig vara annat än legitimt. Men är det alltså, åtminstone i princip, en nödfallsutväg? Rentav ett fattigdomsbevis? – Alltsedan den moderna romanens genombrott för ungefär två hundra år sedan har översättning, liksom annan imitativ och reproduktiv verksamhet, alltid fått stå tillbaka i det litterära värdesystemet för ”originalet”, i romantikens anda uppfattat som den ”äkta varan”. På 1800-talets då nya litterära massmarknad var översättaren oftast anonym, näst intill osynlig i utbudet. Hans – eller (oftare) hennes – insatser var ingenting som förläggaren hade något intresse av att lyfta fram, kritikerna såg den inte och det är tvivelaktigt om läsarna överhuvudtaget reflekterade över saken. Det var faktiskt rentav *meningen* att de inte skulle göra det: bäst var den översättning som likt den perfekt polerade glasrutan inte märktes, som till läsaren förmedlade illusionen att tilltalas direkt av författaren, utan störande mellanled.

Det har hävdats att denna attityd, ”the translator’s invisibility” för att tala med Lawrence Venuti (1995), överlevt in i modern tid i den stora angloamerikanska litterära världen, där översättning *till* engelska också generellt är en relativt ovanlig produktionsform. Venutis hållning har visserligen mött gensagor, och i små språkområden som de nordiska, som alltid varit vidöppna för impulser utifrån och där litterär översättning rentav är vanligare än originalproduktion, har attityden under 1900-talet utan tvivel långsamt förskjutits i översättningens favör. Ändå möter man – åtminstone i Sverige – i den bokläsande delen av allmänheten fortfarande ofta ett oförlöst och klucket förhållande till valet av lässpråk. Man inser och accepterar översättningens legitimitet, men man ser den helst inte. Även kritiker och litteraturforskare, ställda inför översättningens verklighet, föredrar ofta att tala och forska om något annat.

Dock är bilden långt från entydig. Själv kommer jag ihåg Else Lundgren, en av 1900-talets främsta översättare till svenska av just engelskspråkig skönlitteratur; hon var en ledande uttolkare av författare som Nadine Gordimer, William Golding och många flera. På ett seminarium jag deltog i för ett tjugotal år sen minns jag hur hon fascinerade publiken genom att hävda översättningens värde i dess egen rätt, inte bara som något nödvändigt. Else Lundgren framställde översättningen som en brygga till djupare och mer förfinad litterär förståelse. Begrunda t.ex., sade hon, det franska ordet *une pomme*, det tyska *ein Apfel*, det engelska *an apple*! För en rimligt språkkunnig svensk är alla dessa utrikiska ord välkända, man vet omedelbart vilket fenomen i vår omvärld det handlar om när man ser ett av dem skrivet. Strikt ”sakligt” vållar de inga som helst förståelseproblem. Ändå är dessa ord, som de möter oss i främmande språk, för oss egentligen bara glosor i en ordbok. Men smaka i stället på det svenska ordet: *äpple*.

Just ”smaka” på det! Se det, känn det i handen! Ordet *äpple* ger oss *hela* upplevelsen: den röda färgen, den svala känslan, den friska doften, den syrliga smaken, själva saften i munnen – hela den sinnliga upplevelsen, totaliteten av det som för oss som talar svenska är just precis ett äpple – omspunnet av den rymd av associationer som öppnar sig kring detta på en gång vardagliga och komplexa fenomen – allt det

som för oss är ett äpple. Det är ju sådant skönlitteraturen ska förmedla. Och där räcker bara modersmålet till.

Alltså: god utländsk skönlitteratur ska vi *alltid* avnjuta i god översättning.

Så långt Else Lundgren. – Någon absolut sanning gives ju icke, men nog är hennes ståndpunkt mer spännande än den som bara slentrianmässigt bekräftar vår ingrodda misstro mot i princip all reproduktiv verksamhet, åtminstone mot sådan med något slags konstnärliga anspråk. Den schablonen tillhör de tristare sidorna av vårt arv från romantiken.

Säkert var det också åt det hållet som Birgitta Trotzig tänkte när hon formulerade en tänkvärd tes:

Översättningarna är helt enkelt – brutalt uttryckt – halva vår nationallitteratur. Vad vore den svenska litteraturens utvecklingshistoria utan Hagbergs Shakespeare, Erland Lagerlöfs Homeros, Ellen Rydelius Dostojevskij, Warburtons Joyce, Irma Nordvangs Musil?

Just detta uttalande – det gjordes i en uppsats i tidskriften *Dialoger* 1995 – har väckt viss uppmärksamhet, och det har citerats av flera. Jag tänker också vända och vrida litet på det i detta diskussionsinlägg. Birgitta Trotzigs reflexion kring ”halva vår nationallitteratur” är ju pregnant formulerad, och den bygger på en korrekt iakttagelse, som egentligen görs anmärkningsvärt sällan. Ändå är den knappast i djupare mening originell. När Grundtvig diktade sin berömda hyllning till modersmålet 1837 skedde det visserligen i en yttre kontext som inte direkt handlade om översättning. En strof börjar med orden:

Modersmaal er vort Hjertesprog, // kun løs er al fremmed Tale.

Grundtvigs dikt är en tidstypiskt högstämnd hyllning till det egna språket, modersmålet som arv och omistlig egendom. Den är avfattad i en nationell yra som kan te sig mycket avlägsen för oss i dag. Det är lika fullt lätt – även om Grundtvig själv kanske inte avsåg just det – att i en sådan hyllning till det egna språket också innesluta översättningen, och då som en skapande kraft. Översättningen har ju kapaciteten att i någon mening ”göra” modersmål. Ungefär så måste Peter Skautrup ha tänkt, när han på 1940-talet, i första bandet av sin monumentala danska språkhistoria, anför just detta Grundtvig-ställe i själva ingressen, som ett motto för hela sitt magnifika verk. Skautrup insåg uppenbarligen att ett litet nationalspråk i Europas norra periferi aldrig kan – och aldrig kunnat – utveckla en litterär odling värd namnet utan de många mäktiga förebilderna på kontinenten. De har behövts, i alla genrer, som mönster för inspiration, temaval och referenser, men också, och ingalunda minst, som förlagor, original, för direkt efterbildning.

Alltså: översättningarna är inte bara ”halva vår nationallitteratur”. Utan dem hade vi inte haft den andra halvan heller.

Låt oss återvända till Birgitta Trotzigs formulering. Notera *numerus* och *species*: *översättningarna*! Pluralformen gör det hela mer konkret, artikelformen mer specifikt. Birgitta Trotzig talar inte om *översättning* som ett abstrakt skeende. Hon talar om faktiskt tryckta och publicerade böcker, om *översättningar*, och om dessa som specifika, i några fall namngivna verk, *översättningarna*. Det är genom alla dessa faktiska översättningar – mer eller mindre kongeniala – som man under sekulens gång erövrat och mödosamt utvecklat just den ”halva nationallitteraturen”; detta är ju i sig självt ett tämligen trivialt konstaterande. Det är i översatt form vi införlivat Homeros, Dante och Shakespeare, Goethe, Balzac och Hemingway i en svensk kanon. Det är översättarna som gett form åt ett europeiskt och västerländskt arv på svenskt språk, liksom de gjort det på danskt, norskt och isländskt språk, i modern tid också på färöiskt.

Detta är för övrigt inte heller hela sanningen. Egentligen har översättarna gett oss betydligt mer än det som i citatet kallas halva vår nationallitteratur. Låt mig särskilt lyfta fram två viktiga sammanhang.

För det första är det ingalunda bara i sparsmakad vitterhet av det slag som framtonar i Birgitta Trotzigs exempel som översättarna gett ord åt ”vår andes stämma i världen” – för att tala med Heidenstam, en annan berömd utmejslare av klingande sentenser om vårt språk. På 1800-talet producerades de beryktade häftesserierna. De tillhandahöll raffel och pigromantik en masse, producerad i närmast industriella former, en billig och publikanpassad lektyr utan sofistikerade litterära ambitioner. Det var mycket så som svenska folkets breda lager lärde sig läsa – läsa annat än bibel och postillor, läsa snabbt och lustfyllt. Detta lättsmälta läsgods bestod av idel importprodukter: våra inhemska originalförfattare har ju jämförelsevis sällan dyrkat den lättare musan.

Om det var just detta Birgitta Trotzig tänkte på när hon själv betecknade sin formulering som ”brutal” är väl osäkert. Hursomhelst – och kanske litet hårdtaget, populärlitteraturen tas ju numera på större allvar bland forskarna – kan det nog för somliga vara ett rätt beskt piller att svälja, denna insikt att det är *översättare* av engelskt, tyskt och franskt lättläst gods av oftast synnerligen måttlig litterär kvalitet som på 1800-talet gjorde hela den svenska nationen på allvar litterat. Den uppgiften har därefter ett stort stall av flitiga översättare – underbetalda och därför flitiga – fortsatt och fullföljt i 1900-talets och i vårt nya sekels alla Bill och Ben- och Harlekinserier. Vi ser redan nu en fortsättning efter samma linjer, om också kanske i delvis andra former, i den digitalt dirigerade språkkultur som vi upplever på våra data-skärmar och som ligger framför oss. – Som sagt, och än en gång möjligen något tillspetsat: det är översättare av enklare utrikisk underhållningsfiktion som lärt Svensson läsa.

En autentisk glimt från tiden:

Emma Woodhouse var vacker, rik, förståndig, hade ett lyckligt lynne och ett trefligt hem, och med dessa livvets största fördelar hade hon uppnått en ålder af tjuguet år, utan att ha' erfarit några särdeles stora bekymmer eller förtretligheter.

Anonym översättning: *Emma* 1857

I originaltappning:

Emma Woodhouse, handsome, clever, and rich, with a comfortable home and happy disposition, seemed to unite some of the best blessings of existence; and had lived nearly twenty-one years in the world with very little to distress or vex her.

Jane Austen: *Emma* 1816

Det kan te sig utmanande att anföra just Jane Austen som prov på 1800-talets ”skräplitteratur”, och det är naturligtvis inte heller min avsikt. Men faktum kvarstår: hennes plats på parnassen har anvisats henne först i vår egen tid. Den är förestavad av värderingar som skulle ha varit obegripliga vid mitten av 1800-talet. Då, före det s.k. moderna genombrottet, var romanläsning överhuvudtaget ingen prestigesysselsättning.

Hundra resp. hundrafemtio år senare blir samma text föremål för aktad klassikeröversättning. Sådan åldras ju alltid, olikt sina evigt fräscha original. I det här fallet blir den ombesörjd av först Sonja Bergvall, sedan Rose-Marie Nielsen. Dessa två damer tillhör det senare 1900-talets och millennieskiftets mest produktiva svenska romanöversättare från engelska, med en status liknande den inledningsvis nämnda Else Lundgrens. Deras båda ”Emmor” kan nog kännas rätt olika i tilltalet:

Vacker, rik och begåvad, gladlynt till sin natur och uppvuxen i ett trevligt hem, tycktes Emma Woodhouse förena bra mycket av livets goda i sin person, och hennes nära tjuogoettåriga levnad hade inte bjudit henne många bekymmer eller sorger.

Sonja Bergvall: *Emma* 1956

Emma Woodhouse kunde nog anses höra till de lyckligt lottade i livet. Hon var vacker, klok och gladlynt, kom från ett rikt och gott hem och hade trots att hon snart skulle fylla tjugoett inte drabbats av särskilt många sorger och bekymmer.

Rose-Marie Nielsen: *Emma* 2004

Inte helt samma grepp kanske. Antyder skillnaden måhända något om förändring i det litterära tilltalet under det senaste halvsekle? – Samtidigt går det att reflektera över relationen till den anonyma 1800-talsversionen. Har det egentligen hänt så mycket?

När vi studerar översättning historiskt måste vi således handskas varsamt och på betryggande distans med våra nedärvda föreställningar kring litterär

kvalitet och prestige. Den sortens idéer är alltid tidsbundna. Detta föranleder alltså den ena utvidgningen av Birgitta Trotzigs tes om halva vår nationallitteratur. Vi får inte vara för fina i kanten. Den andra gäller själva kategorin hon mobiliserar: ”nationallitteraturen”. Vad är det?

Det kan vara skäl att påpeka att översättarna medverkat som centrala aktörer i utvecklingen av den allmänna begreppsbildningen också i *sakprosan*, den som vi använder i så gott som samtliga domäner av samhällets liv, inte bara i vitterhet och skönlitteratur. Vi förfogar ju t.ex. fortfarande över en vetenskaplig svenska. Den var på 1700-talet kanske vårt språks sista stora domänerövring, då från latinet. I dag är den kanske på väg att bli den första domänförlusten, nu till engelskan. Sist in, först ut – det gäller i många sammanhang.

Hursomhelst, det svenska vetenskapsspråket och dess reflexer i vardagen är i mycket faktiskt ett verk av översättare. Dessa har därmed medverkat till att forma nutidsmänniskans världsbild, ibland sannolikt mer genomgripande än någon aldrig så epokgörande skönlitteratur. Ett enda exempel är till fyllest: Charles Darwins *On the origin of species*, publicerad i London 1859.

Redan i den fullständiga titeln formulerar Darwin de centrala, på sin tid omstörtande begreppen: *On the origin of species by means of natural selection or The preservation of favoured races in the struggle for life*. Den första svenska översättningen, signerad A. M. Selling, utkom i Stockholm 1871, på Lars Johan Hiertas berömda förlag, under titeln: *Om arternas uppkomst genom naturligt urval eller de bäst utrustade rasernas bestånd i kampen för tillvaron*.

Frågan anmäler sig: var Hierta den ende som vågade? – ”There is grandeur in this view of life,” säger Darwin själv i bokens elokventa avslutning. ”Det ligger storhet i denna åsigt”, ekar det hos Selling.

Denne Selling lärde oss formulera de hädiska tankarna på svenska: se bara på fraser som *naturligt urval* och *kampen för tillvaron!* De ingår i vår nutids etablerade begrepps uppsättning. När vi i dag refererar till evolutionen på vårt eget språk talar vi ju inte om *striden för livet* eller något sådant, utan vi säger alltid *kampen för tillvaron*, precis i den formuleringen och ingen annan. Frasens svenska form är fixerad och har blivit bestående, och detta är Sellings verk. Han myntade våra termer. Det är en insats som, olikt Darwins egen, inte renderade hans namn något rum i världshistorien, knappt ens i svensk kuriosahistoria. Det Selling gjorde, liksom hans många kolleger bland facköversättarna gjort både före och efter honom, är lika fullt väsentligt – för oss.

* * *

Vad menar vi egentligen, mer exakt, när vi talar så där lite löst och allmänt om ”översättning”? Vill vi diskutera fenomenet seriöst och någorlunda stringent, måste vi precisera dess innebörd. Den uppgiften har trotsat otaliga försök alltsedan den romerska antiken och är i grunden hopplös. Men låt oss ändå försöka relativisera begreppet i en mer generell term: jag föreslår *språkväxlande textreproduktion*. Man lägger för sig en färdig text på ett givet språk, sedan producerar man själv en ny text på ett annat språk, i någon sorts anslutning till den förelagda. Denna anslutning kan bestå i ”slavisk” kopiering på ordnivå (eller rentav morfemnivå); den kan också, i den motsatta extremen, vara mycket lös, så att det man sysslar med får en stark prägel av det vi i dag uppfattar som originalproduktion – dock alltså samtidigt som man tar över väsentliga element av den förelagda texten.

Mellan dessa poler – och generellt sett närmare den senare än den förra – rörde sig den ”språkväxlande textreproduktionen” i den allra äldsta fasen av det som kunde kallas en svensk översättningshistoria. Detta skede infaller i högmedeltiden, kring sekelskiftet 1300, ännu ett halvsekel innan digerdöden skall gå skövlande fram över länder och folk. I Sverige befinner vi oss mitt i den s.k. folkungatiden, nära tidpunkten för Heliga Birgittas födelse. Den kontinentala kavaljerskulturen, riddarandan, florerar, och perioden betecknas traditionellt som en litterär guldålder. Samtidigt som sago- och eddadikt-

ningen kulminerar i Norge och på Island, nedtecknas i Sverige landskapslagar, legender, bibelparafra och lärda traktater, allt i den språkform som språk-historikerna av hävd kallar ”äldre fornsvenska”, stundom rentav ”klassisk” sådan. I varje fall i de tre senare, prosaiska, genrerna handlar det just om en form av ”språkväxlande textreproduktion”, som vi dock måste tveka att kalla översättning.

Det sistnämnda gäller också tidens folkspråkliga poesi, de s.k. Eufemiavisorna: tre rimmade riddarromaner, tillkomna i 1300-talets första decennium på uppdrag av den norske kungens tyskfödda gemål Eufemia. Varför vi tvekar att kalla det översättning förstår vi när vi i en av dessa galanta versromaner från chevaleriets glansdagar ser ett typiskt prov på återgivningen av en fornfransk förlaga. I *Herr Ivan lejonriddaren*, överflyttad till svenska från *Yvain ou le chevalier au lion*, författad av 1100-talsdiktaren Crétien de Troyes, kan fransk källtext och svensk måltext förhålla sig till varandra efter just det nämnda mönstret, löst men ändå igenkännbart:

Yvain:

De la fontaine poés croire

Qu'ele bouloit com yaue chaude

'Om källan kan du tro

att den kokade som hett vatten'

Herr Ivan:

Thet moghin ij for sannind tro

at then kælla væller swo

som then kætil ouer elle henger

oc vællin alla weghna wm gænger

'Det må ni för sanning tro

att den källan kokar så

som kitteln som hänger över elden

och ångan svävar åt alla håll runt om'

Det understrukna återger kärnan i förlagans huvudsats relativt textnära; resten är framför allt en vidlyftig och helt fri utbyggnad av en enkel bild i förlagan.

Detta är ju varken originalproduktion eller översättning i vår tids mening. Man kan förstås också se det som något av bådadera: ett mellanting som vi inte räknar med i dag, men som var det sedvanliga i detta högmedeltida skymningsland mellan litterära produktionsformer som för oss är självklart åtskilda – eller kanske snarare gryningsland, där sådana strikta demarkationer ännu tillhörde en okänd framtid.

Den framtiden skulle dock mycket snart randas. Det var nämligen i Vadstena kloster, invigt 1384, Heliga Birgittas mäktiga, postuma skapelse, som det nya började.

Vadstena kloster (på 1600-talet). Källa: Nordisk familjebok, 2 uppl. vol. 31 1921 (efter rekonstruktion av R. Haglund)

Birgittas berömda revelationer hade ju redan under hennes livstid givits latinsk språkform. Så här kunde det se ut:

Et venit quidam iudicandus ante tribunal. Cui vox patris sonuit, dicens ei

’Och en som skulle dömas kom inför min domstol. Till vilken faderns röst ljöd, sägande honom’

Anonyma birgittinbröder återgav detta på 1380-talet sålunda:

Oc en kom fore min domstol, hulkin som skulle dömas, Ok guz fadhurs röst liude sighiandhe honom

Den ”språkväxlande textreproduktionen” här kan ges en väsentligt preciserad innebörd: *språkväxlande, grammatiskt formbunden textreproduktion*. Försvenskaren arbetar strikt inom den grammatiska meningens, ”huvudsatsens”, ram, och hans förehavanden på den nivån kan beskrivas i grammatiska termer. Därmed är ett centralt kriterium uppfyllt för urskiljning av vad vi i dag kallar översättning.

Varför inträffade denna viktiga innovation just där, just då? kan man undra. I ett senmedeltida kloster? – Svaret är inte självklart. Dock bör man erinra sig att det birgittinska vadstenaklostret var landets ekonomiskt rikaste institution, ett mäktigt politiskt och kulturellt centrum i den senmedeltida nordiska statsbildning vi kallar Kalmarunionen. Det som skedde här, inom och utom klostermurarna, hade nog goda förutsättningar att ligga i fas med tiden i den begynnande renässansens och humanismens Europa. Det är rimligt att anta att ett nytt, mer precist tillvägagångssätt i försvenskningen av budskap på andra språk svarade mot nya, mer avancerade teoretiska uttrycksbehov.

Men är detta egentligen översättning i vår tids mening? – Ja, delvis, men inte helt, vill jag hävda. När klostrets blomstringstid var över i början av femtonhundratalet, då renässansens och humanismens idéer slog rot också hos oss i norr, då var tiden mogen för *Martin Luther* att träda in på den europeiska scenen. Han rumsterade om ordentligt bland allsköns medeltida självklarheter. Luther hävdade bl.a. att *bibeln* måste översättas till folkspråken, så att varje troende människa – vilket för honom betydde varje människa – själv kunde ta till sig det heliga ordet, utan korrumperade mellanhänder. Det var en ny, djärv och farlig tanke. Men, inskräpte Luther med stor kraft, om det ska fungera, då måste Skriften översättas på rätt sätt. Det ska ske i anden, inte efter bokstaven. Bibelspråket ska ges en form som vanligt olärt folk begriper. ”Da verstehen sie es denn”, menade han, ”wenn sie mercken, dass man deutsch mit ihnen redet”.

Luther föregick själv med gott exempel. Som bibelöversättare talade han verkligen tyska med sina landsmän, på ett helt annat sätt än hans medeltida föregångare i genren hade gjort. Därmed förde han det nya översättningskonceptet ett väsentligt stycke vidare, mot en *språkväxlande, grammatiskt formbunden och läsarinriktad textreproduktion*. Inriktningen mot läsaren var det sista, avgörande steget mot ett modernt översättningsideal. Luther tänkte ett steg längre än man gjort i t.ex. det svenska vadstenaklostret. Hans syn på saken tillförde den nya, mer exakta översättningsdoktrinen en *ideologi* som låg långt bortom det medeltida tänkandets förutsättningar – gav doktrinen en själ om man så vill. Textens perspektiv kompletterades med läsarens. Den legeringen blev bestående.

I denna anda blev Luthers egen bibelöversättning en del av basen för tyskans utveckling som modernt språk. Och exemplet följdes i flertalet länder som nåddes av den lutherska reformationen, inte minst de nordiska. De fundamentala återverkningarna på språkutvecklingen blev överallt desamma. I Sverige och Danmark utformade bibelöversättningarna i Luthers anda den allsmäktiga statskyrkans centrala trosdokument på språk som höll. Det var en svenska och en danska som skulle bli riksspråk i moderna nationalstater, omsider de fullfjädrade europeiska kulturspråk som vi har i dag.

Gustav Vasas Bibel i Sverige, tryckt i Uppsala 1541, har kallats den från språkhistorisk synpunkt viktigaste text alla kategorier som någonsin skrivits på svenska. Samma omdöme har tillämpats på Christian III:s Bibel i Danmark, tryckt i Köpenhamn 1550, och på Guðbrandsbiblíá på Island, tryckt i Hólar 1584. Vem vet – förtjänsten av det isländska språkets överlevnad och utveckling till ett kulturspråk på högsta europeiska nivå – som ju den moderna isländskan är i dag – ska kanske inte bara tillskrivas det rika litterära medeltidsarvet i Snorre Sturlasons tecken, med alla dess sagor och eddadikter. Måhända har det också spelat en roll att islänningarna under de senaste fyra

seklen fått höra bibeln läsas och utläggas i kyrkan på sitt eget språk – till skillnad från norrmännen, som aldrig fick någon egen reformationsbibel utan in i modern tid måste hålla till godo med den danska.

Så bör man förstås också nämna vårt östra broderland i sammanhanget. I den del av det svenska 1500-talsriket som vi nu kallar Finland var svenskan relativt sett ett betydligt större språk än den är i dagens Finland, och såtillvida anammades givetvis Gustav Vasas Bibel på samma premisser där som i det övriga Sverige. Men majoriteten av befolkningen i den östra rikshalvan talade trots allt även då finska. Och finnarna fick också sin egen reformationsbibel, tryckt i Stockholm 1548 (omfattande Nya testamentet). Den texten blev f.ö. debuten för finskan som skriftspråk. Det skedde i en rent svensk kontext, ty upphovsmannen, Michael Agricola, var biskop i Åbo, utnämnd av den svenske kungen. När han översatte bibeln till finska verkade han i ämbetet, i det svenska rikets tjänst, och liksom sina nordiska kolleger i full trohet mot den augsburgska bekännelsen. Denna trohet kunde artikuleras på valfritt språk; det för riket väsentliga var själva bekännelsen. Den svenska statsmaktens språkpolitik var pragmatiskt tolerant.

Och så – efter två sekel av medeltida turbulens – var, i princip i mitten av 1500-talet, en modern, nationellt profilerad nordisk översättningskultur sjösatt. I Sverige byggde den alltså på en hållfast legering av birgittinsk textanknytning, utvecklad i Vadstena, och luthersk läsaranpassning i reformationsbibelns anda. Historiskt sett är den svenske översättaren i grunden birgittin och lutheran.

Detta mäktiga arv har ju en räckvidd som sträcker sig vida utöver sentida nationsgränser. Det omfattar således inte bara alla nordiska länders översättningshistoria utan rimligtvis också en god del av norra Europas – låt vara att dessa stora sammanhang är föga utforskade.

Mönstret har varit bestående genom seklen, fram till dagsläget: grammatiskt beskrivbar textanknytning i förening med dynamisk läsaranpassning. Det var alltså i det konceptet man hamnat efter Luther. Friedrich Schleiermacher gav det i tidigt 1800-tal en formulering som blivit klassisk i modern översättningsreflexion: *Ta läsaren till texten eller ta texten till läsaren*. Det handlar alltså om det val som varje praktiserande översättare ständigt ställs inför och vars villkor väl ingen undgår att reflektera över. Formell textanknytning och idiomatisk läsaranpassning, i vardagsspråket ”bunden” resp. ”fri” översättning – mellan de två polerna har, mycket summariskt uppfattat, variationen spelat i det senaste halva årtusendets översättningspraxis. Variationen har betingats av yttre drivkrafter i den samtida kulturen och lika mycket av inre, individuella strävanden hos översättarna själva, allt i ett komplext, ständigt skiftande mönster som aldrig blivit överskådligt kartlagt och värderat.

Dock har variationen hela tiden rört sig inom en fast ram: den skarpa gränsen mellan två litterära produktionsformer, originalskriveri och översättning. Vi tar den gränsen för självklar i vår kultur, och har så gjort sedan medeltiden. Våra litteratörer sysslar med *antingen* det ena *eller* det andra. Vi känns i princip inte vid några gråzoner mellan original och översättning, och vi funderar sällan över den saken, problematiserar den aldrig; det gör, som sades inledningsvis, inte ens professionella forskare på berörda fält. Ändå är den skarpa demarkationen mellan original och översättning, i all sin skenbara självklarhet, varken given av naturen eller av någon annan högre ordning. Den är en kulturprodukt, uppkommen i ett specifikt historiskt sammanhang i varje språkområde och oftast möjlig att datera med viss exakthet. Den är helt enkelt den medeltida och lutherska nyheten, som fixerades och sedan bestod genom seklen, en konstant som variationen graviterar mot.

Översättningens distinkt avgränsade särart, som en specifik form av textproduktion, tillhör, vill jag påstå, det allra mest stabila vi äger i vår språkkultur.

* * *

Det kan vara skäl att avrunda denna lilla översättningshistoriska exposé med en liten metafor – som jag väljer att ge marin anknytning. Vi konstaterade att en nationellt profilerad nordisk översättningskultur var "sjösatt" med reformationen, runt mitten av 1500-talet, hos oss alltså i svensk tappning. Sjösättningen hade förberetts och pågått under hela senmedeltiden, främst i Vadstenaklostret. När den processen inleddes hade vikingatidens smäckt elegant långskepp med drakhuvud i stäven sedan flera sekel legat uppdragna på land. De hade på sin tid lämpat sig väl för landstigning på grunda stränder, snabbt och överrumplande med manstark trupp. Men sådana skepp saknade djup i konstruktionen och var inte mycket att lasta varor i. Översättningens bärande farkost hade andra, fredligare syften. Den kan snarare liknas vid den robusta medeltida koggen, Hansans ordinära fraktfartyg. Den kunde gå på djupet och hade en imponerande lastkapacitet.

Och den var gediget timrad. Översättningens kogg har numera seglat i ett halvt årtusende, utan några nämnvärda läckor eller förslitningsskador i skrovet, även om de ursprungliga hanseatiska emblemen tidigt byttes ut och glömdes. Rederierna har växlat genom seklen, olika uppdragsgivare har kommit och gått, de har hissat och halat flaggor av skiftande mönster och kulör i masttopp och akter. Några gånger har man tvistat om varför man gör det ena eller det andra. Men några reparationer eller renoveringar i skeppets grundkonstruktion har egentligen aldrig varit påkallade. Den enorma lasten av all världens litteratur som den gamla skutan träget fraktat till vårt land har oftast kunnat lossas i sin språkliga hemmahamn, utan allvarligare vattenskadorna.

Den medeltida hansakoggen.
Källa: Wikipedia.

Denna nautiska metafor täcker rätt väl översättningens roll i kultur- och språkhistorien. Översättningen är ett internationellt, delvis globalt transportsystem, till sitt väsen immateriellt men samtidigt mycket handfast. Det fraktar budskap och idéer mellan språk och länder, över inlandhav och oceaner. Vi kommer alltid att behöva det.

Till sist: lägg märke till styrman, på koggens däck! Där står han vid rodet och styr sin skuta med fast hand. Blicken håller han lyft mot skyn, kanske bedömer han väder och vindriktning. Sådant måste han ta hänsyn till, när han har översatt gods i lasten. Också han kommer alltid att behövas. Översättningens skepp har ingen autopilot, det måste alltid styras manuellt, manövreras av människor. För översättning finns som bekant inga bra maskiner, kommer aldrig att finnas.

Navigare necesse est, sade romarna. Det är nödvändigt att segla.

Det är lika nödvändigt att översätta.

Referenser

Grundtvig, N. F. S. *Moders navn er en himmelsk lyd*. 1837.

Skautrup, Peter. *Det danske sprogs historie. Band 1. Fra Guldhornene til Jyske lov*. København, Gyldendalske bogh., 1944.

Trotzig, Birgitta. "Till översättningens lov." *Dialoger* 33, 1995. Sid. 7–9.

Venuti, Lawrence. *The translator's invisibility. A history of translation*. London, Routledge, 1995.

PRISAD ÖVERSÄTTARE VILL FÅ MED DET SOM STÅR MELLAN RADERNA

Letterstedtska föreningens nordiska översättarpris ur de nyhlénska medlen 2013 mottogs av normannen Per Qvale, översättare på Letterstedtska föreningens medlemsseminarium "Det omöjligas konst – översättningens roll i Norden" den 18-19 oktober 2013 i Stockholm.

Per Qvale gratulerades – förutom av Letterstedtska föreningens ordförande Björn von Sydow – även av Einar Blomgren, Norsk Oversetterforening samt av Hans H. Skei, professor och ordförande LF i Norge samt Nordisk Tidskrifts norske redaktör.

Per Qvale har som utgångspunkt i sitt arbete som översättare att även "det som står mellan raderna" ska med i en översättning. Han trivs när han får ta sig an litteratur som lyfter. För Per Qvale innebär det att han får arbeta med de flesta genrer, dock inte kriminalromaner, där han säger sig aldrig förstå intrigen.

Den första svenske författare som Qvale tog sig an var Lars Gustafsson och dennes "Familjekretsen". Qvale hade dessförinnan deklarerat att han aldrig skulle översätta från svenska till norska. Men eftersom akademiker i Qvales generation vägrar läsa svenska, utan kräver norsk översättning, så fanns uppdrag som väntade. "Vi översätter världslitteratur på världens bästa norska", sa Qvale med glimten i ögat.

Göran Tunström betraktar han som en av de roligaste och mest intressanta att översätta. Då gäller det att försöka fånga rösten, tonen i originaltexten. Rytmen och melodin måste på något magiskt sätt överföras till det norska idiomat.

I samtalet som följde undrade Björn von Sydow om normän och svenskar befinner sig närmare varandra i dag, eller om vi glider isär?

Qvale menade att översättningar hur som helst för människor närmare varandra. När man läser en bok som översatts från ett annat språk möter man även den främmande kulturen.

På von Sydows fråga hur Qvale ser på översättarens sociala roll, status och ställning, m.m. svarade Qvale att det aldrig har varit så gott som här och nu, vilket lockade publiken till skratt. Allvarligt lade han till att han tycker att det gått framåt, vilket även gäller hur översättare honoreras, liksom statusmässigt.

Per Qvale

Bo Högländer

BEATE GRIMSRUD – UPPFYLLD AV BERÄTTELSER REDAN SOM BARN

Artikeln är ett referat från ett framträdande på Letterstedtska föreningens medlemsseminarium "Det omöjligas konst – översättningens roll i Norden" den 18-19 oktober 2013 i Stockholm.

Beate Grimsrud är författare, dramatiker och regissör. Hon är uppvuxen i Norge men numera bosatt i Stockholm.

Beate Grimsrud, norsk-svensk författare som skriver på båda språken, intog scenen och uppträdde som något av estradör på seminariet "Det omöjligas konst – översättningens roll i Norden". Omöjligt tedde det sig i förstone även för undertecknad referent att försöka återge Beate Grimsruds uttrycksfulla och originella föredrag, som till stora delar var självbiografiskt och byggde på egna upplevelser av skrivande, språk och översättning.

Redan som skolflicka var Beate uppfylld av berättelser. Det sista hennes tvillingbror hörde innan han somnade på kvällen, var Beates berättande, och det var också det första han hörde om morgnarna. På väg till och från skolan berättade Beate historier för kamraterna. Hon lärde sig metoden med en *cliff hanger* och kunde bryta historien precis när den var som mest spännande. "Resten får ni höra på hemvägen, efter skolan", fick kamraterna höra.

Beate bildade en klubb som höll till i en stuga i trädgården. Det mesta kretsade kring berättelser. I skolan stötte det mer formella berättandet i form av uppsatsskrivning på problem, eftersom både Beate och hennes tvillingbror är dyslektiker. Dessutom lever Beate med nedsatt syn, vilket ytterligare försvårade förutsättningarna.

Men hon visste redan kring elvaårsåldern att det var författare hon skulle bli. Synnedsättningen har skapat dråpliga situationer för Beate och hon inser att det finns många yrken hon omöjligt kunde ha bestämt sig för. Författaryrket fungerar dock – med rätt hjälp. Fast när hennes stödfröken i skolan undrade vilket yrke Beate hade tänkt sig och flickan svarade "författare så klart!" så uteblev stödet. Men skolflickan tog det på rätt sätt, hon tyckte mest synd om stödfröken, som inte visste att man kunde bli vad man ville.

Vid ett tillfälle gick Beate Grimsrud in på det hon trodde var Aeroflots kontor i Stockholm för att köpa en flygbiljett till Oslo. Var det inte en del underliga träskulpturer som prydde inredningen, med tanke på att detta var en turistbyrå? "Vi säljer inga flygbiljetter" var beskedet Beate fick. "Men är inte detta Aeroflot?" "Nej, detta är Afro Art!"

Beate skrev som ung på skrivmaskin och skickade in texter till Bolibompa. I 13-årsåldern hade hon en period när hon enbart skrev om äldre personer. Hon broderade ut karaktärerna så att de blev ”lika brokiga som äppelträden i sina trädgårdar”.

Ett manus skickades in till norsk radio och det *coolaste* ungdomsprogrammet, som hörde av sig och förklarade att man ville använda Beates texter. ”Det var den lyckligaste dagen i livet” minns Beate. Ända till dess att radions representant förklarade att texten skulle användas i ”Middagsstunden”, ett program som främst riktade sig till äldre lyssnare.

Intervjun i radiostudion med Beate blev ingen succé. Hon svarade korthugget ja och nej på frågorna. ”Jag blev knäckt, jag hade ju inte alls kommit till tals!” Den unga författaren fick dock av omgivningen höra att hon varit duktig, medan hennes bror vågade vara frispråkig. Han klargjorde att ”du ska inte svara på frågorna utan säga vad du vill ha sagt!”

Första manuset till ett förlag kom tillbaka med uppmaningen: ”Återkom med en rättad version”. Beate bestämde sig för att gå i skrivarskola på Biskops-Arnö, Föreningen Nordens folkhögskola utanför Bålsta i Mälardalen.

Hon upplevde de andra kursdeltagarna som betydligt mer erfarna. Självt tyckte inte Beate att hon läst särskilt mycket. När det var dags för presentation sa hon: ”jag är emot litteratur!”. Läraren undrade: ”vad gör du här då?” varpå Beate svarade: ”Vi får väl se”...

Elevernas texter skickades in till *Bonniers Litterära Magasin*, (BLM), någon tyckte att det inte var någon större idé att Beate skickade in sina alster. Men hon trotsade motståndet och hennes texter, av allas, var de som rönt tidskriftens intresse, sedan förlagsredaktören Hans Isaksson läst dem. Beate blev uppringd och man undrade om hon skrivit fler texter och om hon kunde visa dem för tidskriftens redaktion. Så blev det och på ett möte med BLM fick Beate frågan om hon kunde översätta texterna till svenska. Den blivande författaren svarade utan tvekan ja men insåg genast att hon skulle komma att behöva hjälp. Det blev till att fråga kurskamraterna på Biskops-Arnö, de som tidigare uttryckt glädje över att Beate skrev på norska, vilket de menade innebar att hon inte utgjorde en konkurrent.

”Det är väldigt svårt att översätta sig själv”, tycker Beate. Norska och svenska har helt skilda förutsättningar. Svenskan upplever Beate Grimsrud som svulstig, medan norskan är konkret. Vissa ord går bara inte att översätta, som svenskans ”okynnesäta” eller norskans ”dugnad”. Svenskar ”känner”, norrmän ”tycker”. Författaren säger sig också ha problem med den svenska ordföljden i meningarna.

För att exemplifiera läser Beate Grimsrud samma text på båda språken. På norska heter den ”Mølje” och på svenska ”Alla på en”.

På norska. ”Jeg har skrevet hele natten. Det var det mest klare og underfundige små akter man kan tenke seg. En slags encyklopedia. Det var en ivrig følelse. De kom som gaver og lyste i mørkret og jeg fanget dem.

Om morgenen løfter jeg lykkelig opp papirlappen får å se hva det står. Jeg ser till min forbauselse at jeg har skrevet alt sammen oppå hverandre. At jeg har skrevet alt på samme flekk. Første ordet underst og så videre som en fryktelig barnelek, der man legger seg på hverandre i skolegården når noen har sett ut sitt offer og ropt, mølje.”

På svenska. ”Jag har skrivit hela natten. Det var de mest klara och underfundiga små akter man kan tänka sig. En sorts encyklopedi. Det var en ivrig känsla. De kom som gåvor och lyste i mörkret och jag fångade dem.

På morgonen lyfter jag lycklig upp min papperslapp för att titta vad som står. Jag ser till min häpnad att jag har skrivit alltihopa på vartannat. Att jag skrivit allt på samma fläck. Första ordet underst och så vidare som en fruktansvärd barnlek. Där man lägger sig på varandra på skolgården när någon sett ut sitt offer och ropat alla på en.”

”För mig är språket mycket av ljud, jag suger på meningarna”, förklarar Beate Grimsrud. Hon tackar den psykolog som undrade vad Beate önskade bli när hon blev stor. ”Jag pep fram att jag ville bli författare”, minns Beate och psykologen hade tyckt att ”det verkade som en bra idé”. En dyr dator hade ordnats fram, samt ljudböcker att lyssna på. I dag finns så gott som samtliga utgivna böcker tillgängliga för synskadade att lyssna på. Och om de inte är inlästa så kan det ordnas. Den första boken som Beate lyssnade på var *Orlando* av Virginia Woolf. På vägen hem jublade hon av lycka och ropade ”Orlando!” hela vägen. Hon tyckte sig ha upptäckt världslitteraturen och har efter det försökt gå igenom de stora klassikerna. ”Dåliga deckare” är inget för författare Grimsrud.

Efter terrordådet på Utøya fick Beate Grimsrud en förfrågan om att medverka i en antologi med texter kring temat ondska. Hon var vid tillfället på väg till Tyskland och kunde inte producera något nytt. Men hon skrev om en befintlig text, ”Hvorfor holder broene?”. ”Jag ville inte skriva om ondskan, jag såg ju så mycket godhet”, motiverar författaren sitt val. Hon avslutade sitt framförande vid Letterstedtska föreningens seminarium med detta alster, som väl närmast kan liknas vid en prosadikt. Ett ord ansåg hon behövde förklaras och översätts för lyssnarna; ”maurene” är ”myrorna” på svenska. Ja, man kunde nästan ha hört en myra krypa i salen medan hon läste. Här följer ett utdrag:

”Hvorfor går ikke mennesker ut på gata og skyter vilt omkring seg? Skyter inn i vilkårlige folkemasser?

Hvorfor holder bro-bro-broene. Hvorfor raser ikke husene. Hvorfor styrer ikke bilisten over i motsatt kjørebane. Hvorfor bremses folk når de skal

bremsse. Hvorfor skal de bremsse? Hvorfor tegner, tegner, tegner ikke ingeniørene feil?"

/.../

"Hvordan kan det ha seg at det finns snille familiefedre som tar vare på barna sine. Hvorfor forgifter ikke kvinner hele slekta. Kokken sine gjester. Hvorfor voldtar ikke alle menn?"

/.../

Hvorfor blir ikke maurerne liggende i solen?

Hvorfor går ikke mennesker ut på gata og skyter vilt omkring seg? Hvorfor stjeler de ikke. Hvorfor sniker de ikke og hvorfor skriker de ikke.

Hvorfor kryper de varme maurene tilbake ned i tua?

Inn dit der varmen ikke har strukket til, og legger seg på alle de kalde og frosne maurerne. Varmen synker, sprer seg fra varm till frossen. Og hvorfor gjør de det?

En glohet maur med kroppen varmet av den første vårsolen, magen mot kald kamerat. Hvorfor raser ikke husene?

Magen mot kald kamerat.

... og de gjør det bare...

Kanskje er vi alle mer enn mennesker."

Bo Högländer

YLVA HELLERUD

ÖVERSÄTTARENS OCH ÖVERSÄTTNINGENS ROLL

Några nedslag i historien och exempel från en samtida översättares vardag

Artikeln bygger på ett föredrag från Letterstedtska föreningens medlemsseminarium "Det omöjligas konst – översättningens roll i Norden" den 18-19 oktober 2013 i Stockholm.

Ylva Hellerud är översättare och översätter skönlitteratur, drama, poesi och journalistiskt material, bl.a för Nordisk Tidskrift, samt film och tv-program.

I vårt moderna samhälle är det svårt att föreställa sig ett rikt kulturellt liv utan tillgång till översatt litteratur från hela världen, såväl facklitteratur som skönlitteratur. Men också historiskt har översättning varit nödvändig i såväl fred som krig. Handel mellan folk har krävt att affärsuppställningar har gjorts begripliga för båda parter, ockupationsmakter har velat förvissa sig om att härskarkulturen spridits. Ett ockuperat folk har varit nödsakat att lära sig härskarlandets språk för att kunna göra sin röst hörd. Rosettstenen från 196 f.Kr. utgör ett vittnesmål om detta. Den innehåller ett dekret till kung Ptolemaios från några präster i Memfis, samma text skriven på två språk – eller tre, beroende på hur man ser det: egyptiska skrivet med hieroglyfer, egyptiska med demotisk skrift samt grekiska. Den illustrerar alltså nödvändigheten av översättning i ett Egypten under hellenistiskt styre. Dessutom utgör Rosettstenen ett exempel på en översättning som fått en mycket stor roll i språkhistorien, det var ju som bekant med hjälp av den man lärde sig tolka hieroglyferna i början av 1800-talet.

Även människans önskan att vidga sina mentala vyer har resulterat i översättning. Att över huvud taget säga något om översättandets betydelse för kulturernas utveckling är svårt utan att förlora sig i truismer. Självklart har översättning av religiösa, vetenskapliga och skönlitterära texter haft en enorm betydelse för inte minst den västerländska kulturen ända sedan dess vagg. Ett exempel är all översättning som utfördes i Romarriket mellan grekiska och latin och därefter går det förstås inte att komma förbi Bibeln, först dess översättning till latin och sedan till folkspråken. I Sverige skedde det som bekant under Gustav Vasa och med Luthers tyska översättning som

förlaga. Vasabibelns text fick sådan betydelse för det svenska språket att den i språkhistorisk forskning har rollen som gränsdragare mellan fornsvenska och nysvenska. Bland annat var det i den som bokstaven å introducerades i svenskan, och kanske ännu viktigare var att bibelöversättarna inte använde ordformer med försvagning av ändelsevokal, en utveckling som svenskan undergick under denna tid. Svenskan i Vasabibeln fick alltså behålla former som *tala* och *samla* i stället för de då allt vanligare *tale* och *samle*. I danskan och vissa svenska dialekter, till exempel värmländskan, fullföljdes denna försvagning. Möjligen var det här ett mycket medvetet drag för att befästa svenskan som skild från danskan. Få översättare lär någonsin få en så avgörande roll i den svenska språkhistorien som bröderna Laurentius och Olaus Petri – med undantag, möjligen, för Google translate...

Elitens kunskaper i latin och andra främmande språk gjorde länge att behovet av boköversättning var blygsamt, men det är intressant att notera hur tidigt den engelske filosofen John Locke översattes: *Herr Johan Lockes Tankar och anmärkningar angående ungdomens uppfostring först skrefne uti engelskan, men nu för deras serdeles värde och nyttighet uppå swenska öfversatte. Stockholm, tryckt hos Julius G. Matthiæ åhr 1709*. Darwins *On the Origin of Species* utkom i svensk översättning 1871, endast 12 år efter publiceringen på engelska, och samma år, 1871, kom Dickens roman *Pickwick-klubbens efterlemnade papper* på svenska.

Vem bestämmer utbudet?

Det är förvisso den anglosaxiska litteraturen som är helt dominerande på bokmarknaden, kanske beroende på att språkkunskaperna hos förläggarna begränsar sig till engelska, men också förstås på grund av engelskans roll som modernt lingua franca. I hög utsträckning är det förlagen som bestämmer vad som ska översättas för utgivning. Men det finns också ett visst utrymme för översättare att själva påverka utbudet av översatt litteratur. En översättare ägnar sig åt sitt/sina översättningsspråk av pur kärlek, har god kännedom om bokutgivningen i respektive land och kan därför föreslå texter som är värda att översätta, texter som kanske drunknar i de stora bokmässornas hav. Och får man inte någon förläggares gehör, kan modiga och passionerade översättare faktiskt starta egna förlag för att ge ut den litteratur de tror på, vilket nyligen har bevisats av de unga kvinnorna bakom förlaget [sekwa], som ger ut modern franskspråkig skönlitteratur. Mycket poesi översätts också på översättares egna initiativ, även om texterna kanske inte når längre än till en tidskrift eller till publicering på nätet. Det är alltså möjligt för översättare att spela en mer aktiv roll som kulturförmedlare än att bara agera på uppdrag av aktörer på den kommersiella marknaden.

Vad ska en översättare kunna?

Översättningar i skriftlig form brukar indelas i tre huvudsakliga kategorier: facköversättning, litterär översättning samt film- och tv-översättning, ibland kallat undertextning. Till den första kategorin brukar man föra t.ex. teknisk översättning, läroböcker och det man kanske kan kalla formella dokument. Den här sista typen av översättning utförs i många fall av auktoriserade translatorer, den enda översättargrupp som har någon typ av yrkeslegitimation, en auktorisation utfärdad av Kammarkollegiet. För att verka som översättare krävs annars ingen formell utbildning, även om det numera finns speciella översättarprogram på högskolenivå.

Ett grundkrav för att alls kvalificera sig till rollen som översättare är förstås omfattande kunskaper i *källspråket*, inklusive källspråkets kultur. Men det utgör bara hälften av grundkravet, för lika viktigt, om inte viktigare, är djupgående kunskaper i *målspråket*, jämte en god stilistisk förmåga i såväl käll- som målspråk. Det är därför skönlitterära översättare nästan uteslutande översätter till sitt modersmål. Att uppfatta en nyans i ett språk är inte detsamma som att kunna återge den på ett annat.

Vad är översättning?

En vanlig definition av vad översättning är, kan lyda "att överföra budskap från ett språk till ett annat". Den definitionen ges både i Nationalencyklopedin och på Wikipedia. Kastar man för jämförelsens skull ett öga på en vanligt förekommande engelsk definition lyder den istället: "Translation is the transfer of meaning from one language to another." Ja, bara kring denna till synes enkla sats kunde man utveckla ett djupgående resonemang om översättandets och översättarens roll. Är "budskap" och "meaning" samma sak? Sanningen är den, att ingen egentligen lyckats komma med en bra definition av vad översättning egentligen är. Ligger huvudvikten på texten/budskapet? Författarintention? Effekten på läsaren? Förhållandet till en större, övergripande kontext? Och inte heller finns det någon checklista som kan användas för att bestämma om en översättning är bra eller inte. Däremot finns numera rätt heltäckande kartläggningar av vad det är som händer när en text översätts, vilka olika strategier översättare använder sig av för att återge texten på ett annat språk.

Den akademiska disciplinen Översättningsvetenskap, som bland annat ägnar sig åt analys av översättningsstrategier, är inte särskilt gammal, den etablerades först på 1970-talet. Översättarens egna kommentarer och reflexioner kring översättandet har däremot en längre historia. Cicero, för att nämna någon, reflekterar kring översättning av grekiska texter som ett hjälpmedel för att bli en bättre talare i sitt verk *De Oratore*. Kyrkofadern Hieronymus, som översatte Bibeln från hebreiska och grekiska till latin på 300-talet, utgör ett

annat exempel. Han brottades med frågan om huruvida han skulle översätta ord för ord eller mera i betydelseenheter, och initierade därmed en diskussion som pågått ända sedan dess.

Närmande eller fjärmande?

Det största tvisteämnet när det gäller översättningens och översättarens roll kan uttryckas i motsatsparet närmande/fjärmande av den översatta texten i förhållande till den tänkte läsaren. En annan formulering av samma problem lyder: "Ska man föra texten till läsaren eller läsaren till texten?" Alltså: ska man anpassa texten och skala av eller tillrättalägga det som känns främmande, eller ska man låta läsaren jobba lite, behålla textens – med ett överdrivet uttryck – exotiska karaktär? Vissa, både översättningsteoretiker och utövande översättare, argumenterar mycket starkt för det ena eller andra förhållningssättet, medan andra – inklusive jag själv – har en mer pragmatisk inställning: man balanserar mellan de två principerna. Problemet blir förstås större ju längre ifrån varann de två inblandade språkkulturerna ligger, men varje språk är ändå per definition kulturspecifikt. Det kan ta sig uttryck på såväl språkligt strukturell nivå som på ren referentnivå.

Under andra hälften av 1900-talet fick fransk filosofi och litteraturteori stor genomslagskraft och översattes mycket texttroget till engelska. Det har fått konsekvenser i Vasabibelns anda, om än i en snävare avnämningens. Dessa översättningar har påverkat språket i motsvarande discipliner i den engelskspråkiga akademiska världen – och inte bara där. Jag översatte nyligen en text om arkitekturen i Islands nya konserthus Harpa just för *Nordisk Tidskrift*, och språket i artikeln hade alldeles uppenbart franska influenser. Författaren hänvisade också mycket riktigt till den franske filosofen Michel Foucault. Jag misstänker att få läser Foucault på originalspråk utan går via de engelska översättningarna, som alltså varit mycket trogna mot franskans – i allmänhet, inte bara Foucaults – ganska yviga, mångordiga och teoretiserande stil, i motsats till den engelska och tyska akademiska traditionen som varit mer jordnära. Man kan roa sig med att spekulera i vad som hade hänt om översättarna varit mindre stiltrogna, om de "närmare" texterna stilmässigt. Hade budskapet/the meaning förändrats?

På det mer konkreta planet; vad gör en fransk litterär översättare med svenska egenheter som "systemkasse" och "osthyvel"? När det gäller den sistnämnda är det kanske inte hela världen om man nöjer sig med något i stil med "ostkniv" – men det beror förstås på sammanhanget. Om en romanfigur befinner sig vid spisen och i brist på stekspade använder osthyveln, blir vederbörandes uppfinningsrikedom inte lika uppenbar på franska. En filmöversättare har det i just det fallet något lättare, om föremålet i fråga syns i bild.

Obrottslig trohet mot originalet?

Andra tillfällen då översättaren måste påta sig en mer aktiv roll är när det är något sakfel i texten, eller iögonfallande inkonsekvenser. Ska översättaren rätta? Helst bör författaren förstås kontaktas, i andra fall måste man vara mycket säker på sin sak – alltså att det rör sig om ett uppenbart fel som lätt går att kontrollera. Jag har några gånger upptäckt sådana fall i Arnaldur Indriðasons böcker, och som tur är är han tillmötesgående och uppskattar att man är noggrann.

Att varje ord i en dikt är noga utvalt och ofta vilar på ett hav av undertext är lätt att föreställa sig, men gäller samma sak för en skönlitterär prosatext? Ett dramatiskt verk jag översatt från isländska är Hrafnhildur Hagalíns *Hægan, Elektra*, ett symbolmättat, förtätat drama om förhållandet mellan mor och dotter. Vid ett tillfälle kommer en lång uppräkningslista av ett trettiotal olika blommor. Växt- och djurnamn är ett kapitel för sig när det gäller översättning, och jag la ner mycken möda på att hitta de rätta svenska namnen. (I sådana här lägen är man Linné evinnerligt tacksam...) Jag lyckades med ett tjugotal, men resten gick jag bet på. I den fasta övertygelsen om att varje blomma hade en symbolisk betydelse, kontaktade jag skamset Hrafnhildur och bekände mitt tillkortakommande. Svaret? Det spelar ingen roll, du kan räkna upp 30 svenska blommor du tycker är fina.

Än mer komplicerad blir balansen mellan närma och fjärma om en text helt enkelt är illa skriven i original, rörig och därmed svårbegriplig. Då blir den också svår att översätta. Som översättare har man två val: antingen åstadkomma en lika rörig och svårbegriplig text på målspråket – medan språkkänslan protesterar våldsamt – eller tolka efter bästa förmåga och göra små tillrättaligganden i enlighet med vad man tror det är författaren vill ha sagt. Det här gäller sakprosa i första hand, en illa skriven skönlitterär text hamnar sällan på en översättarens skrivbord. Även i sådana fall underlättar det om man kan kontakta författaren och försynt fråga om de allra mest kryptiska formuleringarna. Det händer att svaret då blir: Oj, det var ju inte så bra formulerat, jag menar si och så, skriv det istället på något bra sätt.

Film- och tv-översättningens roll

För filmöversättare gäller förstås samma kunskapskrav som för all annan översättning, men med några tillägg. Filmöversättaren, och i synnerhet tv-översättaren, måste kunna uppfatta talat språk med alla dess varieteter och dialekter. För exempelvis engelskans del handlar det om brittisk, amerikansk och australisk engelska, skotsk accent, irländsk accent osv. Film- och tv-översättaren måste kunna arbeta utan manus – eller med undermåliga manus, så kallade *post-production scripts*, oftast skrivna av någon som inte haft med filmens tillkomst att göra. Ett exempel kan hämtas från den amerikanska deckarserien

Columbo. Några personer kommer in på en fotoutställning och småpratar, med mycket sorl i bakgrunden, vilket gör konversationen svårhördd. I manus står:

"When you're a vicious fiend, you don't know who you're going to attract."

Det som i själva verket sägs är:

"When the admission is free, you don't know who you're going to attract."

På ytterligare några sätt skiljer sig film- och tv-översättarens arbete från textöversättarens. Tittaren hör originalet samtidigt som översättningen presenteras, vilket begränsar översättarens frihet. Det går t.ex. inte att kompensera en svåröversatt ordlek genom att hitta på en likvärdig på ett annat ställe. Filmöversättaren måste också vid behov kunna redigera ner det sagda utan stor innehållsförlust. Dessutom ska ett jämnt tempo i textväxlingen eftersträvas, liksom också satsanpassad textväxling. Dessa moment är tidskrävande.

"Vem som helst kan väl översätta film..."

Sedan några år tillbaka är det tekniskt möjligt för var och en som äger en dator att själv förse en film med undertexter. Det har resulterat i en explosion av s.k. "fan subtitling", alltså entusiaster som illegalt kopierar filmer, förser dem med undertexter på sin fritid och sedan lägger ut dem på nätet för gratis nedladdning. Påpekas bör förstås att det oftast handlar om engelskspråkig och nästan uteslutande amerikansk film. Dessa entusiastöversättningar kan många gånger vara alldeles utmärkta, inte minst på grund av att den självpåtagne översättaren är grundligt insatt i filmens eller seriens specifika kulturella universum. Men lika ofta kännetecknas de av snabba och ojämna textväxlingar, slarvigt språk och abrupta fall ner i amatöröversättarens vanligaste grop: de falska vänernas, alltså ord med förrädiskt lika utseende.

Men problemet med undermålig textning av film och tv är av en annan karaktär än enstaka felöversättningar. Goda läsare hinner förmodligen läsa allt som står på en oredigerad textremsa, långsamma läsare – hörselskadade, lågutbildade, invandrare och äldre – gör det inte. Dessutom ska ju alla tittargrupper hinna titta på bilden också, och inte med andan i halsen ha fullt upp med att läsa texten.

Redigeringen ska som nämndes ovan dessutom göras på ett så smidigt sätt att tittaren helst inte märker att något utelämnats. Det kräver en genuin förståelse för vad det är som uttrycks. Översättaren måste träffsäkert uppfatta "budskapet" eller "the meaning" – som när det gäller film inte alltid ligger enbart i texten, alltså dialogen eller speakern. Men om publiken nöjer sig med en fladdrig, oredigerad och ogenomtänkt text, har distributionsbolagen ingen anledning att betala någon för att åstadkomma en väl genomarbetad textning. Finns det dessutom människor som gladeligen gör arbetet gratis på sin fritid,

är det förstaeligt att arvodena för filmöversättning försämrats de senaste åren. Och även om det finns en rudimentär insikt om att det kanske kan krävas någon typ av kunskap för att producera textremsor, vill de stora produktionsbolagen ändå rationalisera så mycket det går.

Kunskapen om att redigeringen tar tid har nått fram – men lösningen har blivit att centralt förredigera filmernas textplatser, alltså att dela in dem i färdiga tidsblock (med utgångspunkt kanske i en översättning till holländska), och sedan låta översättarna i respektive övriga språk "fylla i" de tomma raderna. Möjligheterna att anpassa textväxlingen till målspråkets struktur försvåras och i själva verket innebär detta ett merarbete. Konsekvensen blir att seriösa översättare försvinner från yrket, och att kvalitén sjunker generellt, även vad gäller korrekthet och stilkänsla.

Textremsans betydelse för läskunnigheten

Språket i de texter som syns på filmer och tv-program har en enorm genomslagskraft. Det är vanligare att människor läser textremsor än böcker. Om kvalitén på dessa översättningar är undermålig kan det få konsekvenser för den allmänna språknivån. Jag tror att dåliga film- och tv-översättningar gör större skada än inga översättningar alls. En enstaka boköversättning som inte gör rättvisa åt en språkligt högstående källtext är en nog så trist händelse, men den publik den riktar sig till har ofta den kunskap, den makt och de medel som krävs för att kunna reagera och agera. De stora grupper vars enda läsning sker från textremsor blir de verkliga förlorarna i språkmässigt hänseende. Måhända är det inga överord att i förlängningen tala om ett demokratiproblem. Om vi människor ska lösa problem utan våld, behöver vi ett rikt språk för att kommunicera med varandra. Om ett samhälle förlorar insikten om vikten av ett bra språk, har dess invånare anledning att oroa sig. Att hävda översättandets viktiga roll när det gäller utbyte av kunskap och kultur på elitnivå mellan olika språk är en självklarhet. Det borde vara en lika stor självklarhet att kräva hög kvalité även på översättningar i visuella media.

Det omöjligas konst – översättningens roll i Norden

Letterstedtska föreningens (LF) medlemsseminarium "Det omöjligas konst – översättningens roll i Norden" ägde rum den 18-19 oktober 2013 i Stockholm. Seminariet samlade ca 50 deltagare från Danmark, Finland, Island, Norge och Sverige.

*Björn von Sydow, fd
talman och LF huvud-
styrelsens ordförande,
var moderator för semi-
nariet.*

*T.v talaren Lars Wollin,
professor emeritus i
nordiska språk, t.h
Gunnar Söder, fd gene-
raldirektör.*

*T.v. Anders Ljunggren,
Sveriges ambassadör
i Tallinn, krönikör i
Nordisk Tidskrift och
LF-medlem, i mit-
ten talaren Beate
Grimsrud, författare
och LF-medlem.*

*Fr.h. samtalsledare
Hans H. Skei, profes-
sor, ordförande i LF
avdelning i Norge
och Nordisk Tidskrifts
norske redaktör; Sture
Näslund, journalist och
LF-medlem, och Steen
A. Cold, fhv kontor-
chef, ordförande och
sekreterare LF avdel-
ning i Danmark.*

*Donatorerna till
Letterstedtska för-
eningens nordiska
översättarpris ur de
nyhlénska medlen: t.v.
Marthe Urzander, fil.
mag och LF-medlem,
t.h. Lars-Olof Nyhlén,
fd universitetslektor och
LF-medlem.*

Fr.h. talare Lars Kleberg, professor emeritus i ryska, talare Lars Wollin, professor emeritus i nordiska språk, talare Anne Marie Bjerg, översättare och mottagare av LF översättarpriset 2012, talare Agneta Pleijel, författare, moderator Björn von Sydow, talare Ylva Hellerud, översättare och LF-medlem. Foto: Jan Kløvstad.

*F.v. Agneta Pleijel,
Anne Marie Bjerg och
Hans H. Skei.*

*Programkommittén
för seminariet: F.v Per
Thullberg, fd general-
direktör och ledamot
LF huvudstyrelse,
Birgitta Lindgren,
fd språkvårdare vid
Språkrådet och leda-
mot LF huvudstyrelse,
Ylva Hellerud, översät-
tare och LF- medlem.
Längst till höger skym-
tar Björn von Sydow.*

*Foto (där inget annat
anges): Bo Högländer*

LARS KLEBERG

LITTERÄRT ÖVERSÄTTARSEMINARIUM OCH SVENSKT ÖVERSÄTTARLEXIKON

Erfarenheter från Södertörns högskola

Artikeln bygger på ett föredrag vid Letterstedtska föreningens medlemsseminarium "Det omöjligas konst – översättningens roll i Norden" den 18-19 oktober 2013 i Stockholm.

Lars Kleberg är slavist och översättare. Han har varit professor i ryska vid Södertörns högskola och är huvudredaktör för databasen Svenskt översättarlexikon.

1.

Om man intervjuar översättare är det ofta en speciell erfarenhet som nämns, eller som kommer fram då man skrapar på ytan. Många översättare tycks komma från tvåspråkiga miljöer eller ha en upplevelse av tvåspråkighet. Det kan vara en uppväxt med föräldrar som talar olika språk, bosättning i ett annat land, förhållande med en person från ett annat land och en annan kultur, eller långvarig utlandsvistelse.

Samtidigt betyder inte sådana språkmöten att en översättare självklart blir översättare från just *det första* främmande språket.¹ Det viktiga är att en dubbelspråkighet skapat en *grundläggande spricka* i ens medvetande; enspråkigheten har en gång för alla förlorat sitt sken av naturlighet; man har berövats sin språkliga oskuld.

Själv upplevde jag tvåspråkighet redan i föräldrahemmet. Min far var svensk och min mor danska. Båda talade sina respektive språk som en självklarhet. Jag lärde mig väl aldrig att tala danska flytande, men jag upptäckte tidigt att samma värld kan beskrivas på olika språk, med olika ord, olika bilder, olika intonationer. När jag gick i gymnasiet tänkte jag mig ibland att jag skulle bli översättare till yrket. I gymnasisternas ambitiösa tidskrift *Pegasen* översatte jag Samuel Becketts *Krapps sista band*, som jag hade hittat i den amerikanska avantgardetidskriften *Evergreen Review*. Där hade jag också stiftat bekantskap med beatpoeterna Lawrence Ferlinghetti och Allen Ginsberg som jag tog itu med att introducera på svenska.

Om man skulle läsa engelska på Uppsala universitet år 1960 fick man ägna första terminens litteraturstudier åt Chaucer. Jag förstod att det skulle ta alldeles

för lång tid innan man kom fram till beatnikpoeterna. Dessutom *kunde* väl nästan alla engelska? Jag sökte mig i stället till de slaviska språken. Till Tjechov var det ännu långt. Men jag har fortsatt att översätta poesi och dramatik; någon roman har jag aldrig vågat mig på.

Även om jag inte varit översättare på heltid har översättningen och dess problem alltid sysselsatt mig. Min doktorsavhandling inleddes med ett citat av Ulf Linde: ”Det man inte kan översätta har man heller inte förstått”.² Uppgiften var här en översättning i överförd mening: att formulera om den ryska avantgardeteaterns estetiska program i andra termer än dess egna. Översättning i både bokstavlig och överförd mening stod alltid någonstans på dagordningen där jag arbetade. Inte bara på Stockholms universitets Slaviska institution, som leddes av Nils Åke Nilsson, forskaren som outtröttligt introducerade de ryska klassikerna för svenska läsare.

Två miljöer lärde mig att se översättning i större sammanhang, både i bokstavlig och överförd mening. Den ena var Dialogseminarierna på Dramaten på 1980-talet under ledning av Bo Göranson, Magnus Florin och Pehr Sällström. Där diskuterades konst, vetenskap och praktisk kunskap i en fri och befriande oakademisk atmosfär. Begreppens överförbarhet, analogiresonemangen, var motorn i arbetet. Själv höll jag ett föredrag med titeln ”Översättaren som skådespelare”. Den andra miljön var Moskva åren 1990–1994, där jag arbetade som svenskt kulturråd. Här umgicks jag ständigt med översättare till och från ryska. Men framför allt var hela uppdraget av kulturförmedling, brobyggande, överföring av idéer ett enda stort översättningsprojekt.

2.

När jag återvände till Sverige år 1994 tyckte jag att de svenska universiteten, åtminstone inom humaniora, hade sovit törnrosasömn medan hela omvärlden hade vänts upp och ner efter Berlinmurens fall. Då Södertörns högskola startades hösten 1996 med Östersjö- och östeuropaforskning på programmet fick jag förmånen att där leda ett stort, mycket disparat och mycket kreativt forskningsprojekt med namnet ”Kulturer i dialog”. Här forskades det bland annat om kulturbilder, om språkkontakter, om svenska resenärer i österled, om sovjetiskt och postsovjetiskt, om Rysslands självbild och om villkoren för förståelse. Den gemensamma begreppsramen var enligt projektets program ”kultur och kulturkontakter som språkbaserade fenomen, vilka kan förstås i termer av översättning”. Gemensamt för deltagarna var ”uppfattningen att all slags betydelseöverföring – översättning i vid mening – äger rum mellan språkligt och kulturellt asymmetriska strukturer, aldrig i något tillstånd av harmoni”.³

De främsta inspirationskällorna för ”Kulturer i dialog” syn på översättning, kulturförbindelser, förståelse och tolkning var inte lingvister utan de ryska teoretikerna Jurij Lotman och Michail Bachtin. Vid den här tiden var forskningen

och diskussionen om översättning på svenska universitet fast förankrad i problemet *ekvivalens*. Översättning diskuterades vanligen i termer av ”graden av *ekvivalens* (likvärdighet) mellan källtext och måltext”.⁴ I det perspektivet var – det i och för sig ouppnåeliga – idealet för en översättning största möjliga formella och semantiska *ekvivalens* mellan original och översättning. Den friktionsfria, ”perfekta översättningen” var en teoretisk möjlighet på samma sätt som ”det perfekta språket” för matematiker och maskinöversättningsteoretiker. Varje existerande översättning blev i det perspektivet lätt att betrakta som ett partiellt misslyckande, en förlust – men omöjlig att betrakta som en vinst, som en erövring. En lingvist har en gång liknat översättningen vid en växeltransaktion mellan olika valutor, där man alltid förlorar något på växlingskursen.⁵

Kultursemiotikern Jurij Lotman och språkfilosofen och litteraturhistorikern Michal Bachtin såg var för sig på översättningens problem från ett annat perspektiv: översättning handlar om skillnad, inte om *ekvivalens*. För att en kultur ska leva och utvecklas fordras enligt Lotman minst två språk – i bokstavig eller överförd mening – och en mekanism för översättning mellan dem. Det avgörande är inte *förlusten* i översättningen från ett språk till ett annat, utan *dynamiken*. Ju större skillnad eller asymmetri mellan två språk, desto mer information (ny mening) blir resultatet av den svåra översättningen. Om återöversättningen av en text till originalspråket skulle bli identisk med utgångstexten – då har, säger Lotman, ingen översättning över huvud taget ägt rum. Översättning är meningsgenererande, den förändrar den mottagande kulturen, skapar ny information, nya kategorier, nya kulturella betydelser som tidigare inte fanns där. Eller mer konkret: översättningen av det främmande leder till importers som tvingar den mottagande kulturen att skapa nya ord, nya begrepp, nya genrer som rubbar dess hierarkier. Först med översättning skapas skillnader och identitet. Eller som redan Esaias Tegnér sa: ”All bildning står på ofri grund till slutet, blott barbarit var en gång fosterländskt”. Barbariet – det är i Jurij Lotmans termer brist på översättning, brist på ny information, tomhet, stillestånd.

Michail Bachtins dialogiska språk- och kulturuppfattning gav oss en historisk djupdimension åt översättningsproblematiken. I grunden för Bachtins tänkande ligger en kritik av den strukturella lingvistik och en bekännelse till språket i dess mänskliga kontext. Låt oss säga att någon yttrar meningen ”Livet är skönt”. Och en annan person säger: ”Livet är skönt”. För lingvisten är detta två identiska meningar. Men för Bachtin är det två olika *yttranden*: bakom dem står två olika individuella avsändare men sina olika underförstådda intentioner. Alla yttranden fogas till varandra i en oändlig kedja, där inget yttrande är identiskt med det föregående, där som Bachtin säger ”ordet inte är lika med sig självt”.⁶ Alla ord som yttras och yttrats är redan ”bebodda”,

har färg av sina talare och deras kontexter. Alla texter som skrivs och skrivits och kommer att skrivas ingår i ett oändligt meningsuniversum där varje nytt yttrande påverkar förståelsen av de föregående och de omkringliggande.⁷ För kulturen betyder det att mötet med det främmande, och det främmandes förståelse av oss, formar vårt förhållande till världen. För projektet ”Kulturer i dialog” blev det en viktig tanke att mötet med det andra – Östeuropa – inte bara lär oss något om det främmande utan också omvandlar förståelsen av det egna.

I ”Kulturer i dialog” program fanns som en av punkterna:

Konstnärligt utvecklingsarbete för yngre översättare med dokumenterad kunskap och förmåga. Deltagarna i dessa ”master class”-seminarier skall under 1–2 terminer arbeta omväxlande individuellt med egna texter och i grupp med övningar i textanalys, föreläsningar osv. Handledare blir några av landets mest kvalificerade skönlitterära översättare [...].⁸

Utgångspunkten var ett identifierat behov av att utveckla och förmedla den praktiska kunskapen i litterär översättning i Sverige – framför allt att säkra tillväxten av yngre översättare i ”små” språkområden som hotades av marginalisering genom marknadskrafterna. Södertörns högskola var platsen där den nybildade Östersjöstiftelsen skulle stödja studier och forskning med anknytning till Östersjöregionen och Östeuropa. Därtill kom att den expanderande högskolan välkomnade nya undervisningsformer och gränsöverskridande ämnesformuleringar. Inom ”Kulturer i dialog” var vi övertygade om att utveckling inom litterär översättning inte kunde nås genom språkundervisning, teoristudier och övningsexempel utan framför allt genom handledning från bästa tänkbara expertis. Idag kan detta verka rätt okontroversiellt. Men för bara femton år sedan var det program som vi föreslog otänkbart på något av de existerande svenska universiteten. Det fanns också goda inre förutsättningar för att vi skulle lyckas. I den svenska översättarkåren hade det vid den här tiden, på slutet av 1990-talet, framträtt en ny generation av eminenta praktiker som till skillnad från en äldre generation inte var främmande för akademiska miljöer och pedagogiskt arbete. Några av dem kom att ingå i Litterärt översättarseminariets första handledarkollegium: Lars Erik Blomqvist (fil.lic., lärare och forskare vid Slaviska institutionen i Stockholm), Anders Bodegård (med erfarenhet som svensk utlandslektor och svensklärare för invandrare), Ulrika Wallenström (folkhögskolelärare) och snart även Jan Stolpe (fil.lic. i grekiska).

Översättarseminariet byggde på en kunskapssyn, utvecklad inom Dialogseminarierna, som på olika sätt kritiserade den rationalistiska uppfattningen av ”praktiken [...] som *tillämpad teori* och därmed som underordnad teorins område”.⁹ Studiet av olika professionella praktiker som läkarens, processmekanikerns och skådespelarens hade lett fram till uppfattningen att

man egentligen kan tala om två olika slags kunskap. "Påståendekunskapen", den teoretiska, systematiserande och generaliserande kunskapen, har en syster eller bror, "förtrogenhetskunskapen", som bygger på erfarenhet, på blicken för olikheter och analogier, för det enskilda fallet. Den förra typen av kunskap talar explicit: den senare är "tyst" och har ibland också kallats *tacit knowledge*, tyst kunskap. Redan upplysningsfilosofen d' Alembert menade att översättningens konst bör studeras och traderas genom "vad bättre är än regler: exempel att följa", d.v.s. som förtrogenhetskunskap.¹⁰ Vi följde det exemplet.

Inspirerade av den nya författarskola som hade startats vid Göteborgs universitet 1996 med namnet Litterär gestaltning (med bl.a. Stewe Claeson som idégivare) ville vi på Södertörn arbeta i gränsområdet mellan konst och vetenskap. Det skedde inte utan inledande förklaringar. När vi presenterade den första studieplanen för översättarseminariet frågade dåvarande rektor Per Thullberg: "Men det står ju ingenting om förkunskapskrav i språken som man ska översätta från. Studenterna måste väl ha betyg i sina språk?" Vi menade att tre saker skulle krävas: förutom allmän högskolebehörighet också arbetsprover som visade att man inte bara kunde språk – tyska, polska eller ryska – utan också hade förutsättningar för att översätta och slutligen en skriftlig beskrivning av det projekt man ville ägna sig åt under de två år på halvtid som valdes som arbetsmodell (inte 1–2 terminer som det stod i vår första skiss). När vi förklarade för rektor att en av handledarna, den hyllade översättaren av tysk litteratur Ulrika Wallenström, inte hade några akademiska poäng i tyska och att den prisbelönte Montaigne-översättaren Jan Stolpe aldrig läst franska lät han sig nöja.Handledarkollegiet fick fritt välja bland ansökningarna och anta de studenter man ville satsa på utifrån arbetsprovernas kvalitet.

Tre parallella språkgrupper utgjorde seminariets första program läsåret 1998/99: polska (Anders Bodegård), ryska (Lars Erik Blomqvist) och tyska (Ulrika Wallenström). Ett trettiotal studenter sökte i den första omgången och c:a tolv antogs – 5-6 för respektive språkgrupp. Fyra gånger per termin träffades kursdeltagare och handledare på Södertörn för gemensamma arbetshelger; övrig handledning skedde på distans. Liksom på Litterär gestaltning stod "textsamtalet", där deltagarna diskuterade sina egna texter tillsammans med handledaren, i centrum. Göteborgarnas anknytning till den nordiska folkhögskolan med dess icke-akademiska undervisningsmetoder och kunskapssyn var medveten – det var delvis från den miljön som både handledare och kursdeltagare rekryterades. Man ville skapa ett rum "där samtalet och inte föreläsningen står i centrum, och där den bakomliggande erfarenheten säger att kunskap byggs upp under en process tillsammans med andra, där man bidrar med egna och tar del av andras erfarenheter och uttryck".¹¹

En stående punkt i Litterära översättarseminariets verksamhet, förutom helgerna med textdiskussion i språkgrupper och gemensamma seminarier, var de återkommande s.k. öppna föreläsningarna. Där talade översättare, kritiker, förläggare, författare och forskare om sina erfarenheter av översättarens arbete inför kursdeltagarna och intresserade åhörare som snart vände sig att hitta vägen ut till det ännu ofärdiga högskoleområdet i Flemingsberg söder om Stockholm.¹²

Under tretton år leddes det Litterära översättarseminariet först av Lars Erik Blomqvist (1998–2007), sedan av Aimée Delblanc (2008–2012), själv deltagare i de första årens tyska grupp. Seminariet omfattade under olika perioder följande språkgrupper: översättning till svenska från polska, ryska, tyska, franska, finska, tjeckiska, turkiska, estniska och arabiska. Därtill kom en livaktig grupp från svenska till polska. Drygt 200 unga översättare deltog i seminariet under åren från 1998 till 2012; i genomsnitt en bok per deltagare utkom som resultat av seminariet. Gruppen för översättning från svenska till polska med sammanlagt 70 deltagare var synnerligen produktiv och svarade under elva år för c:a 120 titlar (inklusive deckare och barnböcker) utgivna i Polen.

Det litterära översättarseminariet blev med tiden ett begrepp och en viktig faktor i det svenska litterära livet. Bokförlag, teatrar och massmedia visste vart man skulle vända sig för att få kontakt med expertis och med en ny generation översättare, delvis med mycket ovanlig specialisering. Flera seminariedeltagare startade senare egna förlag: Ruin, Aspekt, Sekwa, Thorén & Lindskog m.fl. När ledningen för Södertörns högskola våren 2012 beslöt att stoppa antagningen av studenter och därmed i praktiken lägga ner seminariet med omedelbar verkan väckte det stor uppmärksamhet. Protester kom från när och fjärran, från Svenska Akademien, från före detta seminariedeltagare, från stora och små förlag och från utländska författare som översatts på seminariet. Verksamheten hade hela tiden understötts av Östersjöstiftelsen. Men seminariet var en solitär på högskolan, dess arbetsformer otypiska och finansieringen från utbildningsbudgeten minimal på grund av språkgruppernas ringa storlek.

Östersjöstiftelsen hade år 2011 i praktiken överlämnat mandatet att fördela dess anslag till högskolans rektor och därmed tagit bort möjligheten att örönmärka pengar till bl.a. det litterära översättarseminariet. När en ny rektor utan intresse för verksamheten tillträdde var seminariets öde beseglat. Utan utredning om alternativa finansieringsformer eller om en eventuell omvandling av seminariet till konstnärlig utbildning, t.ex. i samarbete med Dramatiska Institutet, beslöt högskolans ledning våren 2012 att verksamheten skulle bort. Allt gjordes på numera gängse sätt, under utsändandet av ett moln av bortförklaringar och vaga löften som ingen – varken avsändare eller mottagare – trodde på. Faktum var att Litterärt översättarseminarium över huvud taget

inte var intressant för en ledning som snarare tycks se högskolans framtid i en fusion med Polishögskolan än i att – trots, och som en utmaning mot, svåra ekonomiska tider – söka nya sätt att försvara lärosätets kärna av akademisk frihet, kritiskt tänkande och medborgerlig bildning.

Spridningseffekterna av Södertörns översättarseminariums verksamhet åren 1998 till 2012 kan knappast överskattas, även om de inte låter sig uttryckas i stapeldiagram. Seminariet hävdade den litterära översättningen som en form av konstnärlig praktik; det var en sorts högrisklaboratorium för det svenska språkets möte med det främmande. På sitt sätt bidrog det märkbart till den nya intresse och den nya förståelse för översättningen som kulturfenomen som vi bevittnat i Sverige under de senaste decennierna. Seminariets speciella arbetssätt och samtalskultur tog tid att bygga upp, men det kunde upplösas från den ena dagen till den andra genom ett rektorsbeslut, eftersom alla handledare bara var arvoderade timlärare. Glädjande nog har nu idén med det litterära översättarseminariet, dess arbetsformer och traditioner, övertagits av Göteborgs universitets konstnärliga fakultet, Akademin Valand. Där startar våren 2014 ett magisterprogram i litterär översättning (ett år på heltid) med tre språkgrupper: arabiska, engelska och tyska. Både personellt och organisatoriskt kommer det att vidareutveckla vad som grundlades på Södertörns högskola för femton år sedan.

3.

Den franske översättaren och kritikern Antoine Berman gav år 1984 med sin studie om den tyska romantikens översättningsteori och -praktik en avgörande impuls till senare diskussioner om översättningens skapande roll och motsättningen mellan ”anpassande” och ”främmandegörande” strategier i översättarkonsten. Intressant nog skrev Berman i inledningen till sin bok att ”den första uppgiften för en *modern* översättningsteori är konstruktionen av en översättningshistoria”.¹³

Någon samlad studie om översättningens plats i den svenska litteratur- och kulturhistorien finns inte. Det är märkligt med tanke på att ungefär hälften av litteraturen på svenska under mer än 500 år har skapats av våra översättare, kända och okända. På spaning efter byggstenar till en framtida översättningshistoria kan man vända sig dels till kända översiktliga framställningar, dels leta efter enskilda monografier om översättare och översättarskap. Resultatet av sådana sökningar är ganska nedslående.¹⁴ Eller kanske man ska säga uppmuntrande? Svensk översättningshistoria är ett oplöjt fält, och Lars Wollin har med emfas visat vilka enorma och intressanta utmaningar som väntar forskningen.¹⁵

Anthony Pym, författare till boken *Method in Translation History* (1998), har på senare år kritiserat dominansen av lingvistiska och systeminriktade

metoder inom översättningsforskningen – metoder som lovar mätbara vetenskapliga resultat men som inte förmår fånga aktörerna bakom texterna och de abstraherade normerna. Pym talar för att man skall ”humanisera översättningshistorien” och intressera sig för enskilda översättarkarriärer och nätverk, där den etablerade uppdelningen i ”källkultur” och ”målkultur” sätts i gungning.¹⁶

Delvis som ett svar på efterlysningen av en ”humaniserad översättningshistoria” kommer projektet *Svenskt översättarlexikon* (www.oversattarlexikon.se). Sedan några år utvecklas på Södertörns högskolebibliotek denna biobibliografiska databas i samarbete med svenska och finlandssvenska forskare. Idén till projektet väcktes i samband med starten av Litterära översättarseminariet år 1998. Var finns översättningskritiken, undrade vi? Var finns språket för att beskriva inte felet, utan förtjänsterna? Vilka var våra föregångare? Att samla porträttartiklar om svenska översättare och deras verk – med såväl biografisk och bibliografisk information som en karakteristik – föreföll vara en fruktbar början.

År 2009 började *Svenskt översättarlexikon* efter en längre förberedelseperiod att publicera sina första resultat. Idag omfattar databasen drygt 150 artiklar. Tack vare dess smidiga konstruktion växer antalet successivt; målet är minst 500 artiklar. Tills vidare behandlas endast avlidna översättare. Förutom de biobibliografiska artiklarna publiceras också tematiska artiklar om ämnen som svensk bibelöversättning, översättarnas materiella villkor i Sverige, problemet indirekt översättning och olika förlagsserier.¹⁷ Databasen utvecklas med ekonomiskt stöd av Riksbankens Jubileumsfond och privata donatorer. Huvudredaktör är Lars Kleberg och forskningsredaktör på halvtid är fil.dr Nils Håkanson. Tillsammans med två bibliografer på deltid utgör vi lexikonets redaktion. Användningen av databasen är gratis för allmänheten.

I vårt lexikon finner läsaren – forskaren, studenten, bibliotekarien, förläggaren – annars svåråtkomlig information om personer som omformat världslitteraturen för svenska läsare. *Svenskt översättarlexikon* innehåller nyskrivna artiklar som ofta bygger på grundforskning i olika arkiv. Existerande biografier över enskilda svenska författare som varit framstående översättare berättar som regel mycket lite eller inget om deras översättarskap. Kunskapen om de kvinnor och män som ”bara” varit översättare – även om deras verk kan omfatta flera hundra boktitlar – är ännu mer svåråtkomlig.

En artikel i *Svenskt översättarlexikon* består av tre delar: en biografisk artikel, ett porträtt och en bibliografi över de översatta verken. Den biografiska artikeln skall normalt innehålla en kort allmän levnadsbeskrivning, en redogörelse för översättarbanan och en karakteristik. Den bibliografiska informationen syftar till fullständighet och exakthet beträffande översättarens verk och omfattar även ett urval referenser till böcker eller artiklar om personen

ifråga, när sådana finns. Med ”verk” avses i första hand tryckta böcker, men även framförda pjäsöversättningar, viktigare antologibidrag och tidskriftspublikationer och dessutom – i förekommande fall – opublicerade manuskript som finns i kända arkiv.

Den svenska kulturen är, och har alltid varit, en översättande kultur. Så här uttryckte författaren Birgitta Trotzig en gång saken:

Översättningarna är helt enkelt – brutalt uttryckt – halva vår nationallitteratur. Vad vore den svenska litteraturens utvecklingshistoria utan Hagbergs Shakespeare, Erland Lagerlöfs Homeros, Ellen Rydelius Dostojevskij, Warburtons Joyce, Irma Nordvangs Musil?¹⁸

Om de här nämnda nyckelpersonerna och deras insats i svensk litteraturhistoria finner man i databasen informationer som inte är tillgänglig på annat sätt.¹⁹

Svenskt översättarlexikon är ett arbete på lång sikt. Ju fler artiklar som publiceras desto fler blir korsreferenserna inom verket. När det når ett omfång om 500 artiklar kommer tidigare okända nätverk, traditioner och processer att bli synliga och erbjuda nya perspektiv på svensk språk-, litteratur- och kulturhistoria.

Ursprungligen en biprodukt av Litterärt översättarseminarium på Södertörns högskola ser *Svenskt översättarlexikon* nu ut att kunna bli ett internationellt pionjärprojekt. Hittills finns ingen motsvarighet till vår databas i något annat land, men idag förbereds lexikonprojekt efter svensk modell såväl i Tyskland som i Danmark. I framtiden kanske vi får ett helt europeiskt nätverk av liknande projekt. Därmed skulle den samlade kunskapen om och uppmärksamheten på översättarkonsten ta ett stort steg framåt.

Noter

1. Se t.ex. Jan Stolpe, ”Sventons temlor hejdade karriären”, *Språktidningen* 2013:8, s. 70–71.
2. Fritt citerat efter Ulf Linde, *Fyra artiklar*, Stockholm: Bonnier 1965, s. 31.
3. ”Kulturer i dialog. Kulturmöten och översättning i Östersjöregionen. Forskningsplan 1997/98–2001”.
4. ”Översättning”, *Nationalencyklopedin*, bd. 20, Höganäs: Bra Böcker 1996, s. 536.
5. Serge Karcevski enl. Roman Jakobson, ”Lingvistiska aspekter på översättning”, i Lars Kleberg (red.), *Med andra ord. Texter om litterär översättning*, Stockholm: Natur och kultur 1997 (omtr. 2010), s. 152.
6. Michail Bachtin, *Dostojevskijs poetik*, övers. Lars Fyhr och Johan Öberg, Gråbo: Anthropos 1991, s. 195.
7. Irina Sandomirskaja, ”Allt kunde ha varit annorlunda... Några reflexioner om karneval och våld”, *Glänta* 2013:2–3, s. 156–160.
8. ”Kulturer i dialog. Kulturmöten och översättning...”.
9. Ingela Josefson, *Läkarnas yrkeskunnande*, Lund: Studentlitteratur 1998, s. 9.
10. Anders Bodegårds översättning av den klassiska essän ”Iakttagelser rörande översättarkonsten” (1760) finns i antologin *Med andra ord*, citatet på s. 99.
11. Lotta Eklund, ”Rapport om Litterär gestaltning” (2009). Gunnar D. Hansson ”Tio punkter om Litterär gestaltning”, <http://www.akademivaland.gu.se/om-valand/litterar-gestaltning/tio-punkter/> (2013-10-16).

12. Ett urval av de närmare åttio hållna föreläsningarna finns utgivet av Lars Kleberg (red.), *Konsten att översätta. Föreläsningar vid Södertörns högskolas litterära översättarseminarium 1998–2008*, Huddinge: Södertörns högskola 2008.
13. *L'épreuve de l'étranger*, Paris: Gallimard 1984. Cit. efter den amerikanska upplagan *The Experience of the Foreign: Culture and Translation in Romantic Germany*, transl. by S. Hayvaert, Albany: State Univ. of New York Press 1992, s. 1.
14. Lars Kleberg, "Översättningens osäkra plats i den svenska litteraturhistorien", i: Per-Erik Ljung (red.), *Transformationer: valda texter från International Association of Scandinavian Studies (IASS) 28:e konferens i Lund 2010*, Lund: Centre for Scandinavian Studies Copenhagen–Lund (CSS) 2011, s. 13–29.
15. Se Lars Wollins artikel i detta nummer av *Nordisk Tidskrift*.
16. "Humanizing Translation History", *Hermes – Journal of Language and Communication Studies*, No. 42, 2009, s. 23–48.
17. En närmare beskrivning av projektets grundprinciper återfinns i Lars Kleberg, "Att göra översättningar synliga: om översättningshistoria och databasen Svenskt översättarlexikon", i: Erland Jansson (red.), *En bok om böcker och bibliotek tillägnad Louise Brunes*, Huddinge: Södertörns högskola 2009, s. 173–186.
18. Birgitta Trotzig, "Till översättningens lov", *Dialoger* 33 (1995), s. 9.
19. Undantaget är Thomas Warburton (f. 1918), eftersom *Svenskt översättarlexikon* endast publicerar artiklar om avlidna personer.

HLÍN AGNARSDÓTTIR

EN CYKELTUR RUNT ORDEN – att översätta Lars Norén till isländska

Artikeln bygger på ett föredrag från Letterstedtska föreningens medlemsseminarium "Det omöjligas konst – översättningens roll i Norden" den 18-19 oktober 2013 i Stockholm.

Hlín Agnarsdóttir är dramatiker, regissör och översättare. Hon har för det mesta arbetat inom isländsk teater, skrivit egna pjäser och böcker.

Min första träff med Lars Noréns texter hände på Sveavägen i Stockholm när Suzanne Osten satte upp en av hans första pjäser där i en gammal bilaffär som hade omvandlats till ett teatertrum. Det var *Underjordens leende* (1982). Innan dess hade hon satt upp hans pjäs *En fruktansvärd lycka* (1981) på Stockholms Stadsteater. Den uppsättningen såg jag aldrig men efter min bekantskap med *Underjordens leende* blev jag väldigt intresserad av Noréns pjäser. Det som tilltalade mig huvudsakligen var den komplexa psykologiska värld av kärlek, äktenskap och parrelationer som han beskrev i dessa första pjäser.

Genom Ostens uppsättningar fick Norén sitt dramatiska genombrott på teatern och det kan väl hävdas att han blev till den mycket produktive dramatiker som han i dag är bl. a. genom Ostens uppsättningar. Alltså kom jag i kontakt med Noréns texter först genom en översättning av den till teaterscenen, men en översättning behöver inte alltid vara från ett språk till ett annat, man kan också definiera scenspråket som ett språk man översätter själva pjästexten till.

Scenspråket består av skådespelarnas tolkning som inte bara handlar om orden och hur de framförs utan inte minst om gester, hur de översätts till agerande och fysik i själva scenrummet tillsammans med andra sceniska medel som t. ex. scenografi, kostymer, belysning och ljud. Precis som i andra översättningar så börjar det hela med ordet, det som dramatikern har skrivit och i fortsättningen hur det skall tolkas. I begynnelsen är ordet hos dramatikern men sedan kommer behandlingen eller tolkningen av hans/hennes ord.

När man översätter drama så gäller det faktiskt andra regler än när man översätter en annan skönlitterär text på det sätt att texten som översätts skall framföras av skådespelare, dvs. spelas på scen och den måste låta naturlig, som om personen håller på att uttrycka eller säga denna text för första och kanske enda gången i sitt liv. Det är alltså talspråk man översätter, även om texten inte minst hos de dramatiker som är rejäla diktare, kan bli poetisk och

filosofisk som i Noréns fall. Hans pjästexter är dock inte bara dramatiska utan har mångfacetterade drag av ironi och cynism, något som kännetecknar hans stil eller röst.

Före Internet och Googles tid

En fruktansvärd lycka (Hræðileg hamingja) äger rum i en konstnärslägenhet i Stockholm och handlar om den mycket alkoholiserade bildkonstnären Theo, som är i 30-40-årsåldern, och hans fru Tessa som går i psykoanalys och just har blivit gravid. De får besök av Theos kompis Erik och hans flickvän Helen som har ett mycket problematiskt förhållande och en ung son. Det blir en alkoholdränkt kväll där allting verkar gå åt helvete i deras liv och ingen vet vem man verkligen älskar eller vad lyckan handlar om:

Förlåt mig...Det är som jag hade drabbats av en fruktansvärd lycka.

Jag fryser av kärlek...Jag skakar av kärlek.

Fyrirgefðu...Það er eins og ég hafi orðið fyrir hræðilegri hamingju.

Það fer hrollur um mig af ást...Ég skelf af ást.

(Helen i *En fruktansvärd lycka* s.64)

När jag fick Noréns svenska text i händerna och skulle översätta den till isländska, var det min första pjäsöversättning från svenska. Översättningen gjorde jag på eget bevåg och skulle sedan sätta upp pjäsen på den dåtida Folkets teater (*Alþýðuleikhúsið*). Det var år 1992, före den stora informationsrevolutionen som har inneburit den lätta och självklara tillgången till internet, mobiltelefoner och digitala medier för oss nutida människor. På den tiden fick man verkligen cykla runt orden som man inte förstod sig på, även om man hade tillgång till ordböcker i en stor utsträckning. Och jag säger cykla, för det första ordet som jag inte alls förstod mig på i Noréns text handlade nämligen om en cykel. Det var namn på en sportcykel som hette Bianchi och i scenanvisningarna stod det:

„En ganska stor slarvigt möblerad lägenhet.

I taket lampor från Galleri Heland och en likadan sliten grå matta med brännmärken, skitig. En äkta målning av Ola Billgren, lutat mot en vägg.

Funktionalistiska stolar. **En Bianchi utan luft i ringarna**”

En Bianchi utan luft i ringarna blir till en av mina största gåtor i översättararbetet. Vad kunde en Bianchi betyda? Det fanns designmöbler i Theos lägenhet enligt texten. Var Bianchi kanske en italiensk designmöbel?

Det var före internets och Googles tid och inte var jag någon specialist på cyklar. Och jag kom inte på att fråga någon vad Bianchi kunde vara så jag antog att det måste vara något italienskt designbord på hjul, dvs. något slags supersmart serveringsbord! Dessutom fanns det en flaska på Bianchin:

„Går runt, hämtar DN, som han glömde vid ytterdörren - snabbt ut i köket och sedan tillbaka med en flaska whisky – håller halva flaskan i **plastflaskan på Bianchin.**”

Min gåta fortsätter: Om Bianchi var ett serveringsbord så måste nog plastflaskan vara någon sorts plastkanna, ja, kanske en termos med kaffe som Theo blandar sin whiskey med. Alltså blir en plastflaska i min översättning till en termos som står på detta märkvärdiga Bianchibord i Theos lägenhet!!!

Det var inte förrän jag träffade Göran Tunström på en fest i Reykjavik ett år efter uppsättningen att jag frågade honom vad en Bianchi var och han kom med svaret: En sportcykel! Alltså hade jag cyklat ganska länge runt ordet utan att hitta den riktiga meningen. Men det var inget ord som jag behövde oroa mig för, det var nämligen ett ord som skådespelarna inte behövde säga, det tillhörde alltså inte den dramatiska dialogen, även om en sportcykel utan luft i ringarna sade en hel del om den person som ägde den och var i sin tur en viktig del för förståelsen av Theos personlighet.

Språkförändringar är ett faktum

Noréns text i *En fruktansvärd lycka* är både intellektuell och känslomässig och ofta provocerande och brutal i språket, nästan obehaglig och smärtsam. Pjäsen går in på mycket privata och personliga saker, samt många tabun angående homosexualitet, kvinnomisshandel, pedofili för att nämna några ämnen. Norén berör bl. a. äktenskapets villkor och parförhållandets för- och nackdelar och kanske mest vår brist på förmåga att älska varandra i intima relationer.

För att vara ärlig blev jag lite chockerad när jag tog fram min översättning av pjäsen som jag inte tagit fram på över 20 år. Jag tyckte översättningen var väldigt omogen, det var min första översättning av dramatisk eller skönlitterär text från svenska och när jag jämförde den svenska texten med den isländska så verkade det som om jag inte helt vågat ta steget fullt ut och behandla texten. Jag började genast översätta om den när jag läste den igen, rätta den och hitta bättre uttryck för Noréns meningar. Men till min förvåning upptäckte jag samtidigt hur mycket det isländska språket hade förändrat sig under dessa 20 år sedan jag arbetade med den, i takt med andra samhällsförändringar som ägt rum. Det är mycket som förändrat sig på Island sedan 1992. Vi har nu t. ex. en stor grupp invandrare som faktiskt utgör nästan 10% av befolkningen, vi har en mycket fri och liberal hållning till homosexuella och gayrörelsen, samt könsfrågor och feminism i allmänhet, inte bara när det gäller jämlikhet, utan också vetenskapen om könen.

Vi har en öppen debatt om kvinnomisshandel, sexuellt utnyttjande av barn och pedofili som inte fanns då, men allt detta finns i Noréns pjäs. Den öppna debatten och diskursen i ovannämnda ämnen samt utvecklingen på internet och digitala medier har bidragit till språkförändringar, ett berikande av ordförråd och användande av ord i talspråket som man inte kunde eller lät sig använda på scen före denna tid. Somliga ord och begrepp fanns helt enkelt inte i språket som t. ex. det isländska ord som nu används för homosexualitet,

samkynhneigð. Andra ord angående t. ex. specifika kroppsdelar, könsorgan och könsdrift som det finns gott om hos Norén använde man inte offentligt. Men dessutom har isländskan nu tagit upp en massa utländska ord som var helt förbjudna på den tid jag växte upp och lärde mig isländska – vi får inte glömma att isländskan har kännetecknats av purism sedan självständighetskampens början på artonhundratalet, den skall inte förorenas av andra språk. Det har varit en viktig del av vår språkpolitik att översätta allting till isländska, även erkända internationella begrepp och teorier.

Löven i Vallombrosa

Löven i Vallombrosa är den andra pjäs av Lars Norén jag översatt till isländska. Den är på sätt och vis en omskriven Tjechovpjäs som också handlar om familjereationer och parförhållanden som håller på att gå sönder, vår bristande förmåga att älska så som i *En fruktansvärd lycka*. Man kan spåra *Måsen*, *Tre systrar* och *Körsbärsträdgården* i denna pjäs. Norén försöker inte dölja att han direkt har tagit personer och händelseförlopp från den stora ryska dramatikern. Den handlar om en svensk-judisk familj som träffas på sitt sommarställe, antagligen i skärgården. Det är två vuxna systrar och en bror, den ena systemen Lena är skådespelerska (Arkadina) som kommer till familjestället tillsammans med sin nye pojkvän Olof Vinge (Trigorin) en känd dramatiker i staden. Den andra systemen, Sonja, är gift med läkaren Frederik och de har en son, Samuel (Treplev), som också är dramatiker och avskyr den borgerliga, naturalistiska/realistiska teatern.

Titelns betydelse

När jag fick uppdraget av Nationalteaterns dåvarande chef (Stefan Baldursson) att översätta *Löven i Vallombrosa* (*Laufin í Skuggadal*) så hade redan fyra år gått sedan jag översatte *En fruktansvärd lycka* och i mellantiden hade jag både regisserat en hel del olika pjäser såväl nyskrivna isländska som utländska pjäser i översättning av andra. Dessutom hade jag skrivit mina egna pjäser och satt upp dem så på det sättet kände jag mig ganska motiverad och i träning för att ta itu med den långa och mycket svåra texten av Norén. Det som är intressant är hur pass olika dessa två texter är som jag översatt och då får man komma ihåg att det gick 10 år mellan produktionerna.

Titeln till pjäsen har Norén hämtat från John Miltons stora dikt *Paradise Lost* och den är faktiskt ett direkt citat ur Miltons diktepos. Olof, som är en framgångsrik dramatiker i Noréns pjäs, vill gärna åka till Italien, närmare bestämt till Vallombrosa, med sin flickvän Lena som är en berömd skådespelerska, bl. a. därför att Milton har skrivit att de olyckliga själarna i helvetet är lika många som löven i Vallombrosa. Och Norén t.o.m. citerar Miltons ord direkt i den följande repliken:

Olof:

Men det är nog vackrast där på hösten...i Vallombrosa, eftersom det finns så många lövträd, och turisterna har åkt hem (Skrattar) Milton använder Norges berg i helvetet också...Han skriver i samma mening

...om själarna som ligger strödda som löv längs höstliga backar, där de etruskiska skuggorna högt sig välver...eller något sånt där

Jag fick söka mig till den isländska översättningen av Miltons stora diktepos för att kunna översätta repliken på riktigt. Den isländska översättningen av Miltons dikt (*Paradísarmissir*) gjordes av Jón Þorláksson (1744-1819) och jag valde att citera den direkt i min översättning:

Ólafur:

Það er fallegast á haustin...í Skuggadal, öll þessi lauftré og allir ferðamenn farnir heim (Hlær). Milton lætur Noregsfjöll líka vera í helvíti...Í sömu hendingunni skrifar hann um sálirnar...

er djúpt í dái/dreifðar kúrðu/

sem þurrt lauf á hausti/

í þykkum skógi...eða einhvern veginn þannig

Löven i Vallombrosa s. 252

Noréns pjäs handlar om några olyckliga själar som råkar vara i ett jordiskt helvete i Sverige. Titeln är dramatisk och viktig, Vallombrosa betyder en skuggdal, men den isländska Nationalteaterns marknadsavdelning tyckte den lät tillräckligt publikvänlig och därför blev titeln omdöpt till *Laufin í Toskana* (*Löven i Toscana*) – men då förlorade den tyvärr både sitt poetiska, dramatiska och rytmiska innehåll samt referensen till Milton.

En cykeltur kring matematik

Men även om jag själv tycker jag lyckats bättre med *Löven i Vallombrosa* än *En fruktansvärd lycka* så fanns det också platser där jag inte alltid visste vad dramatikern verkligen hade i tankarna, inte minst när det inte enbart rörde sig om sportcyklar och världslitteratur utan också teorier inom matematik som en av pjäsens personer, läkaren Frederik, nämner i samband med den livsfara som Olofs rökning utsätter honom för:

Frederik till Olof:

Du och jag kanske ska ha ett litet samtal om **Poissons lag**, om vad som händer med det lilla ömtåliga trånga luftrör som du andas genom när man utsätter sig för en sådan påfrestning som rökningen utgör...**om den fjärde potensen**

Lena:

Då tycker jag att ni ska prata om den **första potensen** också

Löven i Vallombrosa s. 217

I det här fallet var det frågan om att förstå sig på Lenas hint, vilken potens var det hon pratade om? Apropå det olyckliga förhållande hon och Olof har i pjäsen så fanns det ingen annan möjligt än att hon menade den sexuella potensen, som faktiskt kan minskas hos män genom storrökning. Första potensen finns naturligtvis som ett matematiskt begrepp inom Poissons lag men i en överförd och ironisk bemärkelse handlar den första potensen här hos Norén antagligen om förmågan att ha sex. På isländska använder vi inte samma ord beträffande det matematiska begreppet potens och den sexuella potensen. I förra tillfället använder vi ordet **veldi** i det senare **geta**. Det innebär att den ordlek som Norén antagligen anspelar på när han använder det matematiska begreppet, kan gå miste i översättningen eftersom dubbeltydigheten i ordet inte finns på isländska. Men för att rädda mig och få ordleken att fungera så beslöt jag mig för att använda två olika sammansatta ord över fjärde och första potensen, ord som ändå associerar med varandra eftersom ordet **geta** förekommer i dem båda och förklarar vad både Frederik och Lena menar när de använder sig utav dem:

Friðrik (Við Ólaf):

Við ættum kannski að tala dálítið (...)...um **öndunargetuna**

Lena:

Þá finnst mér að þið ættuð að tala um **kyngetuna** líka.

Här används orden **öndunargeta** (andningsförmåga) och **kyngeta** (sexuell förmåga) i stället för ordet potens och bemärk att i den isländska texten förekommer de i ackusativ med artikel. Denna textlösning innebar att jag fick släppa nämmandet av Poissons lag i översättningen.

Ja, det var en lång sväng på cykelturen kring Lars Noréns ord i de två pjäser jag översatt, men så är faktiskt översättarens arbete. Han eller hon måste egentligen träna på cykling mer än någon annan idrott för det kräver uthållighet och tålamod att hitta den väg som författaren har ritat, även om man på vägen dit kan fara på villovägar.

Kanske man skulle behöva en Bianchi för den träningen.

FÖRFATTAREN MÖTTE SIN ÖVERSÄTTARE

Artikeln är ett referat från ett samtal på Letterstedtska föreningens medlemsseminarium "Det omöjligas konst – översättningens roll i Norden" den 18-19 oktober 2013 i Stockholm.

Samtalet fördes mellan Agneta Pleijel, författare, professor, kulturskribent och fil.lic i litteraturhistoria och Anne Marie Bjerg, översättare och mottagare 2012 av Letterstedtska föreningens nordiska översättarpris ur de nyhlénska medlen. Samtalet leddes av Hans H. Skei, professor och Nordisk Tidskrifts norske redaktör.

Tre skandinaviska språk möttes i detta intressanta samtal om översättning och översättandets villkor. Det framkom även med all önskvärd tydlighet vilket gott och tätt samarbete som funnits och finns mellan den svenska författaren och hennes danska översättare.

Hans H. Skeis första fråga till Agneta Pleijel var ”hur är det att bli översatt?”

”Man kan bara be till Gud att det lyckas. Ibland blir jag förfärad, när jag ser en översättning till ett språk som jag behärskar litet grann”, förklarade Agneta Pleijel. Hon är gift med den polske journalisten och författaren Maciej Zaremba, vilken gått igenom några polska översättningar av Pleijels verk, och konstaterat att det finns många möjligheter till missförstånd mellan språken.

”Osäkerheten om vad som händer med ens text är förfärlig” sammanfattar Agneta Pleijel, men tycker också att ibland innebär översättningarna rent av förbättringar. Det finns goda översättare och en sådan är Anne Marie Bjerg, menar Pleijel.

I sitt sätt att arbeta har Anne Marie Bjerg valt att betrakta svenskan som ett främmande språk. Hon menar att det är mer som skiljer än som förenar. Pleijel sade sig vara tacksam för den inställningen och konstaterar att de danska och svenska språken alltmer distanserar sig från varandra.

Hans H. Skei höll med och menade att det faktum att språken utgör ”grannspråk” inte är någon garanti för förståelse.

Bjerg menar att ett gott översättningsarbete i mångt och mycket består i att hålla två språkliga världar åtskilda – men att ändå få dem att mötas. Ibland dyker det upp företeelser i en text som inte kan förklaras och översättas förrän man själv spelat upp den scen som beskrivs. Ibland måste man både gå omkring i rummet eller röra på armar och händer, innan det riktigt klarnar. Både fantasi och känslan måste med. Ett språk rymmer ett universum, så även översättningen, slog Bjerg fast.

Pleijel påpekade i sammanhanget att språket ofta är konkret och handlar om kropp och plasticitet. Författaren menar att översättarens frågor har avslöjat mycket för henne och gett insikter om olikheter mellan svenskan och danskan. ”Anne Marie är verkligen en forskare och noggrann i sitt arbete. Det innebär lärdomar även för författaren”, konstaterade Pleijel.

Anne Marie Bjerg tog upp ett fenomen som hon benämner intertextualitet. När texter plötsligt talar med varandra över tid och rum. Hon pekade på den gemensamma klangen i en passus i Pleijels *Lord Nevermore* och en text från en annan tid, H.C. Andersens saga *Klokken* (1845).

När Anne Marie Bjerg arbetade med den svenska texten fick hon associationer till H.C. Andersens text som även kunde inspirera i själva översättningen. Här följer textavsnittet på svenska och danska:

... klangen från de två kyrkklockorna. ... Först var klangen nästan ohörbar. / Sen återkom den med full styrka. När de två klockornas klang mötte varandra steg en hälsning ur Stas hjärta mot henne. Klockklangen gick rätt in i henne, rakt in i det bultande och ängsliga människohjärtat.

... klangen af de to kirkeklokker... Først var klangen næsten uhørlig. / Så vendte den tilbage med fuld styrke. Da de to klokkes klang mødte hinanden, steg der en hilsen op fra Stas' hjerte til hende. Klokkeklangen gik lige ind i hende, lige ind i det bankende og ængstelige menneskehjerte.

Anne Marie Bjerg förklarade att just *det bankende og ængstelige menneskehjerte* för henne förde vidare till H.C. Andersens saga *Klokken*. Den handlar om kungasonen och den fattige pojke som går skilda vägar genom skogen/världen och hör den klocka vars klang är så mäktig att den lockar de sökande längre och längre in i skogen/världen. Till sist möts de två och ger varandra handen i naturens och poesins stora tempel, ”*og over dem klang den usynlige, hellige klokke, ...*” De två representerar naturvetenskapsmannens och konstnärens skilda sätt att utforska världen – som de två huvudpersonerna i *Lord Nevermore*.

”Texterna talar med varandra” menar Anne Marie Bjerg och författare Pleijel inflikar att hon kanske läst H.C. Andersen som barn men att hon när hon skrev passusen inte hade en tanke på den danske mästarens saga *Klokken!* ”Men jag fick rysningar när Anne Marie berättade, för jag sökte ju det mytiska när jag skrev. Som författare är det märkvärdigt att få sådant påpekad för sig”, slog Pleijel fast.

Ett annat exempel på intertextualitet hämtar Anne Marie Bjerg ur Pleijels bok *Drottningens kirurg* s 167/165, där huvudpersonen, kirurgen Schützer, efter en äktenskaplig scen står vid fönstret i Stockholm och ser ut på snön:

Före sänggåendet stod Schützer och betraktade snöfallet. Det var stora och fjäderlätta snöflingor. De föll tätt. I skenet från hans fönster lade de sig vänligt över marken som ett täcke. Kyrktornet och järngrindens beslag fick toppiga hättor av snö.

Før de gik i seng, stod Schützer og betragtede snefaldet. Det var store og fje-derlette snefnug. De faldt tæt. I skæret fra hans vindue lagde de sig venligt på jorden som et tæppe. Kirketårnet og jernlågens beslag fik spidse hætter af sne.

Denna scen, denna textbit, tycks ”tala med” James Joyces novell *The Dead* (i *The Dubliners* 1914, *Dublinfolk*, 1988) där i novellens slutstycke huvudpersonen Gabriel efter en äktenskaplig scen står och blickar ut över Dublin, medan hans fru Gretta sover:

Ja, det var rigtig hvad der stod i aviserne: der faldt sne over hele Irland. /.../ Den faldt og lagde sig i tykke puder på de krummede kors og på gravstenene, på den lille låges spyd, på de nøgne tornebuske. Langsomt fortabte hans tanker sig mens han hørte sneen falde uhørligt gennem verdensrummet, uhørligt falde som det endelige ophør, over alle levende og døde.

Yes, the newspapers were right: snow was general all over Ireland. /.../ It lay thickly drifted on the crooked crosses and headstones, on the spears on the little gate, on the barren thorns. His soul swooned slowly as he heard the snow falling faintly through the universe and faintly falling, like the descent of their last end, upon all the living and the dead.

Åter konstaterade Anne Marie Bjerg att texterna liksom hänger samman, och Agneta Pleijel måste än en gång upprepa att hon inte haft en medveten tanke på likheterna. Pleijel konstaterar att även översättaren är en författare, som förmår göra associationer och infoga originaltexten i ett ännu större sammanhang.

Efter det kom paneldeltagarna in på olika spörsmål i författandets och översättandets mödor. Agneta Pleijel berättade initierat om sitt arbete med *Kungens komediant*, där en huvudkaraktär utgörs av skådespelare Hjortsberg, page och hjälpreda åt Gustaf III. I originalbrev från Hjortsberg till kungen då denne är på resa utomlands fann Pleijel ord som måste betraktas som moderna. Hjortsberg beskriver teaterlivet i den svenska huvudstaden som att det råder ”ett satans flut”. Hon tillät sig att ändra stavningen till det helt moderna ”flyt”. På modern danska kanske det kunde översättas med det engelskans ”flow”, men det dög ju inte i en roman som utspelar sig på 1700-talet. Så det fick bli ”flugt” (av verbet flyve, sv. flyga): ”der var pokker til flugt over det”. Men ljudmässigt passar ordet bra, tyckte Anne Marie Bjerg.

I *Kungens komediant* konstateras att ”kungen är buger”, ett ord som på dagens svenska kanske skulle bli ”bögg”, motsvarande nutidens danska uttryck ”bøsse”. Men som sin svenska motsvarighet är det för modernt i sammanhanget. En dansk kollega rådde henne att titta på det engelska ord ”bugger” (= sodomite) dess ursprung är medeltida franska ”bougre”, från medeltida latin ”Bulgarus” = bulgar. Men vilket danskt ord fanns att använda? Problemet löstes med följande resonemang: Vid Gustaf III:s hov talades mycket franska, därför kunde det franska ord ”bougre” väl användas i den danska översättning!

”När man ser vilket arbete översättarna lägger ner, känner man sig som författare ibland som en lättfärdig spelevink”, sammanfattade Agneta Pleijel sina känslor och sin respekt inför översättarens mödor.

Ett konkret exempel ur nämnda bok var Pleijels uttryck ”lyckan vänder på en shilling” som i dansk tappning blev ”lykken kan vende som en hånd”.

Samtalets moderator konstaterade till slut att författare Pleijel och översättare Bjerg har ett närmast symbiotiskt förhållande till varandra och ett samarbete som måste betraktas som reciprokt.

”Det har varit en fröjd att höra er!” avslutade Hans H. Skei och gjorde sig till tolk för det samlade auditoriet.

Bo Högländer

STEEN TULLBERG

SØREN KIERKEGAARD OG DEMOKRATIET

I anledning af Søren Kierkegaards 200 års jubilæum skriver cand.theol. *Steen Tullberg* ved Søren Kierkegaard Forskningscenteret om modtagelsen af og forståelsen for den danske filosof, ikke mindst hans betydning for den politiske kultur i Danmark. Centralt står Kierkegaards demokratiopfattelse og forfatterskabets særlige blanding af noget konservativt og noget oprørskt.

Kierkegaard og Grundtvig og dansk kultur

Søren Kierkegaard (1813-1855) er en så integreret del af dansk kultur, at omfanget og dybden af hans indflydelse og betydning er helt uoverskuelig. Og hvor hans store samtidige N.F.S. Grundtvigs livsgerning udmøntede sig meget konkret og synligt i et utal af skoler, foreninger og bevægelser, er Kierkegaards virkningshistorie af langt mere indirekte, ja underjordisk art.

Grunden til dette synes at være lige for hånden: Grundtvig (1783-1872) tænkte i sociale kategorier som menigheden og folket, Kierkegaard talte om den enkelte; Grundtvigs kristendom var knyttet til historien og det nationale, Kierkegaards til øjeblikket og paradokset; Grundtvig opererede med en væksttanke og så det menneskelige og det kristelige i sammenhæng, Kierkegaard udarbejdede springets kategori og satte skarpe skel osv. Grundtvigs store betydning skyldes desuden i høj grad nederlaget til Tyskland i 1864, hvor de nationalliberale stod kompromitterede tilbage med deres fejlslagne politik og forestillingen om 'de begavede, de dannede og de formuende' som nationens naturlige ledere. I denne situation fremstod Grundtvigs tanker om det bredere, folkeligt forankrede fællesskab som et oplagt alternativ. Kierkegaards afgørende gennembrud lod vente længere på sig og daterer sig til tiden omkring det omfattende civilisatoriske og åndshistoriske sammenbrud, der indtraf med Første Verdenskrig.

Religionshistorikeren Vilhelm Grønbech (1873-1948) har givet den nok skarpeste karakteristik af forskellen på de to i bogen *Kampen om mennesket* fra 1930:

Man skal lede længe efter en stærkere kontrast end disse to Dioskurer i dansk åndsliv. Den ene naiv, enfoldig i ordets dybeste betydning, den anden lutter selvbevidsthed og beregning, den ene skabende, den anden goldt selvnydende, den ene helt udadvendt, frodig, givende som dryppede det fra hans fingre, den anden optaget af en eneste ting, sig selv, så at han opfatter sig selv som en fordring på omverdenen.¹

Som det fremgår af citatet, er der ingen tvivl om, hvor Grønbechs egen sympati lå. Hvor Kierkegaard ifølge Grønbech vendte ansigtet bagud og sang dødssangen over en udlevet kultur, skuede Grundtvig fremad mod et nyt rige hinsides både protestantisme og katolicisme – hvor Kierkegaard stemte til hjertets ensomme sang, digtede Grundtvig op imod den moderne verdens splittelse til unison sang og pegede frem mod en ny kultur og en menneskehed, der ”vil sætte samfund i stedet for isolation, forlange koret og marschen i stedet for stemninger ved solnedgang, livet i stedet for beskuelse og nydelse af livet”.²

Vil man nu mere specifikt undersøge spørgsmålet om Kierkegaards betydning for folkestyret og den politiske kultur i Danmark, er spændingen, eller det ligefrem antagonistiske, givet på forhånd – ligesom den i øvrigt er i Grundtvigs tilfælde, heller ikke han var nemlig tilhænger af enevældens afskaffelse. Kierkegaard nærede en udtalt foragt for begivenhederne i 1848, han udtrykte afsky for partidannelser og flertalstyranni og fremstillede udviklingen hen imod demokratiet som en nivelleringsproces, der fremmer misundelsen blandt borgerne og sanktionerer dagspressens nyhedsjagt og leflen for ’publikum’. Kierkegaard har primært opfattet sin samtids politiske bestræbelser som et udtryk for borgerskabets kristelige forlis, og hans grundlæggende problem med (indførslen af) demokratiet synes at være, at det er et forsøg på at give et politisk svar på problemer, der er religiøse af natur – og som ifølge Kierkegaard kun har religiøse svar.

Politisk er Kierkegaard af eftertiden blevet brugt i hele spændingsfeltet fra (kultur)konservative over kulturradikale, til socialistiske og – i nyeste tid – neolibérale og højrepopulistiske strømninger i dansk samfundsdebat. Og når det gælder synet på hans rolle for demokratiet, krydser disse såvel nationalt som internationalt orienterede strømninger hinanden på en ikke helt forudsigelig måde. En af grundene til denne uforudsigelighed er forfatterskabets særegne blanding af noget konservativt og noget oprørsk, men det spiller også ind, at demokratiet i Danmark først langsomt forankres og finder bred tilslutning undervejs mod velfærdsstaten. Parallelt hermed har der med større eller mindre styrke udspillet sig en ideologisk kamp om den rette demokratiforståelse, og selve demokratibegrebet har tilsvarende langt fra været en fasttømret størrelse. Der er en vis fluktuation i begrebet, hvis poler udgøres af et værdineutralt demokratibegreb, der betoner demokratiet som en bestemt styreform, og et værdiladet, der i lige så høj grad opfatter demokrati som en særlig livsform. Kierkegaard er primært blevet brugt, når de sociale og psykologiske konsekvenser af den demokratiske samfundsform har skullet drages.

Radikalisme og provisorietid (ca. 1870-1900)

I sidste tredjedel af 1800-tallet var ordet demokrati endnu ikke slået igennem i Danmark. Det skete først efter det såkaldte 'systemskifte' i 1901. Det fandtes således ikke som opslagsord i danske ordbøger før 1904. Indtil da var det et fremmedord og blev kun brugt af de lærde og dannede, ofte synonymt med 'pøbelvælde' – en betegnelse bl.a. Georg Brandes (1842-1927) længe ville kunne skrive under på. Brandes rører ved noget af de dannedes problem med demokratiet i sine erindringer fra begyndelsen af forrige århundrede. Her beskriver han et møde på grundlovsdag den 5. juni 1884 i de liberale vælgerforeninger, hvor han efter at have modtaget en stormende velkomst chokerer forsamlingen på følgende måde:

Jeg udtalte en Tvivl om at de Tilstedeværende, dersom de ret kendte mig, vilde klappe saa hjerteligt af mig. Jeg vidste ikke selv, om Benævnelsen *liberal* passede paa mig; jeg turde end ikke kalde mig ubetinget *frisindet*; thi der var Punkter, paa hvilke jeg ikke misbilligede Tvang. *Demokrat* mente jeg ikke, at jeg kunde kaldes; thi jeg troede ikke paa Flertals-Afgørelses Værdi. Naar jeg oprigtigt var for Venstre i den danske Forfatningskamp, saa var det, fordi Venstre havde Ret, ikke fordi det var Flertal. Medens jeg af hele mit Hjerte vilde tjene Folket, kunde jeg da ikke sige, at jeg vilde tjene Demokratiet. Demokrati var et Middel; men man burde ikke glemme Maalet over Midlerne. Maalet var store, nye, rige Kulturtankers Indførelse i dansk Aandsliv og Samfundsliv, ligegyldigt om disse Tanker var af dansk eller fremmed Oprindelse, naar de blot var sande og passede for os. En særligt dansk, indestængt Kultur var en gammel Jomfru, der ingen Børn kunde faa. Den var nødvendigvis ufrugtbar, thi ubefrugtet.³

Brandes havde nogle år forinden grundlagt det egentlige Kierkegaardstudium med bogen *Søren Kierkegaard. En kritisk Fremstilling i Grundrids* (1877). Bogen mandede ud i det synspunkt, at Kierkegaards forhold til den herskende ideologi på tidspunktet for hans død befandt sig i en bane, hvis naturlige slutpunkt ville være et brud med selve den kristelige ortodoksi, som han var opdraget i. Tidsskriftet *Øieblikket* betegnede ifølge Brandes ligefrem Kierkegaards bevægelse "ud i Dagslyset", og kirkekampen ville i fremtiden stå som hans "egentlige og afgjørende Bedrift" og formentlig medvirke til "den Adskillelse af Kirke og Stat, som Aarhundreders Udvikling stedse mere bydende forlanger".⁴ Hvad Brandes fandt var dermed en position, der uden videre kan kaldes brandesiansk. Han prøvede at fremmane en forløber for sit eget opgør med kristendommen. Der var tale om en dobbelt polemik i bogen, på den ene side et forsøg på at svække Kierkegaards religiøse position i lyset af Brandes' egen sekulære humanisme, på den anden side en mobilisering af Kierkegaard som meningsfælle i forholdet til kirken. Det blivende hos Kierkegaard var ifølge Brandes opdagelsen af den enkelte, det forgængelige var troen i almindelighed og kristendommen i særdeleshed.

Søren Kierkegaard er i sit hjemland – ligesom Grundtvig – blevet hevet i og sparket til fra snart sagt alle sider.

Georg Brandes' undsigelse af den kristelige ortodoksi – hans "fritænkeri" – var fremtrædende allerede i de epokegørende forelæsninger i 1871-72, *Hovedstrømninger i det 19de Aarhundredes Litteratur*, og forblev et vigtigt element såvel i Brandes' eget liv som i den kulturradikale bevægelse, han blev ophav til. På den baggrund kan det ikke undre, at de stærkeste reaktioner på hans bog om Kierkegaard i samtiden kom fra teologisk og kirkeligt hold, men også ikke-teologiske anmeldere anholdt – og anholder til stadighed – bogens tendens og det, der opfattes som kunstgreb i Brandes' fremstilling. Både i Danmark og i Tyskland har Brandes' bog været bestemmende for den intellektuelle venstrefløjs opfattelse af Kierkegaard.

Brandes har formentlig oprindeligt været under indflydelse af Kierkegaards negative syn på demokratiet, men hans opfattelse i 1884 af demokrati som et pragmatisk middel og ikke et mål i sig selv afløses efter systemskiftet i 1901 af en mere entydig tilslutning til demokratiet og parlamentarismen. Om Brandes kan kaldes demokrat, er stadig til diskussion, men han tilskrev i hvert fald den intellektuelle en positiv rolle i demokratiet som den, der kvalificerer den offentlige debat.⁵ Forholdet mellem den intellektuelle elite og 'den menige mand' er noget af det, der rykker i forgrunden i takt med demokratets konsolidering, og ligeledes Kierkegaards dobbelte rolle i denne udvikling som udfordring til de intellektuelle og som det almindelige menneskes (mulige) forsvarer.

Politisk var Danmark i de sidste årtier af det 19. århundrede præget af en forbitret forfatningskamp, hvis hovedkombattanter på den ene side var den konservative konseilspræsident J.B.S. Estrup (1825-1913), der i årene 1885-94 styrede landet ved provisoriske finanslove imod vælgernes flertal, og på den anden side oppositionen med især partiet Venstre og de politisk radikale i kredsen omkring brødrene Brandes i hovedrollen. En vigtig position indtog den politiske journalist Viggo Hørup (1841-1902), der i 1884 sammen med Edvard

Brandes (1847-1931) grundlagde dagbladet *Politiken*. I en kierkegaardsk receptionssammenhæng er det interessant, at Hørup i sin ungdom var levende optaget af Kierkegaard og ved en festlig sammenkomst nytårsaften 1871 hos forfatteren Holger Drachmann skal have holdt en begejstret tale om ”den Mand, ’hvem vi skylder Alt’, som havde lært os at elske de Forsmaaede, de Fattige og Ringe, og som havde givet os Idealer, vi vilde blive tro: Søren Kierkegaard”.⁶ Den journalistiske Kierkegaard-reception fik en ny dimension i 1904, da *Politiken* fik en ’nevø’ i form af *Ekstrabladet*, hvis første redaktør, Frejlif Olsen (1868-1936), greb tilbage til Kierkegaards kirkekamp og tog såvel præstehadet som institutionskritikken til sig i avisens antiautoritære og anti-klerikale linje. Denne linje har præget *Ekstrabladet* lige siden, frem for alt i 1960’erne og 70’erne under den legendariske redaktør Victor Andreasen (1920-2000).⁷

Socialdemokratiet, kulturradikalismen og Tidehverv (ca. 1900-1940)

Kirkekampen i 1855 blev også inspiration for socialistiske og radikale agitatorer senere i det 19. århundrede. Fx giver litteraturkritikeren C.E. Jensen (1865-1927) og den socialdemokratiske politiker og redaktør F.J. Borgbjerg (1866-1936) i deres storværk fra 1904 om arbejderbevægelsens historie følgende positive vurdering af Kierkegaards indsats i sit sidste leveår:

’Øjeblikket’ satte dybt Skel i Bevidsthederne; det befæstede en Mistillid til Statskirken, som aldrig senere er uddød, og dermed til de Magthavere, som kryber i Skjul bag Kirkens Mure. Ved sin skarpe Fremhævelse af Kristendommens absolute Uforenelighed med denne Verden gav Kierkegaard desuden de uklare Fritænkere et stærkt stød til at sige sig løs fra Troen og stille sig paa Videnskabens Grund. Hans Tordentale til den Enkelte vakte en hidtil ukendt Følelse af personligt Ansvar. Saa konservativ eller rettere livsformægtende hans Tankegang end var, fik den dog saaledes Betydning baade for det sociale og aandelige Fremskridt.⁸

Impulserne fra Kierkegaards angreb på statskirken trængte altså langt ind i politiske grupperinger, der ikke ellers delte anliggende eller livsanskuelse med ham. Dette ændrer dog ikke ved det overordnede billede af Kierkegaard som en, der helt op til mellemkrigsperioden delte vandene mellem på den ene side kulturradikalismen og arbejderbevægelsen og på den anden side teologi og kirke. I mellemkrigsperioden stod kulturradikalismen imidlertid i en helt anden situation, og efter Brandes’ og filosofen Harald Høffdings død (hhv. i 1927 og 1931) opfattedes disse ikke længere som provokatører fra kirkeligt hold bl.a. pga. en mindre bornert-følelsesbetonet kirkelighed, men også pga. den teologisk indflydelsesrige bevægelse *Tidehverv*, der var beslægtet med tidens ’krise-teologi’, den dialektiske teologi.

Tidehverv opstod i midten af 1920’erne som et arbejdsfællesskab omkring tidsskriftet af samme navn (første årgang 1926). Bevægelsens ledende skikkelser var opvoksede i og knyttede til den kristne studenterbevægelse,

Danmarks kristelige Studenterforbund, hvis hovedrepræsentanter fra den ældre generation talte bl.a. den senere Haderslevbiskop Valdemar Ammundsen (1875-1936), etikprofessor Eduard Geismar (1871-1939) og overbibliotekar H.O. Lange (1863-1943).

Ammundsen og Geismar introducerede Kierkegaardstudiet i studenterbevægelsen, mens Lange var medarbejder på førsteudgaven af Kierkegaards *Samlede Værker* (1900-1906). Studenterforbundet var først og fremmest opstået som en reaktion på Georg Brandes' angreb på kristendommen og de kristne værdier og så det som sit formål at genoprette den gamle syntese af kristendom og kultur, som kulturradikalismen havde opløst. *Tidehvervs* opgør med Studenterforbundet var i første række en kritik af denne sammenblanding af kultur og kristendom, der havde udviklet sig til en temmelig bizar personlighedsdyrkelse og en stemnings- og oplevelsespræget religiøsitet og forkyndelse. I en vis forstand var det et opgør helt på linje med Brandes' 'moderne gennembrud' og hans bekæmpelse af den borgerligt-kristne unatur; opgøret foregik bare her så at sige internt, i den kristelige lejr selv. Og hvor Brandes med rette så Kierkegaard som hovedkritikeren af sin egen naturalistiske menneskeopfattelse, så *Tidehverv* i Kierkegaard en forbundsfælle i kampen mod den moderne naturalisme, der i deres øjne ignorerede menneskets frihed og ansvarlighed.⁹ Som modvægt til den kristne studenterbevægelses sentimentalisering af kristendommen, den fromme mimik og seksualforskrækkelse og den falske harmoni mellem nåde og natur, tro og fornuft, kirke og kultur, lod de unge Tidehvervsfolk sig inspirere af samtidige teologer som Karl Barth og Rudolf Bultmann, men også af forfattere som Dostojevskij og Sigrid Undset med deres udpræget realistiske, ikke-idealiserende, livsnære hverdagsskildringer. Desuden trak man på Friedrich Nietzsches angreb på kirkeligheden, og teologer og forfattere som Martin Luther, Thomas Kingo (1634-1703), Grundtvig, Otto Møller (1831-1915) og Jakob Knudsen (1858-1917) hørte ligeledes til forudsætningerne for bevægelsen.

De vigtigste impulser udgik dog fra Søren Kierkegaards forfatterskab, og en væsentlig del af konflikten mellem Studenterforbundets 'førere' og udbryderne fra *Tidehverv* kom til udtryk i kampen mellem Eduard Geismars og Kristoffer Olesen Larsens Kierkegaardforståelse, en strid, der var undervejs op gennem 1920erne og kommer til fuldt udtryk i begyndelsen af 1930erne med varig betydning for den danske Kierkegaard-reception. Kort fortalt fremhævede Olesen Larsen radikaliteten i Kierkegaards værk og lagde afgørende vægt på paradokstanken, mens Geismars tilgang understregede det psykologiske og oplevelsesprægede og var mere harmoniserende i sin udlægning. Olesen Larsens hovedindvending mod Geismar var, at han gjorde Kierkegaard harmløs ved at erstatte syndsbevidsthed gennem afmagtsfølelse og afgørelse i øjeblikket med selvspejlende stræben.

Uden for teologernes kreds var situationen den, at den danske kulturelle antiklerikalisme i 1930'erne ikke længere påberåbte sig Kierkegaard, men i højere grad forbandt sig med venstresocialismen. Endvidere forandrede Socialdemokratiet (som var regeringsførende i 44 ud af 53 år i perioden 1929-82) og Det Radikale Venstre kirkepolitik hen imod en folkekirkelig orientering. En kirkekritisk videreførelse af den sene Kierkegaard forstummede stort set. *Tidehverv* tog ham ganske vist til indtægt i deres protest mod kirkeligheden, men uden at forbinde polemikken med en generel kritik af folkekirken.¹⁰

Besættelses- og efterkrigstid: i velstandsstigningens tegn (ca. 1940-1989)

Under den tyske besættelse af Danmark 1940-45 var det i langt højere grad den historisk og nationalt orienterede Grundtvig, der blev mobiliseret til styrkelse af den indre modstand mod besættelsesmagten, end den 'individualistiske' Kierkegaard. Det skete bl.a. gennem nogle berømte Grundtvig-forelæsninger på Københavns Universitet i efteråret 1940 af kirkehistorikeren og politikeren Hal Koch (1904-63). Den udbredte anti-tyske stemning rettedes endda direkte mod Kierkegaard, således hos juristen og forfatteren Sven Clausen (1893-1961), der i besættelsens sidste år udsendte et udvalg af kronikker fra 30'erne og 40'erne, blandt dem tre om Kierkegaard. Heri hedder det bl.a.:

Gaar der ikke en ydre Linje fra Kierkegaards Hovmodighed, Brandes' Aandsaristokrati og Nietzsches Højhedsvanvid til de Ulykker, som nu rammer Millioner, saa er der i hvert Fald et indre Slægtskab, og en ydre Forbindelse er i øvrigt langt fra udelukket. I Forhold til det, jeg synes om, ligger Kierkegaard som et farligt Skær under Overfladen i dansk Aandsliv, og det maa være tilladt at sætte en Vagerkost [et sømærke] ved. Hele Lidenskaben, Hastværket, Hensynsløsheden (Hr. Schlegel, Broderen, Præsterne, Bispen, Goldschmidt, Regine), den ubøjelige Logik ud fra forrykkede Forudsætninger, Aflukningen fra Omverdenen, Menneskeforagten, Antisemitisme (fordi han selvforskyldt havde stødt sig på en enkelt Jøde), Lysten til Spekulation, Manglen paa Selvironi og meget andet – alt forekommer mig at være udpræget tysk. Hele Huset staar parat for enhver, der kommer paa Kant med sine Omgivelser – det er lige til at flytte ind i og være Aandsaristokrat. Der er alt – undtagen Varme. Til Gengæld Centralkulde.¹¹

Denne krasse vurdering faldt ifølge Aage Kabell som regn i en tørketid.¹² Ikke desto mindre er det efter krigen og navnlig i 1950'erne, at Kierkegaard-interessen oplevede sin anden store renaissance – den første var tiden omkring Første Verdenskrig. Nogle af periodens overskrifter er eksistentialisme, afmytologisering og kulturopgør, og politisk, kulturelt og socialt er den præget af bevægelsen fra landet mod byen: det gamle bondesamfunds afvikling, der tog sin begyndelse i mellemkrigsperioden, og udbygningen af velfærdsstaten, som når sin fuldt instrumentaliserede form i løbet af 1960'erne.

Navnlig det sidste, efterkrigstidens og især 1960ernes voldsomme velstandsstigning, gav kulturradikalismen en ny front i form af den omsiggribende ‚popkultur‘, der havde en skarp kritiker i arkitekten Poul Henningsen (1894-1967). Poul Henningsen blev betragtet som Georg Brandes' mest talentfulde arvtager, men hos ham synes forbilledets livtag med og respekt for Kierkegaard helt at være forsvundet. I anledning af billigbogsudgaven af Kierkegaards *Samlede Værker*, skriver han i en kronik "Fra guldalder til Panduro" i *Politiken* den 1. april 1963:

[Det er] fremhævet som et lyspunkt midt i pop-tiden, at Søren Kierkegaard som billigbog nærmest er blevet bestseller. Mig forekommer det ængstende. Hvad filosoffer og fagfolk end kan få ud af Kierkegaard, mener jeg at almindelige mennesker – og det er dog dem det kommer an på i et folkestyre – ikke vil kunne presse en dråbe åndelig føde ud af ham. Han kan pynte på reolen, men det er mit alvorlige håb at ingen læser ham.¹³

Denne afvisning af Kierkegaard forhindrede ikke forfatteren og kulturhistorikeren Peter P. Rohde (1902-1978), der var tidligere kommunist og desuden udgiver af tredjeudgaven af Kierkegaards *Samlede Værker*, i at hævde i sine erindringer fra 1970, at "der går stilistisk en lige linje fra Kierkegaard til Poul Henningsen".¹⁴ Også her står modsigelserne altså i kø.

Poul Henningsens bekymring på det almindelige menneskes vegne har sit modstykke i fx Jørgen Bukdahls *Søren Kierkegaard og den menige mand*, en bog, der udkom første gang i 1961. Højskolemanden Bukdahl (1896-1982) beskriver her Kierkegaards opvækst ud fra indflydelsen fra bl.a. Henrik Steffens' betoning af folkelivets åndsliv i myter og folkeviser samt det miljø, han var rundet af gennem hjemmet, hvor bl.a. grundtvigianeren Jacob Christian Lindberg kom. Det oprindeligt filosofiske problem om den indre selvbestemmelse stillede sig ifølge Bukdahl i den nye historiske situation i begyndelsen af det 19. århundrede pludselig som et afgørende og helt ufilosofisk problem for menigmand, dels under påvirkning af bondereformerne og den franske revolutions friheds- og lighedsideer, dels som følge af opkomsten af de gudelige bevægelser, der var et landsomspændende, antiautoritært oprør mod præste- og embedsstanden eller mod det, Kierkegaard kaldte "de dannede". Den indre selvbestemmelse, Kierkegaards sande subjektivitet eller eksistensen i modsætning til den slette individualisme, har som grundvilkår den folkelige oprindelighed, og det er dette, der ifølge Bukdahl sætter hans tale om den enkelte i afgørende forbindelse med kategorien 'den menige mand'. I modsætning til de manipulerende 'melleminstanser' (docenterne, journalisterne og med tiden præsterne) skrev Kierkegaard af et oprigtigt hjerte for menigmand, især i tiden op til revolutionsåret 1848, hvor han tog mere direkte parti for det almindelige menneske mod dannelsen og bourgeoisiet. Bukdahl trækker således en linje til kirkekampen med dens

Søren Kierkegaard.

direkte henvendelse til den jævne mand og godtgør, at Kierkegaards aktion i høj grad havde et socialt sigte.

Når kulturradikalismen under opbygningen af velfærdssamfundet havde problemer med Kierkegaard, skal det ses i lyset af hans angivelige politiske ligegyldighed. I et politisk perspektiv var Kierkegaard som nævnt ikke længere interessant som kirkestormer, i stedet bliver hans mange udtalelser om alene at ville ændre mennesket "indvortes" og lade alt det udvortes stå uberørt en anstødssten for tidens toneangivende intellektuelle, der bakkede op om velfærdsreformer.

Problemstillingen behandles af teologen Jørgen K. Bukdahl (søn af Jørgen Bukdahl) i en artikelrække om "Højskolen og nyradikalismen" fra 1965. Bukdahl (1936-79) fører Kierkegaards afvisning af sociale og politiske reformer tilbage til hans radikale skelnen mellem det indre og det ydre.

Forståelsen af denne skelnen er ifølge Bukdahl ”det springende punkt i enhver Kierkegaard-forskning”. Han skriver videre:

Er det ”indvortes” ensbetydende med den intense oplevelse, en inderlighed, hvortil man kan trække sig tilbage i ligestyldighed for den sociale-politiske omverden? Eller er det ”indvortes” slet ikke sådan et sjæleligt rum, hvor man kan bo i selvnødvendende inderlighed? Er det ikke snarere – sådan vil jeg forstå Kierkegaard-teksterne – en viljesretning, nemlig villigheden til at tage sin situation, indbefattet dens politiske og sociale omstændigheder, ”alvorligt” som sin?¹⁵

Bukdahl skriver her med kritisk adresse til højskolemanden Knud Hansen (1898-1996), men nævner også forfatteren og filosofen Villy Sørensen i sammenhængen. Villy Sørensen (1929-2001) deler træk med megen af den traditionelle kulturradikalisme, men udgør på vigtige punkter et korrektiv til denne, fx i kraft af sit positive syn på religiøse og mytologiske symbols erkendelsesværdi og i kraft af sit langt mere nuancerede syn på Kierkegaard. Sørensen fremstår som en af periodens fremmeste fortalere for (ideen bag) velfærdsstaten, men netop når det gælder forholdet til demokratiet og dets mulige indhold, har også han væsentlige indvendinger mod Kierkegaard.

Nævnes bør også det for periodens samfundstænkere afgørende forhold mellem Kierkegaard og Karl Marx, som er til behandling flere steder hos Villy Sørensen, men også hos Knud Hansen, Jørgen K. Bukdahl og litteraturforskeren Kresten Nordentoft (1938-82). Jean Paul Sartres forfatterskab er prototypen på den bevægelse fra eksistentialisme til marxisme, som kendetegner perioden, og det som Kierkegaard oplevede som eksistensens evige grundvilkår, udlægges nu snarere som vilkår ved tilværelsen i det borgerligt-kapitalistiske samfund. Omvendt fremstilles et mere positivt forhold mellem Marx og Kierkegaard typisk på den måde, som det fx fremgår af Kresten Nordentofts ”*Hvad siger Brand-Majoren?*” *Kierkegaards opgør med sin samtid* (1973), at de to supplerer hinanden: samtidskritikeren Kierkegaard leverer anledningen og invitationen til en dialog med samfundsteoretikeren Marx, og dialogmuligheden ligger først og fremmest i forholdet mellem (social)psykologen Kierkegaard og ideologikritikeren Marx. Vigtigt er det dog at understrege, at 1960ernes og 70ernes forsøg på at bringe Kierkegaard i samtale med Marx oftest sker på Marx’s betingelser: Kierkegaard ikke alene kan, men *skal* suppleres med Marx.

Efter murens fald: Kierkegaard på den nye borgerligheds dagsorden (1989-)

I 1990 udsendte litteraten og redaktøren Henning Fonsmark (1926-2006) sit store opgør med den danske velfærdsmodel, *Historien om den danske utopi*. Bogen er en bidsk idépolitisk analyse af opbygningen – og overdrivelsen – af danskernes højt besungne velfærdsdemokrati, hvis ’utopi’ ifølge Fonsmark bestod i, at den var behæftet med den økonomiske ulempe, at den kun kunne

holdes i gang ved uafbrudt gældsætning. I Fonsmarks udlægning er den formynderiske danske velfærdsstat en ideologisk fusion af Grundtvig og Marx, men i bogens efterskrift inddrages tillige Kierkegaard i diskussionen. Det sker på baggrund af teologen og Kierkegaardseksperter Johannes Sløks *Det her samfund!* (1989), der søger at udfolde og aktualisere Kierkegaards demokrati-kritik ud fra en udtalt misfornøjelse med den selvfølgelighed og selvtilfredshed, hvormed demokratiet i dag gøres til den eneste saliggørende styreform. Ifølge Sløk (1916-2001) er Kierkegaard nemlig under en bestemt synsvinkel i eminent forstand en politisk tænkner, og når Kierkegaard/Sløk afviser demokratiet som styreform, handler det især om den 'menneskefrygt' og det lighedsmageri, der ifølge dem knytter sig til demokratiets væsen, og som ved at gøre individerne til "mængde" levner dem stadig mindre mulighed for at være "private" eller "sig selv" som individer. Sløks alternativ til demokratiet er ikke diktaturet, men oplyst enevælde eller et anarkistisk samfund, hvor begrebet magt er afskaffet. Han er klar over, at Kierkegaard ikke selv brugte ordet anarki, men tolker ikke desto mindre Kierkegaards kirkekamp i denne retning og lader ham have den kristne kirke i oprindelig luthersk forstand som anarkistisk forbillede.

Når Henning Fonsmark på sin side bruger Sløk/Kierkegaard, er det ikke i en afvisning af demokratiet, men i en skærpelse af hans egen fremførte kritik af de negative udslag af folkestyret. Hertil kommer en polemik mod en 'kvalitativ' demokratiopfattelse, som den i sin tid blev fremført af Hal Koch i en diskussion med retspositivisten Alf Ross (jf. bøgerne *Hvad er Demokrati?* fra 1945, *Hvorfor Demokrati?* fra 1946 og *Nordisk Demokrati* fra 1949) samt Villy Sørensens demokratiopfattelse, der er beslægtet med Kochs og bl.a. baserer sig på en kritik af Kierkegaards forestilling om, at alle mennesker (alle ydre forskelle – 'differenserne' – til trods) er stillet lige over for det væsentlige i tilværelsen. Villy Sørensen kan udtrykke sin kritik af Kierkegaard på dette punkt overordentlig skarpt og fx (i en replik til *Tidehvervs* Børge Diderichsen i 1963) modstille "Søren Kierkegaard og børnene, der arbejdede sig til døde i de engelske fabrikker samtidig med at han skrev 'Kjerlighedens Gjerninger'".¹⁶

Pointen er her, at det ifølge Sørensen ikke giver mening at forlange en kierkegaardsk eksistensanstrengelse af mennesker, med mindre visse sociale og materielle forudsætninger er opfyldt. Sørensen kan således på den ene side anerkende Jørgen Bukdahls påvisning af det sociale sigte i Kierkegaards kirkekamp, men samtidig kritisere, at det sociale hos Kierkegaard udelukkende betragtes som "udvortes Spektakel": hvis det sociale er målet, "er det mærkeligt, at det eksistentielt bekymrede menneske bekymrer sig så lidt om det på vejen, – især da målet aldrig rigtig nås!" For Villy Sørensen er det først med velfærdsstaten (i sin rette form), at mennesket frigøres til det åndsliv, det for Kierkegaard kommer an på, og at Kierkegaards værker har fundet så stor

udbredelse i vor tid tyder ifølge Sørensen på, at netop den sociale udvikling har gjort den eksistentielle problematik mere påtrængende. Anderledes formuleret:

når Kierkegaard bliver forstået bedre i vor tid end i sin egen, har det at gøre med, at udviklingen har givet ham ret – og givet ham uret i hans syn på udviklingen. Først når samfundet ikke lægger væsentlige hindringer i vejen for individets fri udfoldelse, bliver det muligt for individet at betragte hele det sociale område som noget uvæsentligt – og at omfatte det med samme ligegyldighed, som Kierkegaard selv gjorde.¹⁷

Villy Sørensen viderefører senere denne kritik i en negativ udlægning af 1990ernes store interesse for Kierkegaard (hans tredje renæssance), idet der ifølge Sørensen er tale om en tidsånd, der nægter at anerkende virkelighedens både-og, dens sammensathed og kompromiser. Det selvrealiserende individ i det markedsbaserede samfund indbilder sig – ligesom Kierkegaards æstetiker og i sidste ende også Kierkegaard selv – at kunne skyde genvej fra den personlige virkelighed til tilværelsens religiøse sfære uden om den fælles socialt-etiske virkelighed – som overlades markedet. Når man på den måde går på tværs af det sociale og ikke vil vide af dets konflikt og kompromis, er det ifølge Sørensen kun logisk, at man som Kierkegaard ender med ”en særlig krampagtig form for kristendom: paradoksydyrkelsen.”¹⁸

Villy Sørensens tids- og Kierkegaardkritik har måske også adresse til et andet eksempel på en politisk, nyliberalistisk brug af Kierkegaard i kølvandet på kommunismens sammenbrud, nemlig Venstre-politikeren og den tidligere statsminister (2001-09) Anders Fogh Rasmussens *Fra socialstat til minimalstat* (1993), der benytter Kierkegaard eksplicit (i Sløks aftapning) i sit opgør med velfærdsstatens ’slavemoral’ og ansvarsforflygtigelse. I (parti)politisk sammenhæng bør også nævnes Tidehvervspræsten og nu tidligere medlem af Folketinget for Dansk Folkeparti Søren Krarup (f. 1937), der i en lang række bøger har brugt Kierkegaard i sin kritik af velfærdssamfundets menneskerettighedsdyrkende ’demokratisme’. For Krarup er fjenden humanismen, kulturradikalismen og marxismen, hvis politiserende og sociale opfattelse af mennesket som en samfundsfunktion eller et politisk og klassebestemt væsen ifølge ham modsiges på afgørende vis af kristendommen og af Kierkegaard. I efterskriften til 2. udgaven af *Det moderne Sammenbrud 1789-1984* fra 2001 (1. udg. 1984) kritiserer Krarup endvidere ”Georg Brandes’ forvanskning af Søren Kierkegaard”, en forvanskning, der ifølge Krarup atter dominerer i Danmark med filosofen Peter Thielst (f. 1951) og teologen Joakim Garff (f. 1960) som arvtagere. I stedet fremhæves, ikke overraskende, Olesen Larsens Kierkegaardudlægning og den fortolkningstradition, der udgår fra ham.

Status

Allerede for mere end et halvt århundrede siden kunne den norske teolog Per Lønning konstatere tilstedeværelsen af en broget mangfoldighed af Kierkegaard-billeder i receptionen – fra moderne subjektivist, som i praksis ikke helt magtede at frigøre sig fra følgerne af en autoritær opdragelse (Georg Brandes, Christoph Schrenpf, Torgny Segerstedt, Vilhelm Grønbech), til forkynner af ægte og ublandet evangelisk kristendom (Walter Ruttenbeck, Waldemar Rudin, F.A. Voigt, Emanuel Hirsch, Valter Lindström), fra religiøs mystiker (P.P. Jørgensen, Richard Hejll, G. Herbert, Johannes Hohlenberg) til kirkelig ortodoks med klare tilbøjeligheder i retning af katolicismen (Theodor Haecker, André de Liliensfeld, Alois Dempf, Erich Przywara, Heinrich Roos), foruden alle de talrige opfattelser, der lod sig placere i mellemrummene mellem disse.¹⁹ Undervejs fra 1950erne til vores egen tid er det muligt at konstatere et væld af Kierkegaardudlægninger eller -billeder, der ofte i endnu højere grad end dem Lønning fandt, er indbyrdes modstridende, men som også i udpræget grad afspejler en politiserende tendens: Kierkegaard er blevet udlagt som anti-autoritær institutionskritiker, en slags ungdomsoprører, som senkapitalistisk, borgerlig filosof, som forsvarer af den enkelte i et upersonligt massesamfund, som samfundsbevarende etiker, som livsfjendsk pietist, som humanist, som anarkist, som velfærdsfilosof, som personligheds- eller selvudviklingsfilosof, som fundamentalist, som anti-fundamentalist osv.

Det er ganske ejendommeligt at iagttage, hvordan disse positioner på god pluralistisk vis gøres gældende side om side med hinanden i den aktuelle fejring af Kierkegaards fødselsdag; og selv om der med den slags prædikater overvejende er tale om krusninger på et noget mere stabilt forskningsfundament, er (ideologiske) annekteringer og afvisninger af denne art formentlig det, der frem for noget udmærker den danske reception i forhold til andre lande. Kierkegaard er i sit hjemland – ligesom Grundtvig – blevet hevet i og sparket til fra snart sagt alle sider. Om han derfor udgør et korrektiv til det bestående eller blot er blevet gjort konform med tidsånden, synes at være et spørgsmål, der til enhver tid står åbent.

Noter

1. Vilhelm Grønbech *Kampen om Mennesket*, Kbh. 1930, s. 186.
2. *Kampen om Mennesket*, s. 202. Grønbech øvede stor indflydelse på mellemkrigstidens (og senere ungdomsoprørets) åndsliv.
3. Georg Brandes *Levned. Snevringer og Horisonter*, bd. III, Kbh. 1908, s. 81.
4. Georg Brandes *Samlede Skrifter*; andet bind, Kbh. 1899, s. 403.
5. Om Brandes som demokrat, anti-demokrat eller 'aristo-demokrat' kan man læse i Ove Korsgaards *Kampen om folket. Et dannelsesperspektiv på dansk historie gennem 500 år*; Kbh. 2004, s. 393ff.

6. Jf. Georg Brandes "Viggo Hørup" in: *Samlede Skrifter*, anden udgave, bd. III, Kbh. 1919, s. 223. Et andet interessant vidnesbyrd om Kierkegaards store indflydelse på radikale åndsstrømninger er ungdomsbrevvekslingen fra 1890'erne mellem den senere radikale indenrigs-, forsvars- og udenrigsminister P. Munch (1870-1948) og religionshistorikeren J.P. Jacobsen (1869-1918; ikke at forveksle med forfatteren Jens Peter Jacobsen, 1847-1885), se *En ungdomsbrevveksling mellem P. Munch og J.P. Jacobsen 1889-1901*, bd. I-II, Kbh. 1962.
7. Jf. antologien *Den kulturradikale udfordring*, Kbh. 2001/2005, s. 32 og 223f. (bidragene af Ebbe Kløvedal Reich og Jan Lindhardt). Se også Sven Ove Gades *Ulanen. En biografi om Victor Andreassen*, Kbh. 2002.
8. C.E. Jensen og F.J. Borgbjerg *Socialdemokratiets Aarhundrede*, Kbh. 1904, s. 150 (hele afsnittet om Kierkegaard befinder sig s. 142-150).
9. En anden måde at udtrykke forskellen på den kulturradikale venstrefløj og *Tidehverv* er i holdningen til sekulariseringen, som begge slutter op om: hvor venstrefløjen støttede sekulariseringen for at forsvare den humane idealisme mod kristelig omklamring, accepterede *Tidehverv* sekulariseringen for at forkynde det rene evangelium om synd og frelse, holdt fri af den ældre generations moralisme og af al human idealisme. Venstrefløjen ville altså sekulariseringen af humanistiske, ofte direkte antikirkelige grunde, *Tidehverv* af strengt teologiske grunde.
10. Jf. Jens Holger Schjørring „Kierkegaard und die dänische Theologie der zwanziger und dreißiger Jahre“ in: *Text & Kontext*, Sonderreihe, Band 15, Kbh. 1983, p. 171-185.
11. Sven Clausen *Udvalgte Tvangstanke*, Kbh. 1945, s. 153f.
12. Aage Kabell *Kierkegaardstudiet i Norden*, Kbh. 1948, s. 314.
13. Citeret efter Poul Henningsen. *Kulturkritik*, bd. IV (1956-67), red. Carl Erik Bay og Olav Harsløf, Kbh. 1973, s. 119. På samme baggrund og i samme stil beskriver tegneren og skribenten Hans Bendix (1898-1984), hvordan Kierkegaard "i dag hensætter vort kulturinficerede publikum i ekstatisk afmagt", jf. kronikken "Om at skille sig af med bøger" i *Politiken* den 18. dec. 1965.
14. Peter P. Rohde *Midt i en ismetid*, Kbh. 1970, s. 221.
15. Jørgen K. Bukdahl "Højskolen og nyradikalismen III: Forkundskaber for eksistensen" in: Jørgen K. Bukdahl *Frihed og frigørelse. Filosofi – Teologi – Kulturdebat. Artikler og essays 1956-1979*, Kbh. 1980, s. 95.
16. Jf. *Vindrosen* (Gyldendals litterære magasin), Kbh. 1963, nr. 6, s. 501.
17. Villy Sørensen "Den abstrakte eksistens" in: *Mellem fortid og fremtid. Kronikker og kommentarer*, Kbh. 1969, 115.
18. Jf. Suzanne Brøgger, Erling Groth m.fl. (red.) *Med Villy i midten – 28 vidnesbyrd om Villy Sørensen*, Kbh. 2004, s. 314f.
19. Per Lønning *Samtidighedens situation*, Oslo 1954, s. 8.

NT-INTERVJUN

VÄRMLÄNNING, POLITIKER, NORDIST

I maj 2012 avgick Karin Söder som ordförande i Letterstedtska föreningens svenska huvudstyrelse. Då hade hon hållit i ordförandeklubbans i mer än 20 år. Samma år tilldelades hon Letterstedtska föreningens nordiska förtjänstmedalj för sin mångåriga gärning inom det officiella och ideella nordiska samarbetet.

Lena Wiklund, redaktionssekreterare på Nordisk Tidskrift har intervjuat.

Karin Söder

Du har ditt ursprung i Värmland. Hur var din uppväxt?

- Det var en väldigt stimulerande uppväxtmiljö. Pappa var folkskollärare och kantor så det förekom mycket musik och även konst. På den tiden var folkskolläraren ofta en centralpunkt för kulturverksamheten i kommunen. Mamma var hemmafru men mycket politiskt engagerad. Jag hade också en bror och en syster. Jag var präglad av pappas och mammas inställning att alla människor har samma värde och rättigheter. Till exempel i skolan hade pappa vissa elever från mycket fattiga familjer, de kallades även tattare, men alla behandlades lika, vilket barnens mor tackade pappa för. För mitt senare engagemang för det nordiska samarbetet spelade det säkert också en roll att jag kom från en nordisk släkt. Mormor var född i Norge och på farmors sida hade de invandrat från Finland. Vi bodde också nära norska gränsen med kriget inom hörhåll.

Din utbildningsbakgrund är lärare, hur har det påverkat dig?

- Att jag varit lärare spelade stor roll också för det senare politiska arbetet. Som lärare måste man kunna lyssna och vara uppmärksam på elevernas behov, man måste vara förberedd och kunna förmedla budskap och kunskap. Det går igen i det politiska arbetet. Ska man till exempel hålla ett föredrag måste man uttrycka sig så att åhörarna förstår att det ingår i ett större ideologiskt och samhällsmässigt sammanhang. Jag var lärare fyra år i Värmland och 15 år i Täby, sammanlagt ungefär lika länge som jag var riksdagsledamot.

Du satt i riksdagen för Centerpartiet 1971-91. Hur förändrades förutsättningarna för att verka inom politiken under dessa år?

- De förändrades ganska mycket. Fler kvinnor kom in i riksdagen, särskilt i Centerpartiet. I början av 1970-talet drevs en intensiv ideologisk debatt, det saknar jag i dagens politik. I Centerpartiet var det mycket debatt om hur vårt framtida samhälle med solidaritet, rättvisa och god miljö skulle förenas. Sedan var det förstås viktigt att det blev regeringsskifte 1976. Socialdemokraterna

hade regerat länge. Det vitaliserade debatten. En fråga som var stor under hela perioden var miljöfrågan.

Du blev Sveriges första kvinnliga utrikesminister 1976-78. Vilka frågor var svårast att hantera under denna period?

- Det som var påtagligt, som vi idag ibland glömmer bort, är att Europa var delat genom järnridån med kommunistiska diktaturer i öst och delvis demokratier i väst. Få tänker idag på att man då knappast kunde fara över Östersjön. Vi hade diktaturer i Spanien, Portugal och Grekland, vilket inte alltid var så lätt att hantera. Den europeiska säkerhetskonferensen i Helsingfors 1975 spelade stor roll för demokratiseringen av Europa. Apartheid var en annan viktig fråga. Under den här tiden var det första gången som de nordiska länderna gemensamt kunde gå fram med enad front mot apartheid i Sydafrika.

Därefter blev du socialminister och nordisk samarbetsminister 1979-82. Vilka frågor var viktigast de här åren inom ditt område?

- Inom det nordiska samarbetet var det att minska byråkratin för att öka rörligheten mellan de nordiska länderna. Miljöfrågan var också stor, vi ordnade flera stora nordiska miljökonferenser där även öststaterna deltog. Som socialminister var det mycket arbete med antidrogkampanjer, alkohol och andra droger. Man införde också högkostnadsskyddet för sjukvård och medicin. Skyddet för de svaga är alltid en hörnsten i socialpolitiken. Egentligen är det inte så stor skillnad på att vara socialminister och utrikesminister, i båda fallen handlar det om att solidariskt ställa upp för de som behöver.

Du valdes till Centerns partiledare i Uppsala 1986, Sveriges första kvinnliga partiledare, men tvingades avgå på grund av sjukdom. Hur gick tankarna då?

- Det kändes sorgligt. Jag hade så många idéer som jag ville genomföra. Och jag ville vara en förebild som kvinna i politiken. Men det går inte att ha ett sådant arbete om man är allvarligt sjuk.

Hur har det varit att vara kvinna inom politiken?

- Centerpartiet har ett av de största kvinnoförbunden bland partierna i Sverige, och förbundet har stor respekt inom partiet. Jag har mycket sällan upplevt att jag blivit mobbad som kvinna i politiken. Centerns partiledaren Thorbjörn Fällidin skulle heller aldrig ha accepterat mobbning inom partiet. Han var min mentor, och också den som utsåg mig till utrikesminister. Det är säkert heller ingen tillfällighet att två partiledare efter mig inom Centerpartiet är kvinnor. Det kunde nog vara svårare för kvinnor inom andra partier att komma fram, det har dröjt längre innan man fått ministerposter i större omfattning.

Vilka motståndare har varit svårast?

- Det är svårast när det skiljer sig ideologiskt kring solidaritet och rättvisa. Kärnkraften var också en svår fråga att lösa, den ledde ju också till regerings-

skifte. Då hade vi motståndare inom flertalet partier. Apartheidfrågan väckte i början stora diskussioner i riksdagen, men så småningom var alla ändå med. En sak där vi mötte lite oväntat motstånd var när Nordiska rådets parlamentariker engagerade sig för de baltiska ländernas frigörelse. Då kom det motstånd från flera håll på regeringsnivå i de nordiska länderna, då man tyckte att parlamentariker inte skulle engagera sig i den frågan, utan att den skulle lösas på regeringsnivå. För oss var det ett solidariskt arbete för dem som kämpade för demokrati.

Du har beklätt tunga politiska poster i det nordiska samarbetet som samarbetsminister, president i Nordiska rådet, ordförande i Nordiska rådets svenska delegation och ordförande i Nordiska rådets internationella kommitté. Vilka personligheter mötte du där som gjorde starkast intryck på dig?

- Starka nordister som varit mina förebilder är Anker Jørgensen, fd statsminister i Danmark, Elisabeth Rehn, fd försvarsminister i Finland, Knut Frydenlund, fd utrikesminister i Norge och Vigdís Finnbogadóttir, fd president på Island, också för hennes engagemang för de små språken och kampen för demokratiska rättigheter.

Du var i mer än 20 år ordförande i Letterstedtska föreningens huvudstyrelse. Vilka är dina mest bestående minnen från dessa år?

- När det gäller de nordiska anslag som Letterstedtska föreningen delar ut för att utveckla det nordiska, så är det imponerande att se mångfalden i ansökningarna och den fantastiska aktivitet som pågår i Norden i form av verksamheter, forskningsprojekt, nordiska seminarier och konferenser, forskningsresor, tryckning av publikationer av nordiskt intresse, konstnärlig verksamhet med mera. Det har känts roligt att få vara med och stödja personer med engagemang för det nordiska. Sedan är det viktigt att vi kunnat ge ut en tidskrift, *Nordisk Tidskrift*, av kvalitet som sprider kunskap inom Norden och utanför. Möjligheten att arrangera seminarier har också varit viktig för att väcka intresse för olika nordiska frågor. Letterstedtska föreningen kan med sin långa historia stå för kontinuitet. Till och med när Nordiska rådet var i gungning kunde Letterstedtska föreningen verka i sitt arbete.

Du har haft ytterligare uppdrag inom föreningslivet. Du var bl.a ordförande för Rädda barnen 1983-1995 och Selma Lagerlöf-sällskapet 1999-2006, med Karin Söder stipendiet instiftat 2009, uppdrag som ledamot i Svenska kyrkan vald av kyrkomötet 2009-2012. Vad har det ideella arbetet betytt för dig?

- Det har betytt oerhört mycket, det har med min bakgrund att göra. Att arbeta ideellt är berikande, stimulerande och man lär sig mycket. I Selma Lagerlöf-sällskapet fick jag kontakt med olika generationer och lära mig mycket från både akademiker och folkbildare. Jag tror att de litterära sällskapen har stor

betydelse, kan man mycket om en författare får man större utbyte av andra författare. Goda författare har mycket att säga, men ibland får man läsa det mellan raderna. Engagemanget i kyrkan har jag sedan barnsben. Innan jag kom in i riksdagen sjöng jag i kyrkokören. Engagemanget i Rädda Barnen ledde till många resor till olika biståndsprojekt. Jag tror många pensionärer kan ha glädje av att arbeta ideellt när de avslutat arbetslivet.

Vilka förebilder har du haft i politiken och i föreningslivet?

- Sydafrikas fd president Nelson Mandela, som jag fick träffa på ett besök i Stockholm. Otrolig utstrålning och stark personlighet. Sedan Indiens fd premiärminister Indira Gandhi, en av de första internationella politiker jag träffade när jag suttit i riksdagen bara ett år och Bangladesh höll på att frigöra sig från Pakistan. Hon tog sig gott om tid för samtal och utstrålade ett sånt lugn. Sedan Litauens förste president Vytautas Landsbergis, en riktig frihetskämpe. Partiordförande Thorbjörn Fälldin var både förebild och mentor för mig i politiken. Jag vill också nämna Centerpartisten Märta Lejon, som valdes in i gruppen som skulle diskutera kvinnliga präster. Hon hade skrivit Centerkvinnornas stadga och program. Hon läste på i Bibeln vad där stod om kvinnliga präster, och reste sedan runt och höll föredrag. Hennes linje ledde till att vi idag har kvinnliga präster i Sverige. Hon stod upp för sin idé och skaffade sig kunskap. Förebilder är också förstås de starka kvinnorna i min familj, farmor, mormor.

Vilka råd vill du ge till unga människor som vill engagera sig i politiken eller föreningslivet idag? Har du några ord på vägen särskilt till unga kvinnor?

- Jag tror vi måste tala mer om att demokratin är allas ansvar. Man måste engagera sig för de idéer som man tror på, men man kan inte bara ta en bit, man måste se att samhället bygger på helhet. Unga kan gå med i ungdomsförbund och engagera sig politiskt för hur det framtida samhället ska se ut. Det är viktigt att ta ansvar, man kan inte sitta och vänta på att andra ska göra arbetet. När det gäller unga kvinnor, så är min erfarenhet att det går att vara både yrkesarbetande politiker och mamma. Men det är viktigt att dela på sysslorna hemma. Det är ett ansvar för både män och kvinnor att man delar på uppgifterna och ansvaret – både hemma och ute i samhällslivet.

Lena Wiklund

FÖR EGEN RÄKNING

OM Å OVERSETTE FRA SVENSK TIL NORSK

Foto: Oscar Qvale

Per Qvale

Ved oversetterseminaret «Det omöjligas konst» som Letterstedtska föreningen avholdt i Stockholm 18.-19. oktober 2013 mottok den norske oversetteren, magister Per Qvale, foreningens nordiske oversetterpris. Han holdt deretter en tale som reflekterte lang tids erfaring med svensk språk og svenske forfattere, og som på mange punkter berørte sentrale spørsmål under seminarets gang.

Det er ikke min sak å avgjøre kvaliteten på de oversettelser jeg har foretatt fra svensk til norsk. Men jeg kan vurdere kvaliteten på *utgangspunktet*: Det er utmerkede bøker, ja, det er høyt karat, mye er blant kremen av svensk litteratur. Det er litteratur med løft. Med løft i språket, løft i fortellingen, løft i tanken. Litteratur som gir leseren et løft. Dermed får også oversetteren et løft, ja, luft under vingene, et påskuv, en fremdrift. Man kan ikke annet enn yte sitt beste for å gjenskape tekstens dynamikk, språkets klang, setningenes melodi, de fine stemninger, de kjappe replikker, lade mellomrommene med det usagte, ja, bevege slik originaltekstens lesere formentlig blir beveget, og selv en selv, som leser, blir beveget. Kort sagt sørge for det samme løft i teksten på sitt eget språk. Så godt det lar seg gjøre! Jeg har bestrebet meg. Så får man håpe det blir godt nok.

Jeg kan derimot vurdere *kvantiteten*: Det er 25 000 sider. 20 000 skjønnlitterære sider og 5 000 faglitterære sider. 100 skjønnlitterære titler: romaner, noveller, fortellinger, skuespill og hørespill, opera, Lieder, kabaretviser, dikt, barnebøker. 50 faglitterære eller sakprosa, som det også kalles: essays, historie, biografier, artikkelsamlinger. Kanskje jeg burde nevne bruksanvisninger også? Da har jeg dekket de fleste sjangere.

Det slår meg at jeg er helt blank i iallfall én sjanger: kriminalsjangeren. Jeg kan skylde på manglende interesse eller innlevelse. Men saken er at jeg ikke har så lett for å forstå plotet. Er kanskje ikke hardkokt nok heller, må alltid se bort når det er blodige eller grusomme scener i detektiven. Eller hva det heter, sånn krim på TV. Og min kone er nokså lei av at jeg spør hva skjedd nå? Hvorfor det? Hvem er han, hun? Jeg har altså ikke oversatt krim.

Ja, dét er sant! Jeg har jo oversatt for TV også, filmer. Ublodige, selvsagt. Og for kino, riktig gode filmer.

Jeg tror jeg har oversatt 65 bøker fra svensk til norsk. Enda jeg i sin tid sa at jeg kom *aldri* til å oversette fra svensk til norsk. Men i 1975 spurte Gyldendal

meg om jeg kunne tenke meg å oversette Lars Gustafssons *Familiefesten*. Og jeg som gikk rundt med samme forfatters diktsamling *En resa till jordens medelpunkt* i lommen! Ja, den hadde fast opphold i min jakkelomme.

Det har gått opp for meg at nordmenn, som vi kaller norske kvinner og menn, nordmenn i etterkrigsgenerasjonen, ikke har noe godt forhold til tødler og unorsk syntaks, og franskklingende ord – den franske innflytelse i svensk språk er velkjent: Bak folkhemmets fönster finner man fåtölj, chiffonjé, byrå, sekretär, garderob, gjerne i gustaviansk empire – der vi i Norge møblerer med lenestol, kommoder, skatoll, skap. Man handler kjøtt i charkuteriaffär. Og man spiser varm lunsj av flere timers varighet, just presis som i Frankrike. Man promenerar på trottoaren, gjerne dresset opp i kostym, når vi nordmenn bare går en tur. Og slett ikke i dress. Det måtte da være skidress.

Faux-amis er oversetternes falske venner, og iallfall språklig sett er det flust med slike norsk-svenske relasjoner. Er man beryktet i Norge, er man ökänd i Sverige, mens en beryktad svenske er berömt. Et norsk uhyre er et vidunder i Sverige, mens ohyra er utöy. Vi kløyver, der svenskene spjälkar. Deres lidelse er vår lidenskap. En svensk kusin kan være en fetter, men er vedkommende ifört kjortel, så er det likevel en kusine i skjört, altså kjol.

Fransk og tysk innflytelse har også bidratt til at svensk syntaks skiller seg fra norsk, som når partisipper, verbalsubstantiver og foranstilte pronomener skal innplasseres i setningen. Hvordan får man til en setning som denne på norsk – "Jag tog hennes kupade hand mellan mina händer, mjukt omslutande"?

Nylig hørte jeg en programleder utannonsere et musikkstykk som "Satt-maaaaara. Eller direkte oversatt, intet ringere enn 'dritt kjerring'," sa programlederen. Men stykket, et instrumentalnummer, var altså svensk. Så det var med andre ord "Satmara", hvilket ganske riktig betyr satans kjerring, satans mare.

Det er også et faktum at svenske bøker ikke når et norsk publikum om de ikke blir oversatt. Jo, et lite publikum, som sogner til noen få store bokhandlere. Og naturligvis kan man nå bestille svenske bøker på nettet. Men de må oversettes, om de skal markedsføres og distribueres til en større leserskare.

For meg personlig er det jo en glede å få arbeide med så mange fine forfattere, gjøre dypdykk i så mange fine bøker.

Ingen leser så nøyaktig som oversettere. Ialffall ikke kritikere, recensenter! Mye slurvete lesning – og mye stivsinnnet lesning, med lupe, og derav forstørrelse av de mangler de finner. Oversetterne finner selvfølgelig på sin side mangler og småfeil i originalen, eventuelt i manus.

Og forfatterne er takknemlige, selvfølgelig. Bortsett fra én, som nok syntes det var for drøyt at jeg påpekt 80 uklarheter/mangler/feil. Han avfeide det hele som "inadvertenser" og ville "skicka en torped til Oslo" om jeg våget å gripe inn i hans manus. Men jeg kunne ikke la forfatteren ta livet av en romanperson, for så å la vedkommende fortsatt være levende i et senere kapittel. Ikke på norsk.

Og i neste svenska opplaga var de fleste ”inadvertensene” rettet ...

En gang unnlot jeg å kontakte en forfatter før jeg grep inn i teksten, nemlig forfatteren som skrev "Redan de gamle grekerna, med Cartesius i spetsen, började se på människan i termer av kropp och själ..." Jeg oversatte ikke "Cartesius" med "Descartes", som vi kaller ham i Norge, jeg oversatte ham med "Platon". Men det var kanskje et brudd med Jan Stolpes læresetning: "Du skall inte normalisera!"

En gang oversatte jeg ”cykel” med ”cocker spaniel”. Det hadde seg slik: Lille Göran går med sin pappa, han lærer alfabetet ved at de setter navn på ting de ser langs veien, ting på A..., B...C.... Men ”cykel” staves med ”s” på norsk, vi har jo nesten ingen c-er. Men de kunne jo ha sett en cocker spaniel. Man kunne oversatt det med ”collie” eller ”cabriolet” eller ”cello” eller ”champignon” (med c på norsk!). Eller ha latt far og sønn Tunström passere en Coca-Cola-reklame.

Og når Shakespeare siteres på svensk, ”Hans ögon äro pärlor nu”, velger jeg å sitere Shakespeare i originalutgave, for den norske oversettelsen er iallfall ikke noe kjent sitat på norsk. Mens det engelske til en viss grad er det.

Men hva skulle jeg gjøre med denne scenen i Jesper Ganslandts *Farvel Falkenberg*? En gutt ser på en flokk med måker og sier: ” – En mås. Flera möss.” Min løsning ble å beholde det på svensk. For her ser man altså måkeflokken og kan ikke finne på noen annen tøysegrammatikk.

Men de fleste forfatterne svarer villig vekk på spørsmål, og blir til og med takknemlige om man en sjelden gang skulle gripe dem i en unøyaktighet eller feil. En sånn var Göran Tunström – som forresten frydet seg når jeg på min side hadde gjort en feil eller stilt et idiotisk spørsmål. Da kunne han erte meg i årevis.

Som alle oversettere vet, er det viktigste å fange tonen, eller stemmen, kan man si. Jeg skal ikke problematisere begrepet her og nå. Men noen mener jo at ”forfatterstemmen” er stemmen man hører for sitt indre øre når man leser. Noen mener også at det man hører, er ens egen stemme. Uansett, det er rytmen, melodien, tonefallet, uttrykksmåten, idiolekten, vi skal ha tak i og på magisk vis overføre til vårt eget morsmål.

Ta en hvilken som helst bok, eller ta Peter Englands *Stridens skönhet och sorg*, der er det mange stemmer som taler. For det første er det forfatterens egen fortellerstemme, la oss kalle den det, den man kjenner igjen fra andre av hans bøker, den korthugne rytmen, det ujålete ordvalget, som streber mot forsvenskning, dog ispedd mye fagterminologi, her særlig fra de krigerske felt han skriver om. Man gjenkjenner en litt insisterende presensbruk som tar sikte på å skape nærvær, samtidig tilstedeværelse hos leseren, et gjennomgående skarpstilt fokus på den deskriptive detalj. Samtidig er det en stilistisk ambisiøs stemme vi hører. Og Englands meget bevisste temposkifter er også karakteristisk for hans egen litterære stemme.

Men Englund lar hele nitten andre stemmer komme til orde, med sine førstehåndsberetninger fra første verdenskrig; de taler gjennom dagboksnotater og brev hjem fra fronten, iblant i form av sitater, men mest formidlet gjennom Englund, som har lest det hele. Da inngår disse enkeltstemmene i verkets egne, polyfone stemme. Verkets stemme, en vidunderlig utfordring for en oversetter!

Peter Englund er forresten en forfatter som retter seg etter målspåket, eller rettere sagt målkulturens, behov. For det norske publikum innfører Englund en ny stemme; han skriver inn 50 nye sider om soldaten Lyder Ramstad, aktør på tysk side, på vestfronten. (Til gjengjeld har forfatteren tatt en russisk sykesøster ut av teksten. Ja, han skriver visstnok inn en ny stemme for hvert språk han oversettes til!) Ramstad, senere nazist, taler med en høyst særegen stemme – eller kanskje det er mer vox populi enn vi liker å tenke på? – og Englund er varsom med balanseknappen og volumkontrollen i sin formidling av den stemmen. Og hva annet kan oversetteren være?

Da jeg oversatte Englunds *Brev från nollpunkten* (1996), boken om det 20. århundres kriger og utryddelser, gjorde jeg forfatteren oppmerksom på at når han skrev om terrorbombingen av Berlin i 1944, kunne det ligge en særskilt norsk interesse i å nevne at vår berømte dikter Nordahl Grieg omkom i et bombetokt nettopp der og da. Englund svingte seg rundt, etter litt snabbforskning kunne han i løpet av noen dager fakse meg et helt avsnitt om Nordahl Griegs skjebne – som altså kom med i den norske oversettelsen, *Brev fra nullpunktet*, i 1997.

Forskjellene i våre nabolandskulturer byr på flere oversetter-utfordringer – ikke minst når det gjelder matkultur: smörgåsbord – internasjonalt kjent som smorgasbord, bør det oversettes med sildebord, lunsjbord, eller bli stående som smörgåsbord? Slik man har lyst til å la smultronställe bli stående, for ikke å si innføre det i norske eiendomsannonser.

Det beste oppslagsverk for en oversetter er en levende forfatter. Og jeg har slått opp i Lars Gustafsson, Lars Andersson, Göran Tunström, John Irving, Sven Delblanc. P.O. Enquist kunne forklare meg hvilke ord i *Kapten Nemos bibliotek* som var ”enquistare” – altså ord han hadde funnet på selv – og hvilke som bare var komplett uforståelige dialektord. Det var ord som ”pelargrut”, som betyr ”litegrann”, det kommer av perle. Det var ”tjörmut”, som betyr ”sutrete”. Det var ”ilsnedu”, som betyr ”slem, gemen, ondsinnet”. Og det var ”sköjt”, som betyr hesjerom, eller staurlag, altså mellomrommet mellom staurerene i en hesje. I dag er dette i ferd med å dø ut både som ord og realitet, det er langt mellom hesjene nå, jordene er fulle av ”traktoregg”, eller siloballer. Alt ble beredvillig forklart av P.O. Enquist. Verre da når forfatterne er døde og ordene for lengst er gått i glemmeboken.

Min oppgave har da vært å få disse forfatterne, levende som døde, til å bli lys levende på norsk.

Per Qvale

KRÖNIKA OM NORDISKT SAMARBETE

KONFLIKTEN OM DET ATLANTISKA MAKRILLFISKET

Fiske är viktigt i Norden. Men det är inte lika viktigt i alla Nordens fem självständiga stater och tre självstyrande områden – för vissa är det viktigare än för andra. Allra viktigast är fisket i Västnorden. Färöarna, Grönland och Island är beroende av fisket för sin välfärd. Och Norge och Danmark är mera beroende av fiskeri än vad Finland och Sverige är.

Ett flertal bestånd rör sig på tvärs av de gränser som markerar omfattningen av de fiskerirättigheter som stater och självstyrande områden som Färöarna och Grönland förfogar över. Föga förvånande leder det inte sällan till konflikter.

Grundvalen för den internationella rätten är att staterna äger rätt att bedriva fiske och formulera villkoren för fiske i de vatten som havsrätten tillerkänner dem. Havsrättskonventionen stadgar därutöver att stater som förfogar över gemensamma bestånd har skyldighet att samråda om fiskeriets omfattning i syfte att säkra ett hållbart fiske.

I flera år har en konflikt rasat mellan å ena sidan Island och Färöarna och å andra sidan EU och Norge när det gäller omfattningen och fördelningen av makrillfångster i de hav där det saknas hinder för fiskarnas fria rörlighet. Konflikten tog sin början i mitten av 00-talet i ett läge där Islands fångst begränsades till ett par tusen ton makrill. Överenskommelserna om fördelningen av makrillfångsterna gjordes från 1999 av ”kuststaterna” EU, Norge och Färöarna. Även om inte Island fick sitta med vid de bord där besluten fattades så tilldelades landet en marginell kvot.

Från mitten av 00-talet ville inte Island längre finna sig i denna ordning. Landet började göra anspråk på att bli betraktad som kuststat och alltså bli medbeslutsfattare vid fördelningen av makrillfångster i denna del av Atlanten. I flera år accepterades inte detta av ”de gamla kuststaterna”. Den accepterades för Islands del först 2010.

Island hävdade allt intensivare att makrill i stora mängder nu rörde sig in på isländska vatten och att landet därför var berättigat till en väsentligt större kvot än tidigare. Successivt höjde Island de på egen hand beslutade kvoter för makrillfångst som införts i avsaknad av internationella överenskommelser. I detta sammanhang valde också Färöarna att från 2009 lämna de bord där ögruppen tidigare medverkat till överenskommelser om fördelningen av makrillfisket.

Under några få år höjde Island sin egenmäktigt satta kvot från ett par tusen ton till drygt 150 000 ton. Även Färöarna ökade sitt makrillfiske: från 25 000 ton till en kvot på 150 000 ton. Under flera år har den sammantagna

fångsten av makrill i denna del av Atlanten kraftigt överstigit de rekommendationer som Köpenhamnbaserade Internationella havsforskningsinstitutet (ICES) utfärdat. Som mest uppgick den totalt fiskande mängden makrill till runt 900 000 ton. Det är runt 260 000 ton mer än vad ICES då presenterat som ram för samtliga parters fångst.

Enligt Islands fiskeriminister Sigurður Ingi Jóhannsson har EU och Norge inte visat något intresse för att lösa konflikten. De anklagas för att inte ta hänsyn till obestridda förändringar i makrillens rörelsemönster. Hela 30 procent av beståndet har konstaterats vara isländska vatten. Sigurður Ingi hävdade därför i ett pressmeddelande i somras att EU och Norge ägnar sig åt stormaktsfasoner gentemot mindre nationer och dömer ut alla sanktioner utöver ett landningsförbud som olagliga.

EU och Norge, med starkt stöd av stundom militanta fiskeriorganisationer, har beslutat att fortsatt ta i anspråk 90 procent av den kvot som ICES föreslagit. För år 2013 innebär det en kvot på tillsammans 490 000 ton. Norges andel uppgår till cirka 152 000 ton. Inom EU har Storbritannien tilldelats drygt 160 000 ton, Irland nära nog 58 000 ton, Nederländerna knappt 27 000, Spanien och Danmark har något mindre än 26 000 ton vardera, Tyskland nära 18 000, Frankrike drygt 13 000 samt lilleputten i detta sammanhang, Sverige, exakt 4 174 ton makrill.

För Island, Norge och EU innebär det en reduktion av kvoterna år 2013 med 15 procent jämfört med 2012. Detta tillsammans med en överenskommelse om att ge ICES i uppdrag att göra en översyn av kriterierna för fastställande av kvoter kan sägas vara de första tecknen på att kompromissviljan vuxit, i varje fall mellan EU och Island.

I mitten av november inleddes en förhandlingsomgång som möjligen kan leda till att konstellationen EU, Norge och Island enas om fördelningen av kvoter. Starkt bidragande till att detta är möjligt är att ICES höjt sin rekommenderade kvot. För år 2014 föreslår ICES således en rekommenderad maximal totalfångst av makrill i denna del av Atlanten uppgående till nära 890 000 ton – en ökning av den nivå forskarna föreslår med hela 64 procent!!!

ICES:s rekommendation för år 2014 ligger nära nog på den nivå som det faktiska makrillfisket år 2013 uppnått. Det borde underlätta en överenskommelse som inte får så drastiska konsekvenser för regionala och nationella ekonomiska intressen som varit fallet om ICES inte höjt sin kvot. För en irländsk eller brittisk fiskeriminister är det inte hänsynen till EU:s totala ekonomi och sysselsättning som främst vägs in – det är snarare det ekonomiska läget och sysselsättningsmöjligheterna i irländska fiskesamhällen, skotska kustorter och Shetlandsöarnas bosättningar som väger tungt.

Än viktigare blir dessa hänsyn på Island och Färöarna. För Färöarna gäller att fiskerinäringen utgör ca 90 procent av exporten. Det är det självstyrande områdets klart viktigaste näring och själva grundbulten i en ekonomi som i övrigt är starkt beroende av budgetstöd från Danmark. För Island beräknas fiskerindustrin tillsammans svara för cirka 11 procent av BNP och drygt 40 procent av exporten. Makrillfångsten är näst efter torskfångsten nu Islands viktigaste fiske.

Just nu förekommer den allvarligaste fiskerikonflikten mellan å ena sidan Färöarna och å andra sidan Norge och EU. Även i denna konflikt har makrillen en roll men konflikten har intensifierats sedan Färöarna övergett tidigare överenskommelser om sillfisket och ensidigt mångdubblat sin egen kvot.

Såväl Norge som EU har nu beslutat om sanktioner mot Färöarna – sanktioner som allvarligt kan skada ögruppens ekonomi även om försäljningen av fisk utanför EU ökas. Danmark har röstat emot dessa sanktioner i EU och biträder nu Färöarna i såväl havsrättsorganet UNCLOS som världshandelsorganisationen WTO.

Konflikten är den vanliga. Färöarna hävdar sin rätt att fiska i egna vatten och anklagar motparterna för att förvägra dem en skälig andel i den sammantagna fiskkvoten. Norge och EU anklagar däremot Färöarna för ett drastiskt överfiske och ovilja att på rimliga villor förhandla om kvotfördelningen.

Huruvida det alls kan bli en överenskommelse om fördelningen av makrillfångster för år 2014 är i skrivande stund oklart. Det kan mycket väl bli ännu ett år utan sådant avtal och därmed en än större risk för överfiske som skadar beståndet så allvarligt att alla blir förlorare. Komplicerande i sammanhanget är att nu också Grönland i ett flertal steg beslutat sig för att höja en unilateralt satt kvot. Även Ryssland bedriver ett makrillfiske som överstiger den kvot de tilldelats.

Enligt min mening visar makrillfisket ett behov av intensifierade forskningsinsatser. ICES:s vitt skilda rekommendationer för år 2013 och 2014 illustrerar detta på ett övertydligt sätt. Förhoppningsvis får vi se sådana satsningar. Inte minst de förutspådda klimatförändringarna gör det också angeläget att finna bättre förhandlingsnormer när det gäller fördelningen av en naturresurs vars spridningsmönster och omfattning kan påverkas snabbt av temperaturförändringar. Tillämpning av sedvanerätt blir i vart fall inte rimlig om bestånd flyttar sig till områden där bestånden inte alls, eller bara i en obetydlig omfattning, förekommit tidigare.

Makrill- och sillkonflikterna är en påminnelse om att i vissa avseenden förekommer betydande skillnader nordiska länder emellan. På öarna i västnorden är fisket självklart högst upp på den politiska dagordningen för alla betydande

makthavare – inte bara för fiskeriministrarna. Fisket är här också en del av den nationella identiteten. Till slut blir konflikten här en fråga om att hävda det politiska självbestämmandet. Samtidigt är det så att ett allvarligt överfiske drabbar dem som är mest beroende av fisket hårdast. Någon enkel lösning finns alltså inte. Till slut behövs överenskommelser som förenar rättvisa med hållbar utveckling.

Anders Ljunggren

LETTERSTEDTSKA FÖRENINGEN

KRISTER WAHLBÄCK 1937-2013

Några personliga minnesord

Krister Wahlbäck disputerade på sin 27-årsdag den 21 november 1964 för filosofie doktorsgraden på avhandlingen *Finlandsfrågan i svensk politik 1937-1940*. Disputationen skedde på Juridicum på Norrtullsgatan 2 i Stockholm. Den stora B-salen var full med folk. Det kändes faktiskt en smula högtidligt att få vara med om denna disputation som var den allra första jag bevistat. I bänkraderna trängdes gamla generaler som Carl August Ehrensvärd med överstar som f.d. TT- chefen Olof Sundell. Disputationen hade också lockat till sig journalistiska storstjärnor från *Dagens Nyheter* som Jolo (Jan Olof Olsson) och utrikesredaktören Ulf Brandell. *Svenska Dagbladet* ville inte vara sämre utan anlidade sin skarpaste penna Gunnar Unger.

Krister Wahlbäck hade haft tillgång till hemligt material inte bara från svenska UD:s arkiv utan även från dess norska motsvarighet. Och som om inte det räckte hade han också, på okända vägar, fått tag på den s.k. krigsdagbok som svenska UD förde om de rysk-finländska fredsförhandlingarna över Stockholm 1940. Trots andreopponenten Inger Pålssons enträgna frågor ville Krister Wahlbäck inte uppge varifrån han fått detta toppenhemliga dokument. Försteopponenten Olof Ruin ansåg för sin del att respondenten förläst sig på de dagböcker som den i salen närvarande generalen Ehrensvärd skrivit. Allt detta enligt signaturen Jolos utförliga referat i *DN* dagen efter disputationen. Tillsammans med utrikesredaktören Brandells utförliga recension "Med Finland i centrum" fick Krister Wahlbäcks avhandling ungefär en hel sidas utrymme i *Dagens Nyheter*.

I *Svenska Dagbladet* infördes utförliga inlägg i ämnet av högt meriterade akademiker som s.k. understreckare. Professor Sten Carlsson inledde den 27 november 1964 under rubriken "Sverige, Åland och Finland". Senare fortsatte samme skribent sin noggranna och inte okritiska genomgång av avhandlingen med en ny understreckare kallad "Sverige och vinterkriget" den 11 december 1964. Juridikprofessorn Stig Jägerskiöld kom med en kritisk betraktelse byggd på nytt källmaterial fram på våren 1965. "Ålandsplanen i nytt perspektiv" hette Jägerskiölds understreckare som publicerades den 13 april 1965 i *Svenska Dagbladet*. Krister Wahlbäcks svar infördes i *SvD* två dagar senare.

Den uppmärksamhet som Krister Wahlbäcks doktorsavhandling rönt var enorm. Orsaken var givetvis att ämnet – relationerna mellan Finland och Sverige i närtid – var av stort intresse inte bara för den akademiska världen utan tedde sig lockande också för journalister och den breda allmänheten. En

animerad debatt fördes också mellan försteopponenten Olof Ruin och respondenten Krister Wahlbäck i *Statsvetenskaplig Tidskrift*.

Krister Wahlbäck blev givetvis docent på sin avhandling och fanns på Institutionen för statskunskap på Hagagatan 23 a i Vasastaden. Krister blev småningom den förste huvudredaktören för den nystartade engelskspråkiga tidskriften *Cooperation and Conflict. Nordic studies in international politics*. Till min glädje fick jag genom Kristers försorg min och Jan-Erik Lidströms trebetygsuppsats "Norden i Förenta Nationerna 1956-65" publicerad där. I samma nummer (C & C 1967: 3-4) skrev finländaren Jaakko Kalela och dansken Kurt Jacobsen i samma ärende dvs. Norden i FN. Tre artiklar som handlade om hur Norden röstade i FN hade Krister spårat upp.

Hans Meijer var professor i statskunskap när Jan-Erik Lidströms och min trebetygsuppsats ventilerades våren 1967. Jag fick genom honom en tjänst som assistent vid institutionen hösten 1967. Till mina arbetsuppgifter hörde att vara seminarieamanuens vid Krister Wahlbäck's tvåbetygsseminarium. Det var ett seminarium som lockade till sig pensionerade generaler som Malcolm Murray och diplomatbarn med efternamn som Hichens- Bergström och Wachtmeister. Krister ledde seminarierna på sitt eleganta och kloka vis. Han var mycket uppskattad av sina elever som han visade både omtanke och generositet. Vid ett tillfälle hade han fått pengar över på något anslag och beslöt då att bjuda hela seminariet på en elegant laxmåltid på restaurant Metropol i hörnet av Sveavägen och Odengatan. Uppslutningen vid bjudlunchen blev över förväntan. Som seminarieamanuens ålåg det mig att räkna in skaran av lunchdeltagare. Det är 22 personer Krister, sade jag, 22, men så trevligt, utbrast Krister med ett vänligt leende.

Jag fick också bistå Krister i marginalen när det gällde den omfattande bilagan till hans succébok *Från Mannerheim till Kekkonen. Huvudlinjer i finländsk politik 1917-1967* som utkom på Aldus förlag hösten 1967. Min enkla uppgift bestod i att redovisa samtliga ledamöter i Finlands regeringar samt resultaten av alla riksdags- och presidentval under 50 år. Boken blev en modern klassiker och rönt stor uppskattning inte minst i Finland.

Efter att ha innehaft en docenttjänst finansierad av Statens råd för samhällsforskning blev Krister Wahlbäck på våren 1976 städslad av Utrikesdepartementet som då hade den socialdemokratiska tungviktsaren Sven Andersson som utrikesminister och Leif Leifland som pol.chef. Forskaren Krister hade blivit diplomaten Wahlbäck. Småningom följde utrikes placeringar vid de svenska beskickningarna i London och Helsingfors med ställning som minister.

Det verkliga kraftprovet för Krister blev att sammanfatta och analysera Finlandsfrågan i svensk politik under 200 år. Doktorsavhandlingen gällde ju "bara" treårsperioden 1937-40. Inför 200-årsminnet av skilsmässan mel-

lan Finland och Sverige – också kallat *Märkesåret* – var det meningen att boken skulle komma ut. Det blev i stället två år senare. *Jättens andedräkt. Finlandsfrågan i svensk politik 1809-2009* innehåller Krister Wahlbäcks välformulerade och samlade syn på utvecklingen av relationerna mellan de båda brödrafolken på ömse sidor av Östersjön. Jätten är förstas Sovjetunionen eller våra dagars Ryssland som på så många sätt påverkat Finlands politiska och ekonomiska utveckling. Först som ett Storfurstendöme under den ryske tsaren 1809-1917 och sedan som en självständig nation under sovjetiskt inflytande med en påtvingad vänskaps-, samarbets- och biståndspakt från 1948. Denna pakt med den store grannen i öster kom att leda till att Finland måste se sig alldeles extra för innan man kunde delta i det nordiska, det europeiska och det världsvida samarbetet. Av de nordiska länderna kom Finland sent till i Nordiska rådet och Förenta Nationerna 1955/56, till OECD i slutet på 1960-talet och till Europarådet långt senare. Efta, det europeiska frihandelsområdet, fick Finland nöja sig med att under många år vara associerad medlem i. Om EEC/EG var det länge alls inte tal, men efter Berlinmurens fall och det sovjetiska väldets upplösning, kunde Finland efter en trög förhandlingsstart folkomrösta sig in i EU som medlem på hösten 1994 med klarare väljarsiffror än Sverige.

Det storstilade nordiska ekonomiska samarbetsförsöket Nordek (1968-70) blev det till slut pannkaka av. Finlands nyttillträdde socialdemokratiska statsminister Mauno Koivisto lade ner stor energi på – och satte mycket av sin politiska prestige på spel – genom att anamma Nordek-tanken trots att dess uppenbara slutdestination var Bryssel. Med sorg i hjärtat nödgades statsminister Koivisto dra i den integrationspolitiska nödbromsen i slutet av mars 1970, vilket innebar dödsstöten för den tilltänkta nordiska tullunionen och för det helhetsplanetänkande som Nordek var uttryck för. Istället fick vi ett nordiskt sektorsamarbete och en nordisk investeringsbank. Jag kunde låna ut mina intervjuer från 1977 med tre centrala svenska och finländska aktörer i Nordek-frågan till Krister Wahlbäck i samband med hans sista stora bokprojekt. Han använde intervjuerna med Olof Palme, Mauno Koivisto och Ahti Karjalainen med sedvanligt omdöme och skicklighet. Det kändes bra att på detta sätt kunna amortera av något på den stora tacksamhetsskuld jag under åren upparbetat visavi Krister som handledare.

När ”Jättens andedräkt” utkom hölls det ett nordiskt toppmöte mellan utrikesministrarna Carl Bildt och Erkki Tuomioja på Finlands ambassad i Stockholm. Jag satt i publiken och imponerades av med vilken auktoritet som ”respondenten” Krister Wahlbäck ledde samtalet med de båda politiska notabiliteterna. Efteråt frågade jag Krister hur han förberett sig inför detta för en forskare och diplomat högst ovanliga högnivåsamtal. Krister svarade, att han beslutat sig för att leda utrikesministersamtalet på samma sätt som ett vanligt proseminarium. Det var ett imponerande framträdande från Kristers sida.

Krister Wahlbäck höll också ett intressant anförande vid Letterstedtska föreningens möte i november 2009 på Piperska muren. Höstmötet, som leddes av

f.d. utrikesministern och dåvarande ordföranden i Letterstedtska föreningens huvudstyrelse Karin Söder, hade två föredragshållare. Den andre var Finlands f.d. utrikesminister Pär Stenbäck. Båda föredragen publicerades sedermera i *Nordisk Tidskrift*.

I Letterstedtska föreningen var Krister Wahlbäck medlem. Han deltog i föreningens stora bokprojekt *Norden i sicksack. Tre spårbyten inom nordiskt samarbete*. I antologin som utkom hösten 2000 medverkade Krister med ett kapitel om de skandinaviska försvarsförbundsförhandlingarna 1948-49. Under de många redaktionsmöten som föregick boken, som Bengt Sundelius och jag var redaktörer för, minns jag särskilt den diskussion som fördes mellan Krister och allas vår nordiska lärofader, professor Nils André om detta stora och snöpliga misslyckande för samarbetssträvandena i Skandinavien och Norden. Det var ett privilegium att få höra dessa två nordiska statsvetarstjärnors analys av varför det gick som det gick med de storstilade samarbetsplanerna i slutet av 1940-talet.

Krister Wahlbäck medverkade i *Nordisk Tidskrift* med flera tungt vägande bidrag. De flesta infördes under min redaktörstid. Ett viktigt bidrag från Kristers skivrarverkstad kom dock aldrig på tryck i *Nordisk Tidskrift* för att jag tyckte att det var för långt. Det hette ”Arton missförstånd om svensk utrikespolitik”, men inflöt som tur var istället i *Internationella Studier* 1995. Naturligtvis ångrade jag efteråt att jag tackat nej till Kristers 40-sidiga analys av svensk utrikespolitik. Till råga på allt nådde just denna artikel från hans penna ända ut i radio-ekot.

Till Kristers 70-årsdag på hösten 2007 utkom vänboken *Säkerhetspolitik och historia. Essäer om stormaktspolitiken och Norden under 70 år* med Mats Bergquist och Alf W Johansson som redaktörer. I boken skrev vänner till Krister Wahlbäck som utrikesminister Carl Bildt, statsvetarprofessorerna Olof Ruin, Daniel Tarschys och Klaus Törnudd och diplomater som Lars Peter Fredén, Sven Hirdman och Max Jakobson och många andra experter på svensk och finländsk utrikespolitik.

Krister Wahlbäck avled den 26 juli 2013 efter att ha drabbats av sjukdom på hösten 2012. Han blev 75 år. Krister var en god vän, en omtyckt lärare och en lysande skribent. Jag minns honom med stor saknad och tacksamhet.

Claes Wiklund

Artiklar och recensioner av Krister Wahlbäck i *Nordisk Tidskrift*:

Paasikivi: Den svenska synen. 1971:1-12

Neutralitet och moral. 1986:348-364

Svek Sverige Finland hösten 1939? 1988:515-524

Sverige och vägen till vinterkriget. 1989:462-471

In memoriam. Nils André 1918-2004. 2004:373-374

Sverige och Finland efter 1809. Hur kunde det gå så bra? 2010:147-152

Svensk utrikespolitik sedd från vänster (Recension av Britt-Marie Mattssons bok "Neutralitetens tid") 2011:83-87

LETTERSTEDTSKA FÖRENINGEN

Styrelser, ledamöter och anslag 2013

Den svenska avdelningen 2013

I. Styrelse (som tillika är föreningens huvudstyrelse)

Ordförande:

fd. talman Björn von Sydow

Hedersledamot:

fd. statsrådet Karin Söder

Medlemmar:

professor em. Lars-Åke Engblom
forskningsassistent Birgitta Lindgren
fd. chefredaktör Arne Ruth
fd. kanslichef Eva Smekal
professor em. Fredrik Sterzel
professor Bengt Sundelius
fil. lic Beate Sydhoff
fd. generaldirektör Per Thullberg
professor Boel Westin
professor em. Gunnar Öquist

Sekreterare:

fil. kand. Claes Wiklund

II. Övriga ledamöter:

fil. dr Jan A. Andersson
fd ambassadören Kerstin Asp-Johnsson
professor em. Birgit Arrhenius
direktör Percy Barnevik
professor em. Gunnar Berefelt
fd. ambassadören Mats Bergquist
fil. dr Kersti Blidberg
redaktör Christer Blomstrand
professor em. Dan Brändström
professor Ulla Börestam - Uhlmann
professor Ulla Carlsson
författaren Stewe Claeson

redaktör Elisabeth Crona
författaren Sigrid Combüchen
översättaren Paula Ehrnebo
författaren Kerstin Ekman
professor em. Lennart Elmevik
riksteaterchef Birgitta Englin
professor em. Lars Engwall
landshövding Eva Eriksson
direktör Bertil Falck
professor em. Malin Falkenmark
fd. statsminister Thorbjörn Fälldin
professor em. Tord Ganelius
direktör Curt-Steffan Giesecke
professor em. Bo Grandien
författaren Beate Grimsrud
fil. mag. Catharina Grünbaum
professor em. Bo Gräslund
professor Gunnel Gustafsson
professor Harald Gustafsson
fd. avdelningsdirektör Helmer Gustavsson
fd. statsrådet Bengt Göransson
museichef Elisabet Haglund
översättaren Ylva Hellerud
fd. statsrådet Mats Hellström
fil. lic. Nanna Hermansson
överste Bo Hugemark
fil. dr Lars J. Hultén
fd. folkhögskolerektor Björn Höjer
fil. mag. Maj-Britt Imnander
lantbrukare Olof Irander
fd. kanslichef Bert Isacson
professor em. Carl-Olof Jacobson
fd. ambassadören Bertil Jobeus
professor Karl Magnus Johansson
fd. riksdagsledamot Elver Jonsson
professor em. Inge Jonsson
docent Ann-Cathrine Jungar
vissångerskan Hanne Juul
redaktör Inger Jägerhorn
professor em. Gustav Korlén
fil. lic. Åke Landqvist
fd. utbildningsledare Kristian Lange

professor Lars-Gunnar Larsson
fd. folkhögskolelärare Ingmar Lemhagen
fd. universitetslektor Brita Linde
verkställande direktör Lena M. Lindén
ambassadör Anders Ljunggren
fd. riksantikvarie Sven Lundkvist
fd. folkhögskolerektor Ingegerd Lusensky
professor em. Lars Lönnroth
fd. byråchef Birgitta Malmros
författaren Azar Malouhjian
styresman Christina Mattsson
fd. universitetslektor Bengt Nerman
professor em. Erling Norrby
förbundssekreterare Britta Nygård
fd. universitetslektor Lars-Olof Nyhlén
redaktör Sture Näslund
professor em. Birgitta Odén
fd. riksdagsledamot Berit Oscarsson
fd. högskolerektor Ingegerd Palmér
fd. regeringsråd Hans Ragnemalm
fd. stadsjurist Inger Ridderstrand-Linderöth
professor em. Herman Schück
fil. dr Ingrid Sjöström
fil. kand. Jacqueline Stare
professor em. Stig Strömholm
professor em. Jan Svanberg
professor em. Barbro Söderberg
univ.lektor Jacob Westberg
professor Astrid Söderbergh Widding
fd. museichef Solfrid Söderlind
professor em. Ulf Teleman
skådespelaren Solveig Ternström
docent Bengt Tomson
professor em. Jarl Torbacke
fd. landshövding Göran Tunhammar
professor em. Sven Tägil
fil.mag Marthe Urzander
professor Erling Wande
professor Henrik Williams
fd. statsråd Håkan Winberg
fd. folkhögskolerektor Birgitta Östlund

Utdelade anslag 2013:

- till *Doktoranden Nataliya Kondratyuk, Socialhögskolan, Lunds univ.* för studieresa till Helsingfors 2013, kr. 4.000:- ,
- till *Doktoranden Natalia Galatsky, Slaviska inst., Stockholms univ.* för deltagande i 19:e Nordiska slavistmötet i Bergen 2013, kr. 4.000:-,
- till *Docent Elisabeth Löfstrand, Slaviska inst., Stockholms univ.* för samma ändamål, kr. 2.000:-,
- till *Fil. dr Tora Hedén, Slaviska inst., Stockholms univ.* för samma ändamål, kr. 2.000:-,
- till *Docent Ludmila Pöppel, Slaviska inst., Stockholms univ.* för samma ändamål, kr. 2.000:-,
- till *Professor Dmitrij Dobrovolskij, Slaviska inst., Stockholms univ.* för samma ändamål, kr. 2.000:-,
- till *Docent Susanna Witt, Centrum för Rysslandsstudier, Uppsala univ.* för samma ändamål, kr. 2.000:-,
- till *Doktoranden Camilla Berglund, Inst. för geografi, medier & kommunikation, Karlstads univ.* för deltagande i 5:e Nordiska geografmötet i Reykjavik 2013, kr. 3.500:-,
- till *Fil. dr Lena Grip, Inst. för geografi, medier & kommunikation, Karlstads univ.* för samma ändamål, kr. 2.000:-,
- till *Doktoranden Johanna Jokinen, Kulturgeografiska inst., Uppsala univ.* för samma ändamål, kr. 3.500:-,
- till *Docent Eva Änggård, Barn- och ungdomsvetenskapliga inst., Stockholms univ.* för samma ändamål, kr. 2.000:-,
- till *Doktoranden Tobias Ålöw, Inst. för litteratur, idéhistoria och religion, Göteborgs univ.* för deltagande i doktoranddagarna i Stavanger 2013, kr. 3.000:-,
- till *Univ. lektor Gunnar Samuelsson, Inst. för litteratur, idéhistoria och religion, Göteborgs univ.* för samma ändamål, kr. 2.000:-,
- till *Doktoranden Tariq Bashir, Ingenjörsskolan, Högskolan i Borås* för deltagande i nordisk konferens om polymerteknologi i Helsingfors 2013, kr. 3.000:-,
- till *Doktoranden Sunil Kumar Ramamoorthy, Ingenjörsskolan, Högskolan i Borås* för samma ändamål, kr. 3.000:-,
- till *Doktoranden Behnaz Baghaei, Ingenjörsskolan, Högskolan i Borås* för samma ändamål, kr. 3.000:-,
- till *Doktoranden Léon Chafik, Meteorologiska inst., Stockholms univ.* för en forskningsresa till Bergen 2013, kr. 7.000:-,
- till *Doktoranden Henrike Häbel, Matematiska vetenskaper, CTH, Göteborg* för deltagande i sommarskola i Aalborg 2013, kr. 2.000:-,
- till *Doktoranden Maksym Girnyk, Kommunikationsteori, KTH, Stockholm* för en studieresa till Helsingfors 2013, kr. 2.000:-,
- till *Doktoranden Adib Kalantar, Ingenjörsskolan, Högskolan i Borås* för deltagande i internationell konferens om kompositörer i Danmark 2013, kr. 3.000:-,
- till *Doktoranden Mikhail Matrynovich, Kulturgeografi och ekonomisk geografi, Lunds univ.* för deltagande i forskarskola i Oslo 2013, kr. 3.000:-,
- till *Doktoranden Asgeir Torfason, Företagsekonomi, Handelshögskolan, Göteborg* för deltagande i 22:a Nordiska företagsekonomiska konferensen i Reykjavik 2013, kr. 4.000:-,

- till *Doktoranden Dan Nässelqvist, Centrum för teologi och religionsvetenskap, Lunds univ.* för deltagande i doktorandkurs i Aarhus 2013, kr. 2.000:-,
- till *Doktoranden Jane Hamill, Inst. för kulturvård, Göteborgs univ.* för forskningsresor till Norge 2013, kr. 5.000:-,
- till *Fil. dr Daniel Solling, Moderna språk, Uppsala univ.* för deltagande i internationell lingvistikkonferens i Oslo 2013, kr. 2.000:-,
- till *Univ. lektor Skans Kersti Nilsson, Biblioteks- och informationsvetenskap, Högskolan i Borås* för deltagande i läsforskningskonferens i Oslo 2013, kr. 2.000:-,
- till *Doktoranden Ingemar Karlsson, Utbildningsvetenskapliga inst., Lunds univ.* för deltagande i nordisk matematikkonferens i Köpenhamn 2013, kr. 3.000:-,
- till *Fil. dr Jakob Svensson, Inst. för geografi, medier & kommunikation, Karlstads univ.* för deltagande i internationell mediaworkshop i Köpenhamn 2013, kr. 2.000:-,
- till *Fil. dr Kari Haarder Ekman, Litteraturvetenskap, Stockholms univ.* för studieresa till Köpenhamn 2013, kr. 3.000:-,
- till *Doktoranden Charlotta Krispinsson, Konstvetenskap, Stockholms univ.,* för forskningsvistelse i Hillerød 2013, kr. 2.000:-,
- till *Socionom Marianne Lundquist Öhrn, Kristianstad* för deltagande i nordisk handikappforskningskonferens i Åbo 2013, kr. 2.000:-,
- till *Doktoranden Elisabeth Jansson, Mälardalens högskola, Västerås* för deltagande i nordisk konferens om folkhälsoforskning i Vestfold 2013, kr. 3.000:-
- till *Doktoranden Robert Larsson, Mälardalens högskola, Västerås* för samma ändamål, kr. 3.000:-.
- till *Lektor Johannes Westberg, Pedagogik, Uppsala univ.* för deltagande i 6:e nordiska utbildningshistoriska konferensen i Köpenhamn 2014, kr. 3.000:-,
- till *Gästlärare Peter Lundkvist, Inst. för svenska och flerspråkighet, Stockholms univ.* för deltagande i språkvetenskaplig konferens i Bergen 2013, kr. 3.000:-,
- till *Doktoranden Eva Kane, Barn- och ungdomsvetenskapliga inst., Stockholms univ.* för deltagande i kurs och konferens i Tromsø 2013, kr. 4.000:-,
- till *Fil. dr Fia Sundevall, Ekon. - hist., inst., Stockholms univ.* för en studieresa till Oslo 2014, kr. 5.000:-,
- till *Docent Mikael A. Carlsson, Zoologiska inst., Stockholms univ.* för studieresa till Köpenhamn 2014, kr. 3.000:-,
- till *Fil. dr Maria M Berglund, Psykologi, Karlstads univ.* för studieresa till Köpenhamn 2014, kr. 5.000:-,
- till *Dr. Tom Cameron, Ekologi, miljö och geovetenskap, Umeå univ.* för deltagande i biogeografiskt möte i Odense 2013, kr. 3.000:-,
- till *Teaterforskaren Christina Svens, Kultur- och medievetenskaper, Umeå univ.* för studieresa till Helsingør 2013, kr. 4.000:-,
- till *Master René Brauer, Kulturgeografi, Göteborgs univ.* för deltagande i workshop om geografiska informationssystem i Helsingfors 2013, kr. 3.000:- samt
- till *Adjunkt Gustaf Nelhans, Inst. för biblioteks- och informationsvetenskap, Högskolan i Borås* för samma ändamål, kr. 3.000:-.

Den Danske Afdeling 2013

I. Bestyrelse

Formand og sekretær: Fhv. kontorchef Steen A. Cold

Medlemmer:

Fhv. generalsekretær Henrik Hagemann

Dr. phil. Kristian Hvidt

Professor Jørn Lund

Kunstanmelder Bente Scavenius

Rektor Marianne Zibrandtsen

II. Øvrige medlemmer:

Teaterchef Anders Ahnfelt-Rønne

Fhv. minister Dorte Bennedsen

Professor Torben Brostrøm

Dirigent Mogens Dahl

Museumsinspektør Jan Garff

Statsgeolog Jens Hansen

Politisk redaktør Arne Hardis

Generalløjtnant Kjeld Hillingsø

Folketingsdirektør Carsten U. Larsen

Teateranmelder Me Lund

Professor Ingrid Markussen

Museumsdirektør Mette Müller

Programredaktør Søren Ryge Petersen

Fhv. stedfortr. generalsekretær Laust Riemann

Cand. mag. May Schack

Seniorforsker Karen Skovgaard-Petersen

Professor Ditlev Tamm

Adm. ambassadesekretær Marja Vasala-Fleischer

Forfatter Mette Winge

Dr. phil. Henrik Wivel

Utdelade anslag 2013:

til *Forfatter Søren Sørensen, København.* Til afholdelse af en digtaften på Frihedsmuseet: 2.400,- kr.

til *Sofie H. Christensen, København.* Støtte til afholdelse af musik- og dansesævnene i foreningen FOD: 5.000,- kr.

til *Lektor Frank Ørsted Andersen, København.* Til afholdelse af nordisk arbejdsdag på Aarhus Universitet: 3.600,- kr.

til *14 farmaceutstuderende, Kbh.* Støtte gives til deltagelse i det årlige pinsestævne. 1.000 kr. til hver: 14.000,- kr.

til *Heidi Hove, København.* Til deltagelse i Turku Biennalen 2013: 5.000,- kr.

- til *Mag.art. Annette Fröhlich, København.* Til deltagelse i "The 24th. Nordic Medical History Congress" i Helsinki: 2.000,- kr.
- til *Lektor Knud Erik Christensen, Vejstrup.* Støtte til studietur til Færøerne: 3.000,- kr.
- til *Lektor Henrik Marxen, Middelfart.* Til studietur til Færøerne: 3.000,- kr.
- til *Turid Sigurdardóttir, Færøernes Universitet, Tórshavn.* Rejsestøtte til 2 personer fra Danmark og 1 fra Grønland til deltagelse i Frændafundur 8 i Tórshavn: 5.000,- kr.
- til *Jannie Bruus Jensen, København.* Hjælp til transportudgifter i forb.m. 5 mdr.s ophold ved anklagemyndigheden i Grønland: 7.000,- kr.
- til *Helle Kragh Madsen, København.* Støtte til en koncerttourné til Grønland med Frederiksberg Kirkes Pigekor: 12.000,- kr.
- til *Cand.scient. Maria Iversen, København.* Støtte til transportudgifter i forb.m. sit ph.d.-studium ved Islands Universitet – (om blåhvaler): 4.000,- kr.
- til *Maria Danielsen, København.* Har fået tildelt en plads på Landshospitalet i Reykjavik til 1.semester af kandidatdelen på medicinstudiet. Hjælp til transport: 3.200,- kr.
- til *Stephan Gustin og Pernille Helberg Stentoft, Aarhus.* Støtte til studiebesøg i Bergen i anl. af et skandinavisk seminar om børnearkitektur og formidling. 5.000,- kr.
- til *Helene Willer Piironen, København.* Støtte til at kunne deltage i en nordisk konference om live-rollespil som pædagogisk værktøj i Folkeskolen: 1.200,- kr.
- til *Kamma Siegumfeldt, København.* Støtte til deltagelse i Nordisk Forum for Danseforsknings konference i Trondheim: 4.000,- kr.
- til *Sofie Bjørnholt Mogensen, København,* for at læse første semester v. Tromsø Universitet. Støtte til transportudgifter: 3.000,- kr.
- til *Vibeke Just Andersen, Aarhus.* Til deltagelse i ph.d.-kurset "Case-study Research Methods" i Oslo: 1.600,- kr.
- til *Cand.mag. Barbara Hansen, København.* Til 12 personers deltagelse i en international konference: "Empowering Youth 2013" i Oslo: 12.000,- kr.
- til *Jens Bjerring-Hansen, København.* Til deltagelse i den nordiske til dels europæiske konference: "The Eighteenth Century in Practice" på Lysebu, Norge: 3.000,- kr.
- til *Bibliotekar Peder Svend Pedersen, København.* Til forskning omkring den svenske digter Gunnar Ekelöf for rejser til Sigtuna og Stockholm. 2.500,- kr.
- til *Lektor Bent Boel, Aalborg.* Til forskningsrejse til Stockholm for at se August Koerns arkiver på Riksarkivet: 1.500,- kr.
- til *Orlogshistoriker, arkivar, cand.mag. Hans Chr. Bjerg, København.* Tilskud til rejse til Stockholm for i riksarkivet at kunne fortsætte sit studium af forudsætningerne i den svenske regering og flådeledelse omkring indgåelsen af den skandinavisk-engelske flådetraktat af 18/1-38: 1.500,- kr.
- til *Jørgen Hein, København.* For at efterspore Henne og Baruert i svenske arkiver. 4.000,- kr.
- til *Jens Peter Munk, København.* Til deltagelse i Skandinavisk Museumsforbunds konference i Stockholm: 3.000,- kr.
- til *Museumsdirektør Tinna Møbjerg, Herning.* Til deltagelse i Skandinavisk Museumsforbunds møde i Stockholm: 3.000,- kr.

- til *Ass. professor, ph.d. Trine Bille, København.* Til deltagelse i symposium om fremtiden for Nordisk Kulturpolitisk Tidsskrift: 1.000,- kr.
- til *Josefine Dalsgaard, Roslev.* Støtte til ophold ved Karolinska Institutet i Stockholm: 3.000,- kr.
- til *Museumsinspektør Inge Adriansen, Sønderborg.* Støtte til deltagelse i Skandinavisk Museumsforbunds konference i Stockholm: 3.000,- kr.
- til *Kristine Skarbinika Pedersen, Frederiksværk.* Støtte til deltagelse i den 11. konference om Nordens sprog, som andet- og fremmedsprog: 5.000,- kr.
- til *Hilda Ekerøth, København.* Støtte til studietur og arbejdsophold v. træ- og smidesværkstedet Ekerøths Mek. Verkstad i Mästerby, Gotland: 5.000,- kr.
- til *Det Informationsvidenskabelige Akademi, Biblioteksskolen,* nordisk seminar om e-bøger, 2 forelæsere (fra Sverige og England): 4.000,- kr.
- til *Forskningsleder Hanne Kjærgaard og jordmoder Karen Ingversen, Rigshospitalet,* rejse/ophold Reykjavik, nordisk konf. om hjemmefødsler: 10.000,- kr.
- til *Mag.art. May Schack,* rejse til Oslo, nordisk kritikerseminar: 2.750,- kr. og
- til *Stud. mag. Cecilie Thibøl Olesen,* rejse/ophold Norge, naturlærerekursus: 3.000,- kr.

Den norske avdelinga 2013

Leiar: Professor dr. Hans H. Skei

Nestleiar: Cand philol, seniorrådgjevar Torbjørg Breivik

Revisor: Tidl. statsråd Bjarne Mørk-Eidem

Sekretær: Kulturarbeidar og fylkessekretær Jan Kløvstad

Øvrige medlemmer:

Kulturhusleiar Durita Brattaberg

Professor dr. Per Stockfleth Enger

Professor Ole Kristian Grimnes

Dr.art., seksjonsleiar Ruth Hemstad

Dr philos, førsteamanuensis Håkon Ingvaldsen

Prosjektleiar Eva Jakobsson-Vaagland

Sekretariatsleiar Kjell Myhre-Jensen

Professor Irmelin Martens

Generalsekretær Anne-Merethe K. Prinos

Professor dr. Kari Anne Rand

Førsteamanuensis Anne-Kari Skarðhamar

Cand. polit, seksjonsleiar Jarle Skjørestad

Professor dr. Kolbjørn Skaare

Redaktør Harald Stanghelle

Professor Arne Torp

Professor dr. Arvid O. Vollsnes

Professor Vigdis Ystad

Løyvingar 2013:

- til *PhD-student Emsak Arica, Trondheim*, for to skolereiser til Aalborg Universitet, studier innan Production management, NOK 8000
- til *høgskolelektor Erlend Eidsvik, Bergen*, for reise til nordisk geografmøte i Reykjavík, NOK 5000
- til *førsteamanuensis Eli Moksnes Furu, Tromsø*, for reise og opphald for svensk og finsk forskar til pedagogisk workshop i Tromsø, NOK 10000
- til *Berit Oline Røhr Hafsal, Vang*, for reise til kurs i bildepedagogikk i Tórshavn, NOK 6000
- til *førstelektor Bjørg Oddrun Hallås, Bergen*, for studiereise til Island i prosjektet Naturen som dannelsesarena, NOK 5000
- til *Britt Solvør Laugen Helle, Ingeberg*, for reise til kurs i bildepedagogikk i Tórshavn, NOK 6000
- til *Ole Marius Hylland, Bø i Telemark*, for reise til symposium i Borås om framtida til Nordisk Kulturpolitisk Tidskrift, NOK 3000
- til *doktorgradstudent Trond Klevgaard, Oslo*, for studiereise til Stockholm om Mapping funkis Typography – a study of New Typography discourse in Scandinavian trade journals, NOK 4000
- til *PhD-student Benjamin Leruth Arena, Oslo*, for studiereiser til Stockholm og Helsingfors i samband med avhandlinga The Nordic States and differentiated Integration in the European Union, NOK 6000
- til *doktorand Tove Lundberg, Oslo*, for reiser i Sverige i samband med doktoravhandlinga Identitet, kön och utveckling, NOK 5000
- til *lærer Henrik Lødrup og lektor Evy Kristine Andersen, Hamar*, for reise til kurs i bildepedagogikk i Tórshavn, NOK 11000
- til *førsteamanuensis Hallvard Moe, Bergen*, for reise til Helsingfors i prosjekt om det normative grunnlaget for nordisk mediepolitikk, NOK 5500
- til *forskar Daryl Powell, Trondheim*, for studiereiser til Aalborg i prosjektet Lean production and information, NOK 7000
- til *tektilkunstnar Sari Syväluoma, Oslo*, for studiereise til Sverige om digital vev og produksjon og studier av tekstil i svenske museum, NOK 6000
- til *konservator Ole Tveiten, Lillehammer*, for trykking av bok om den nordiske jernutvinninga, NOK 8000
- til *førsteamanuensis Helle Wangensteen, Oslo*, for reise til Nordic Natural Product Conference i Åbo, NOK 4000
- til *historikar Torbjørn Ødegaard, Kråkerøy*, for prosjektet Nordens slaver – afrikanske herrer, NOK 8000
- til *journalist Ottar Fyllingsnes, Oslo*, for reise til Færøyane i samband med bokprosjektet Norsk utkant; Det moderne Færøyane, NOK 5000
- til *førsteamanuensis Ma Li, Nesna*, for reise til Stockholm i samband med bokprosjekt om Sophie Kowalevski/Sonja Kovalevskaya, NOK 5000
- til *Nordisk Informasjonskontor Sør-Norge, Arendal*, for reiseutgifter for foredragshaldar Jytte Larsen til stemmerettsseminar i Kristiansand, NOK 3000
- til *PhD-student Frode Bjørge, Bodø*, for reise til konferansen In the Spirit of the Rovaniemi process, NOK 4500

- til *Masterstudent Veronica K. Mørch, Tromsø*, for reise til bokmessa i Göteborg i samband med mastergradsarbeid i dokumentasjonsvitenskap, NOK 4500
- til *Phd-student Merete Roos, Oslo*, for reise til universitetsbiblioteka i Stockholm og Lund for å sjå på svenske religiøse tidsskrifttekstar frå 1700-talet, NOK 4000
- til *stipendiat Ann Karin Orset, Bodø*, for studietur til Statens dramatiska högskola i Stockholm i samband med forskingsprosjektet Ansikt til ansikt med nøytralmasken NOK 5000
- til *kulturhusleiar Durita Brattaberg, Hamar*, for studiereise for tilsette i Kulturhuset på Hamar til Kulturhuset i Stockholm, NOK 8000
- til *biblioteksjef Liv Ranum og skolebibliotekansvarleg Anne Karin Kaldal, Klæbu*, for studiereise til Larsmo i Finland for å sjå på samarbeidet mellom folkebibliotek og skolar, NOK 7000
- til *lektor Reidun Bottenvann, Bodø*, for deltaking på Nordspråks konferanse Lyrik? Lyrik! i Stockholm, NOK 4500
- til *doktorgradstipendiat Johanne Hansen Kobberstad, Bodø*, for studietur til Lund i samband med avhandling om kvalifisering av nyankomne flyktningar og deltakarar i introduksjonsprogram, NOK 5000
- til *Årstad menighet, Bergen*, for konsert med Maria Carlsson, Årstad kantori og musikarar, NOK 3000 og
- til *førstelektor Bjørg Oddrun Hallås, Bergen*, for studiereise til Island i prosjektet Naturen som dannelsesarena – og oppstart av arbeid med ein vitskapleg antologi i emnet, NOK 5000.

Avdelningen i Finland 2013

Ordförande:

Professor em. Seppo Zetterberg

Övriga medlemmar:

Professor Pauline von Bonsdorff

Direktor Lars-Folke Landgrén

Fil.mag. Dag Lindberg

Docent Kristina Lindström

Professor Mirja Saari

Docent Henrik Stenius

Professor P.O. Träskman

Professor John Westerholm

Generalsekretärerare Henrik Wilén

Professor Anna-Maria Åström

Sekreterare:

Avdelningsdirektör Guy Lindström

Utdelning 2013:

- till *Maria Siekas, bildlärare, Kittilä*, för deltagande i seminarium i månadsskiftet juni/juli på Färöarna för bild- och konstlärare i Norden. 800€
- till *Terhi Ainiala, ordförande i nordiska samarbetskommittén för namnforskning (NORNA), Helsingfors*, för deltagande i NORNAs möte i Köpenhamn i maj. 200 €
- till *Annika Brandt, bildkonstlärare, Söderkulla*, för deltagande i Nordisk seminar i billedpaedagogik på Färöarna i månadsskiftet juni/juli. 700 €
- till *Helena Leheckova, docent i tjeckisk filologi, Helsingfors universitet*, för deltagande i det 19:e nordiska slavistmötet i Bergen i augusti. 500 €
- till *Jan Löfström, PhD, Institutionen för lärarutbildning, Helsingfors universitet*, för deltagande i den nordiska ämnesdidaktiska konferensen (NOFA) i Trondheim i maj. 400€
- till *Pasi Saukkonen, docent, Jyväskylä universitet*, för deltagande i symposium om framtiden för Nordisk Kulturpolitisk Tidskrift i Borås i juni. 500 €
- till *Sirkka Ahonen, professor emerita, beteendevetenskapliga fakulteten, Helsingfors universitet*, för deltagande i den nordiska ämnesdidaktiska konferensen (NOFA) i Trondheim i maj. 500 €
- till *Gunilla Lindqvist, styrelsemedlem, Ehlers-Danlos förening i Finland, Vanda*, för deltagande i den nordiska EDS-konferensen i Uppsala i september. 1200 €
- till *Steg för steg, förening för utvecklingsstörning, Helsingfors*, för en deltagare i Nordiska samarbetsrådets möte i Island i april. 700€
- till *PM, fil. stud. Sonja Sjöholm, Helsingfors*, för arkivstudier vid riksdagsbiblioteket i Stockholm om kvinnors rösträtt i Norden. 300 €
- till *professor Nina Pilke, Sundom*, för deltagande i Nordterm 2013, forum för nordiska fackspråksforskare och terminologer, i Stockholm i juni. 500 €
- till *FD Niina Nissilä, Vasa*, för deltagande i Nordterm i Stockholm. 500 €
- till *Ami Avellan, lärare, smyckedesigner, Enare*, för deltagande i Bilden i ytan – en kurs om bilder i, på och under emaljtytor, Göteborg, i juni och augusti. 600 €
- till *docent Henrika Tandefelt, Helsingfors*, för deltagande i nordisk konferens om 1700-talsstudier i Oslo i augusti. 500 €
- till *forskarna Jussi Backman, Jyväskylä universitet, och Mirja Hartimo, Timo Miettinen, Helsingfors universitet*, för deltagande i Nordisk Selskab for Faenomenologi årsmöte i Köpenhamn i april. 1500 €
- till *Heidi Mangström, klasslärare/rektor, Västankvarns skola, Ingå*, för att delta i en konferens om praktisknära forskning i Norden, i Göteborg i september. 500 €
- till *De utvecklingsstördas väl i Mellersta Nyland*, för två kontorsanställdas resa med DuvTeatern till en utställning och sammankomst med motsvarande organisationer i Stockholmsområdet i april. 400 €
- till *Ebrahim Pournazaree, PhD Fellow, Jyväskylä universitet*, för att delta på Annual Conference of the Nordic Society for Aesthetics, månadsskiftet maj/juni, Oslo. 600 €
- till *Kaisu Rättyä, universitetslektor vid universitetet i Joensuu*, för deltagande i den nordiska ämnesdidaktiska konferensen NOFA i Trondheim i maj. 600 €
- till *Ålands reumaförening, Mariehamn*, för att delta med två personer i den nordiska EDS-konferensen i Uppsala i september. 800 €

- till *konstnärgruppen Musta Joutsen (tre personer), Joensuu*, för en resa till Tanum hällristningsområde i Göteborg i juni, för att studera bergskonst och bekanta sig med konstmuseer och gallerier i Göteborg. 600 €
- till *Nicoleta Roxana Dudau, PhD student, Vasa*, för deltagande i Nordisk Företagsekonomisk Förenings konferens i Reykjavik i augusti. 700 €
- till *Gustav Medberg, EM, doktorand, Helsingfors*, för deltagande i Nordisk Företagsekonomisk Förenings konferens i Reykjavik i augusti. 700 €
- till *Kristoffer Wilén, doktorand, Helsingfors*, för deltagande i Nordisk Företagsekonomisk Förenings konferens i Reykjavik i augusti. 700 €
- till *Veera Laurila, kulturproducent, Åbo*. Studiebesök till Umeå . 400 €
- till *Arja Haapakorpi, Helsingfors universitet*. Deltagande i utbildningskonferens i Lillehammer. 500 €
- till *Maija Keskinen, Nordiskt informationskontor, Jyväskylä*. Deltagande i Nordiska rådets session och Nordiska kulturfondens utbildningsdag i Oslo. 500 €
- till *Zusan Söderström, barnkulturproducent, Helsingfors*. Diplomutbildning i Danmark. 500 €
- till *Tua Korhonen, FD, docent i grekisk litteratur, Helsingfors universitet*. Föreläsning i Uppsala. 300 €
- till *Leila Mattfolk, Sibbo*. Namnforskningssymposium i Halmstad. 500 €
- till *Sonja Salomäki, textilkonstnär, Helsingfors*. Utställning i Stockholm. 400 €
- till *Theresa Andell, doktorand, Åbo Akademi, Vasa*. Hermeneutikseminarium i Oslo. 500 €
- till *Kristina Klingenberg (30 sångare och kyrkomusiker), Karleby*. Konsertresa till Färöarna. 1 000 € samt
- till *Turkka Myllykylä, Vahto*. Besök till riksarkivet, Kungliga biblioteket och postmuseet i Stockholm. 400 €.

Isländska avdelningen 2013

Styrelse:

Ordförande:

Þór Magnússon, fd riksantikvarie

Sekreterare:

Snjólaug Guðrún Ólafsdóttir, expeditjonschef

Övriga medlemmar:

Bryndís Sverrisdóttir, avdelningschef

Haraldur Ólafsson, professor em

Guðrún Gauksdóttir, docent

Sigrún Klara Hannesdóttir, fd riksbibliotekarie

Sveinbjörn Björnsson, direktör

Þorbjörn Broddason, professor

Þórarinn Eldjárn, författare

Utdelade anslag 2013:

- till *fysioterapeut Anna Kristín Kristjánsdóttir* för att delta i ett seminarium i Sverige om fysioterapi, kr 50 000
- till *Elín Ingibjörg Jacobsen, farmacolog* för deltagande i ett möte i Göteborg för att förbereda en vetenskaplig konferens kring farmakologi och hälsa, 50 000 kr
- till *dr. Guðbjörg Hildur Kolbeins, adjunkt* för att delta i NordMedia 2013 i Oslo, kr 50 000
- till *bibliotekarie Guðrún Eggertsdóttir* för att delta i ARLIS Nordens årsmöte 2013 i Köpenhamn kr 50 000
- till *farmacist Guðrún Pengilsdóttir* för deltagande i en vetenskaplig konferens kring farmakologi och hälsa i Göteborg kr 50 000
- till *Halldóra Jónsdóttir, projektledare och Þórdís Úlfarsdóttir, redaktör* för deltagande i ett seminarium i Oslo kring leksikografi kr 50 000
- till *Hallfríður Þórarinsdóttir, ledare för MIRRA* för deltagande i IMISCOEs 10. Seminarium i Malmö kring invandrarfrågor kr 50 000
- till *professor dr Hilmar Þór Hilmarsson* för deltagande i en konferens i Riga kring projektstyrning inom energisektorn kr 80 000
- till *landsgillesmästare Hrefna Hjálmarsdóttir* för att delta i nordisk-baltiskt scoutmöte, kr 50 000
- till *Ingibjörg M. Ísaksdóttir, sakkunnig* för deltagande i ett seminarium i Stockholm om åtgärder för handikappades "Supported Employment" kr 50 000
- till *Kristín Bjarnadóttir, lektor och Jón Friðrik Daðason, dataexpert* för deltagande i konferensen NoDaLiDa i Oslo som handlar om språkteknologi kr 100 000
- till *Ólöf Benediktsdóttir, bibliotekarie* för deltagande i ARLIS Nordens årsmöte i Köpenhamn kr 50 000
- till *Sigrún Helgadóttir, projektledare* för deltagande i konferensen NoDaLiDa i Oslo som handlar om språkteknologi kr 50 000
- till *Þorbjörg Daphne Hall, lektor* för deltagande i den 16. nordiska konferensen om musikologi i Stockholm, kr 50 000
- till *dr. Þórhallur Eypórsson* för deltagande i den 21. internationella konferensen om historisk lingvistik i Oslo kr 50 000
- till *författaren och kritikern Guðmundur Brynjólfsson* för att studera material kring August Strindberg i Stockholm kr 50 000
- till *dr Clarence E. Glad* för att i Köpenhamn forska i opublicerade bibelöversättningar, kr 50 000
- till *bildkonstläraren Guðmundur Ármann Sigurjónsson* för att delta i ett veckolångt nordiskt konstnärsmöte i Oslo kr 50 000
- till *Hildur Hákonardóttir, väverska m.m.* för arbetsbesök till Osteroy i Hordaland för att förbereda en bok om nordiska medeltida vävnadsmetoder kr 50 000
- till *Íris Ólöf Sigurjónsdóttir, museidirektör i Dalvik* för en resa till Scoresbysund för att förbereda en utställning på museet i Dalvik om västgrönländsk kvinno- och barnkultur, kr 150 000
- till *Linda Ásdísardóttir, anställd vid Árnesinga lokalmuseum* för en resa till Grönlands Nationalmuseum och Arkiv för att forska i museets fotoarkiv, kr 100 000

412 *Letterstedtska föreningen*

- till *Margrét Guðmundsdóttir, doktorand* för ett studiebesök till LANCHART centret vid Köpenhamns universitet kr 50 000
- till *Sigurður Trausti Traustason, museolog* för att besöka bildhuggarmuseer i Norden för att förbereda en specialutställning om bildhuggaren Einar Jónssons konstmuseum, kr 50 000
- till *Akureyrir ungdomsförbund* för att bekosta fyra föräldrars resor som ledsagare till 14 ungdomar som skulle delta i Göteborgs friidrottsstävling för ungdom, kr 200 000
- till *bildkonstnären Hadda Fjóla Reykdal* för att förbereda en konstutställning i Tjörnedala Konsthall i Baskemölla, kr 50 000
- till *Nordiska informationskontoret i Akureyri* för att bekosta två reseledares resor med en grupp ungdomar till ett vänortsmöte i Västerås, kr 100 000
- till *Þórdís Gísladóttir, översättare* för att delta i ett översättarseminarium i Sverige, kr 50 000
- till *Aðalsteinn Ingólfsson, konsthistoriker* för att delta i en konferens om nordisk avantgardism i Köpenhamn, kr 60 000
- till *Arnfríður Aðalsteinsdóttir* för deltagande i ett Nordisk forum i Malmö sommaren 2014, kr 60 000
- till *Ágúst Ólafur Georgsson, avdelningschef vid Islands Nationalmuseums etnografiska avdelning* för deltagande i en konferens i Lund kring traditionsarkiven och framtiden, kr 60 000
- till *Elísabet Karlsdóttir, direktör för Institutionen för barn- och familjevård vid Islands universitet* för ett studiebesök till Oslo för att bekanta sig med stöd till asylsökanden och invandrarfamiljer, kr 60 000
- till *Giljaskolans föräldrarförening* för att bekosta två ledsagares resor med en grupp musikelever till en musikkurs i Malmö, kr 120 000
- till *Guðrún G. Þórarinsdóttir, marinbiolog vid Islands Marinbiologiska Institut* för ett studiebesök för att erhålla information om musselodling i Danmark, kr 60 000
- till *Ingunn V. Sigmarsdóttir, lärare* för att delta i Nordisk Forum i Malmö sommaren 2014, kr 60 000
- till *Jóhann Sigurðsson, förläggare* för att bekosta två anställdas resor till Bokmässan i Göteborg för att informera om den pågående översättningen av de isländska sagorna till danska, norska och svenska, kr 120 000
- till *Kristín Sóley Björnsdóttir, ledare för projektet Gásakaupstaður* för ett studiebesök på medeltida centret i Falster, kr 120 000
- till *María Karen Sigurðardóttir, ordförande för Den nordiska kuratorsföreningens isländska avdelning* för att delta i föreningens 20. konferens i Göteborg, kr 60 000 samt
- till *Sigurbjörg Árnadóttir, ordförande för Islands fyrförening* för deltagande i ett förberedande möte för kustkulturfestivalen i Oslo 2014.

Avdelningarnas gemensamma verksamhet

Utdelade anslag gemensamt i maj 2013:

- till *Föreningen Nordens Köpenhamnsavdelning* för nordiskt huvudstadsmöte 2013, kr. 10.000:-,
- till *Föreningen Norden, Norge* för Nordens dag i skolorna, kr. 30.000:-,
- till *Föreningen Norden i Göteborg och Bohuslän* för nordiskt seminarium 2013, kr. 10.000:-,
- till *Nordens institut på Åland* för nordiskt mångfaldseminarium 2013, kr. 10.000:-,
- till *Íslensk málnefnd* för nordiskt språkmöte i Akureyri 2013, kr. 20.000:-,
- till *Humaniora, Högskolan i Halmstad* för nordisk konferens om namnforskning 2013, kr. 10.000:-,
- till *Nordisk nettverk for Edisjonsfilologer* för konferens om sensur på Lysebu 2013, kr. 10.000:-,
- till *Nätverket för bebyggelsenamnforskning* för nordiskt seminarium i Uppsala 2013 om ortnamn och bebyggelse, kr. 10.000:-,
- till *Árni Magnússon institutet for islandske studier, Reykjavik* för konferens 2013 om "Håndskrifternes univers", kr. 15.000:-,
- till *Riksantikvarieämbetet, Visby* för 26:e internationella fältrunologmötet i Mora 2013, kr. 10.000:-,
- till *Arkeologiska forskningslaboratoriet, Stockholms univ.* för internationell arkeologisk konferens 2013, kr. 10.000:-,
- till *Arkeologföreningen vid Umeå univ.* för nordiskt kontaktseminarium (FRA) 2013, kr. 10.000:-,
- till *Fil. dr Eva Ahl-Waris, Helsingfors* för seminarium 2013 i Helsingfors "Birgittinerna och Finland", kr. 5.000:-,
- till *Gunnar Gunnarssons institut, Egilsstaðir* för konferens i Reykjavik och Akureyri för litterära museer i Norden, kr. 10.000:-,
- till *Professor Bibi Jonsson, Språk- och litteraturcentrum, Lunds univ.* för konferens 2013 i Landskrona om nordisk arbetarlitteratur, kr. 10.000:-,
- till *Inst. for nordistikk og litteraturvitskap, NTNU, Trondheim* för NorLits forskarkonferens 2013 "Litteratur og terror", kr. 5.000:- för svenskt deltagande
- till *Fil. dr Elina Druker, Litteraturvetenskap, Stockholms univ.* för internationell konferens 2013 om barnlitteratur, kr. 10.000:-,
- till *Professor Ole Karlsen, Høgskolen i Hedmark* för konferens på Hamar 2013 om Alf Prøysens författarskap i ett nordiskt perspektiv, kr. 5.000:-,
- till *Nordisk Nettværk for Avantgarde Studier* för konferens i Köpenhamn 2013 om nordisk avantgarde 1925-1950, kr. 10.000:-,
- till *Professor Eva Lilja, Litteraturvetenskap, Göteborgs univ.* för nordiskt seminarium 2013 "Lyrik och kön", kr. 10.000:-,
- till *ARLIS/Norden* för årsmöte i Köpenhamn 2013, kr. 10.000:-,
- till *Svenska Musikbibliotekarföreningen* för nordisk konferens i Stockholm 2013, kr. 10.000:-,

- till *Asante Collective, Stockholm och Komitu Architects, Helsingfors* för nordiska miniseminarier 2013-14 om humanitär arkitektur, kr. 5.000:-,
- till *Svenska herrgårdsnätverket* för nordiskt slotts- och herrgårdssymposium i Skåne 2013, kr. 5.000:-,
- till *Kunstakademiets Designskole, Köpenhamn* för nordisk designforsarkonferens (Nordes) i Malmö och Köpenhamn 2013, kr. 10.000:-,
- till *Juridisk institut, Islands univ.* för Nordiske formueretsdager 2013 i Reykjavik, kr. 10.000:-,
- till *Det juridiske fakultet, Univ. i Bergen* för nordisk workshop i straffrätt 2013, kr. 10.000:-,
- till *Docent Sanna Wolk, Juridiska inst., Uppsala univ.* för nordisk konferens om upphovsrätt i digitala utbildningsmiljöer, kr. 10.000:-,
- till *Post doc Nikolas Glover, Hägersten* för en nordisk-baltisk workshop om nord-europeisk diplomati i Uppsala 2013, kr. 10.000:-,
- till *Inst. for lærerutdanning og skoleforskning, Univ. i Oslo* för en nordisk forskarkonferens 2013, kr. 10.000:-,
- till *Inst. för pedagogik, Göteborgs univ.* för nordisk konferens 2013 om professionella gemenskaper, kr. 10.000:-,
- till *Nordisk forening for folkedansforskning* för seminarium 2013 i Göteborg om menuetten i Norden, kr. 10.000:-,
- till *Nordisk Forening for Danseforskning (NOFOD)* för 11:e internationella konferensen "Dance Actions", kr. 5.000:-,
- till *Stefanssons arktiska institut, Akureyri* för konferensen "Hav, kust och turistfiske, miljö och folkliv i Norden", kr. 10.000:- till färöiskt och grönländskt deltagande,
- till *Bohusläns Hembygdsförbund* för skandinavisk konferens om fyrar och sjömärken 2013 på Orust och Tjörn, kr. 10.000:-,
- till *Terminologisentrum (TNC), Solna* för Nordterm 2013, kr. 10.000:-,
- till *Professor Agneta Hörnell, Kostvetenskap, Umeå univ.* för workshop 2013 om kost, hälsa och lärande hos barn i Norden, kr. 10.000:-,
- till *Voksenåsen, Oslo* för konferens 2013 "Framtiden for romer i Norden", kr. 15.000:- till romskt deltagande,
- till *Pinsekommittén, Åbo Akademi* för Pinsestævne 2013 i Helsingfors och Åbo, kr. 10.000:- till busshyra,
- till *Sveriges raritetskommitté, Visby* för nordiskt ornitologiskt möte i Falsterbo 2013, kr.15.000:-,
- till *Nordisk Lichenologisk Förening (NLF), Lund* för symposium i Vadstena 2013, kr.10.000:-,
- till *Statens skoger i Island, Egilsstaðir* för nordisk skogshistorisk konferens 2013 i Reykjavik och Laugardal, kr. 15.000:- till resor,
- till *Föreningen Norden i Struer* för medlemsresa till Sverige, kr. 5.000:-,
- till *Föreningen Norden i Huskvarna* för besök 2013 av norske författaren Roy Jacobsen, kr. 5.000:-,
- till *Föreningen Norden, Sverige* för Nordenkorrespondenternas besök i Oslo hösten 2013, kr. 20.000:-,

- till *Föreningen Nordens Ungdomsförbund, Sverige* för ungdomskonferens 2013 på Biskops-Arnö, kr. 10.000:-,
- till *Utrikespolitiska föreningen i Göteborg* för studieresa till Köpenhamn 2013, kr. 5.000:-,
- till *14 lärare vid Nysäters skola i Värmland* för studieresa till Island 2013, kr. 10.000:-,
- till *Årskurs 2, Porlom gymnasium, Finland* för studieresa till Stockholm 2013, kr. 10.000:-,
- till *Lektor i danska Claes Elholm Andersen, Helsingfors univ.* för studieresa för finska studenter till Danmark 2013, kr. 10.000:-,
- till *Stiftelsen Ung Nordisk Musik (UNM), Sverige* för deltagande i UNM i Oslo 2013, kr. 10.000:-,
- till *Bitr. univ. lektor Christian Waldmann, Inst. för språkstudier, Umeå univ.* för norskt gästforskarbesök 2013, kr. 5.000:-,
- till *Docent Anna Nordenstam, Inst. för svenska språket, Göteborgs univ.* för 4:e nordiska konferensen i modersmålsdidaktisk forskning 2013, kr. 5.000:-,
- till *Inst. för svenska språket, Göteborgs univ.* för kurs i danska språket och litteraturen på Schæffergården hösten 2013, kr. 10.000:-,
- till *Inst. för svenska språket, Göteborgs univ.* för språk- och kulturkurs på Voksenåsen hösten 2013 för blivande modersmåls lärare, kr. 5.000:-,
- till *Inst. för språkstudier, Umeå univ.* för gästbesök av norsk forskare 2013, kr. 5.000:-,
- till *Det Teologiske fakultet, Københavns univ.* för norskt gästforskarbesök 2013, kr. 2.000:-,
- till *Netværksgruppe for religionsfagligt netværk og dialog i Norden, København* för möten i Trondheim och København 2013, kr. 6.000:-,
- till *Professor Stefan Brink, Scandinavian Studies, Univ. of Aberdeen* för elevbesök på Gotland 2013, kr. 10.000:-,
- till *Professor Per Cornell, Historiska studier, Göteborgs univ.* för workshop och exkursion till Norge 2013, kr. 7.000:- till busshyra,
- till *Sällskapet för medeltidsarkeologi i Finland r.f.* för inbjudan av svensk gästföreläsare 2013, kr. 5.000:-,
- till *Humanity Action, København* för ”70-året for oktober 43”, kr. 10.000:-,
- till *Foreningen til Fremme af Menneskerettigheder, holdet fra Aarhus univ.* för deltagande i nordisk rättegångstävling i Oslo 2013, kr. 10.000:-,
- till *Advokatklubbarnas Råd, Stockholm* för samma ändamål, kr. 10.000:-,
- till *Bibliotekarier, Oppegård kommune, Norge* för studieresa till bibliotek i Östra Götaland 2013, kr. 10.000:-,
- till *Jordskælvycenteret, Kópasker, Island* för studieresor till Norge och Sverige 2013, kr. 10.000:-,
- till *Landsbyggdin lífi (LBL), Reykjavik* för deltagande i nordisk konferens i Åre och möte i Stockholm 2013, kr. 6.000:-,
- till *Finlands museiförbund, Helsingfors* för inbjudan av två norska föreläsare, kr. 10.000:-,

- till *Skandinaviska museiförbundets svenska avdelning* för skandinaviskt museimöte i Stockholm 2013, kr. 10.000:- till färöiskt, grönländskt och isländskt deltagande,
- till *Yrkeshögskolan Novia, Jakobstad* för fotoelevers studieresa till Stockholm 2013, kr. 10.000:-,
- till *Nordlek, Steinkjær* för utvecklingsseminariet Grønlek på Grönland 2013, kr. 10.000:-,
- till *Professor Anne-Kari Skarðhamar, Nordisk litteratur, Høgskolen i Oslo og Akershus* för utgivning av skrift om nordiska barn- och ungdomsböcker i ett grannspråksperspektiv, kr. 10.000:-,
- till *Bogstad Gård, Norsk Folkemuseum* för utgivning av Gustaf Lewenhaupts dagböcker, kr. 10.000:-,
- till *Föreningen Norden, Sverige* för småskrift av debattkaraktär om skola, yrke, arbetsmarknad och näringsliv i Norden, kr. 20.000:-,
- till *Nordens hus i Reykjavik* för nyutgivning av boken "Norden hus - Alvar Aalto - Island" och för en ny skrift om de kulturella aspekterna av Nordens hus, kr. 20.000:-,
- till *Kulturtidskriften Parnass, Järfälla* för specialnummer om det finlandssvenska språket och litteraturen, kr. 15.000:-,
- till *Professor Helena Forsås-Scott, Univ. of Edinburgh* för publicering av skriften "Re-Mapping Lagerlöf", kr. 15.000:-,
- till *Associate professor Louise Mønster, Inst. for kultur og globale studier, Aalborg univ.* för utgivning av bok om Tomas Tranströmers och Henrik Nordbrandts poesi, kr. 10.000:-
- till *Bibliotekarien Peder Svend Pedersen, København* för utgivning på danska av Gunnar Ekelöfs Färjesångs-trilogi, kr. 10.000:-,
- till *Forlaget Arena, København* för utgivning på danska av diktsamling av Ann Jäderlund, kr. 10.000:-,
- till *Bokbyen forlag, Tvedestrand, Norge* för norsk utgåva av Oddvør Johansens och Janus á Húsagarðis barnbok "Hin kloka æðan", kr. 10.000:-,
- till *Professor em. Britt-Mari Näsström, Lerum* för utgivning av boken "Gudarnas skål", kr. 10.000:-,
- till *Inst. för språk och folkminnen, Uppsala* för utgivning av nordiska antologin "Talande ting", kr. 5.000:-,
- till *Søren Kierkegaard Kulturproduktion, Frederiksberg* för översättning till svenska av text till skådespelaruppläsning av "Johannes forførerens dagbog", kr. 8.000:-,
- till *Forlaget Edition Luga, København* för utgivning på danska av Selma Lagerlöfs kristuslegend "I templet", kr. 15.000:-,
- till *Fil. dr Tiina Äikas, Uleåborgs univ.* för översättning till engelska av finskspråkig arkeologisk avhandling om rituella samiska landskap, kr. 10.000:-,
- till *Docent Ann-Marie Ekengren, Statsvetenskap, Göteborgs univ.* för tryckning av forskningsvolym om Norden och det kalla kriget, kr. 15.000:-,
- till *Doktoranden Cecilia Ljung, Arkeologi, Stockholms univ.* för tryckning av avhandlingen "Under runristad häll", kr. 5.000:-,

- till *Doktoranden Cecilia Lidström Holmberg, Arkeologi, Uppsala univ.* för språkgranskning av arkeologisk avhandling på engelska om övergången från Mesolitikum till Neolitikum i Skandinavien, kr. 5.000:-,
- till *Univ. lektor Henrik Rosengren, Historia, Lunds univ.* för nordisk antologi om operakompositören Richard Wagner, kr. 10.000:-,
- till *Fil. dr Kristina Malmberg, Kungälv* för utgivning av bok om trädkonst/knyppning, kr. 10.000:-,
- till *Seniorprofessor Anders Gustavsson, Oslo univ.* för utgivning av bok om svensk-norska kulturmöten, kr. 10.000:-,
- till *Ph. d. Kim Simonsen, København* för utgivning på engelska av avhandling om färöisk kultur och litteratur, kr. 10.000:-,
- till *Fd avdelningsdirektören Kelvin Ekeland, Norrbo* för bokprojektet ”Mångfaldens utmarker”, kr. 15.000:-,
- till *Isländska fyrföreningen* för tryckning av rapport från den första nordiska kustkulturfestivalen i Húsavik 2011, kr. 10.000:-,
- till *Doktoranden Asgeir Torfason, Företagsekonomi, Handelshögskolan, Göteborg* för tryckning av avhandling om bokföring i nordiska banker, kr. 10.000:-,
- till *Tolk- och översättarinstitutet, Stockholms univ.* för tryckning av publikationen ”Nordic seminar on interpreter trainer training”, kr. 10.000:-,
- till *Magister i bildpedagogik Marika Holm, Hässelby* för språkgranskning och tryckning på finska av ”Bildkonst i äldreomsorgen”, kr. 10.000:-,
- till *Fil. dr Elin Lindehoff, Naturvetenskapliga inst., Linnéuniv., Växjö* för forskningsvistelse i Finland, kr. 15.000:-,
- till *Fil. dr Pia Nilsson, Riksantikvarieämbetet, Sverige och fil. dr Karolina Daugstad, NTNU, Trondheim* för forskning om kulturlandskap och vindkraft i Norge och Sverige, kr. 15.000:-,
- till *Fil. dr Magne Friberg och fil. dr Nina Sletvold, Växtekologi, Uppsala univ.* för studie av blomdoft hos norska och öländska brudsporrar, kr. 15.000:-,
- till *Professor Anders Angerbjörn och fil. dr Karin Norén, Zoologiska inst., Stockholms univ.* för studie av den hotade fjällrävpopulationen i Norge och Sverige, kr. 20.000:-,
- till *Doktoranden Björn Sjödén, Kognitionsvetenskap, Lunds univ.* för studie av digitala läromedels användning i klassrumsundervisningen i Finland och Sverige, kr. 10.000:-,
- till *Nordens folkhögskola Biskops-Arnö* för fortsatta prenumerationer på nordiska dagstidningar, kr. 15.000:-,
- till *Nordiska konstskolan i Karleby* för inköp av konstilliteratur och digital kamerautrustning, kr. 10.000:-,
- till *Finnskogsmuseet, Alfta* för fortsatta litteraturinköp, kr. 10.000:-,
- till *Föreningen Yggdrasil r.f., Åbo* för en virtuell, nordistisk tankesmedja och nyhetsförmedlande portal, kr. 25.000:-,
- till *Nordjobb, Stockholm* för fritidsaktiviteter för nordjobbare 2013, kr. 25.000:-,
- till *Nordjobs nordiska sekretariat, Malmö/Köpenhamn* för resor i anslutning till ungdomsprojektet Entreprenörskap genom företagande, kr. 20.000:-,

- till *Nordjobb, Island* för språkkurs och helgutflykt för nordjobbare 2013, kr. 20.000:-,
- till *Nordjobb, Norge* för kurs i norska språket och nordisk språkförståelse för nordjobbare och deltagare i jobbresan 2013, kr. 13.000:-,
- till *Foreningen Creativity Residency Org./Århus* för skapande av ett konstnårsresidens i Seyðisfjörður, kr. 20.000:-,
- till *Foreningen Norden i Trøndelagsfylkene* för framförande av berättarstycket *Vestmannen* i Trøndelag 2013, kr. 5.000:-,
- till *Stiftelsen Martin Wegelius institutet, Helsingfors* för nordiska gästlärares resor till musikkurser i Karis 2013, kr. 7.500:-,
- till *Keramikern Guðrið Poulsen, Tórshavn* för separatutställning på Gotland 2013, kr. 5.000:-
- till *Kören Vocal Project Garðabær, Island* för konsertturné i Finland och Estland 2013, kr. 10.000:-,
- till *Blockflöjtisten Kristine West, Stockholm* för studieresa till musikkonservatoriet i Köpenhamn, kr. 5.000:-,
- till *Bildkonstnären Anne Østergaard, Viby* för residensvistelse på Svalbard 2013, kr. 5.000:-,
- till *Fotografen Björn Olsson, Malmö* för residensvistelse i Seyðisfjörður 2013, kr. 5.000:-,
- till *Dansaren Ida Kallanvaara, Torslanda* för masterclass vid Det Kongl. Teater i Köpenhamn 2013, kr 3.000:-,
- till *Cellisten Anne Sofie Gørvild, Köpenhamn* för masterclass i Piteå 2013, kr. 3.000:-,
- till *Nordisk Informationskontor i Sønderjylland* för litteraturfestival i det dansk-tyska gränslandet 2013, kr. 10.000:- till nordiska författares resor,
- till *Konstnären Anna-Lena Johansson Leverrier, Quettreveille sur Siemie* för medverkan i nordisk utställning på Nordens hus i Reykjavik 2013, kr. 3.000:-,
- till *Kören Fyra vindar, Uppsala* för deltagande i föreställning om vikingahistorien i Larvik, Norge 2013, kr. 10.000:-,
- till *Reykjavik International Film Festival* för svenskt deltagande 2013, kr. 10.000:-,
- till *Lunds domkyrkas katedralkör* för svensk-norska körseminarier i Lund och Hamar 2013, kr. 10.000:-,
- till *Keramikgruppen Kaolin, Stockholm* för inbjudan av finländska och danska utställare 2013, kr. 6.000:-,
- till *Föreningen Teateri, Jönköping* för inbjudan av dansk kompositör/musiker, kr. 8.000:- till resor,
- till *Kunstforeningen GL STRAND, København* för nordisk teckningsutställning 2013, kr. 15.000:-,
- till *Barockorganisationen Barokksmiðja Hólastiftis, Akureyri* för inbjudan av finländska och svenska musiker till barockfestival i Hólar 2013, kr. 10.000:-,
- till *Konstnären Ingrid Kokot Ung, Tenala, Finland* för konstnärligt projekt på Fullersta bio i Huddinge, kr. 5.000:-,
- till *Seriefrämjandet, Malmö* för nordisk festival för barn och unga 2013, kr. 10.000:-,

- till *Reseda r.f., Ålands intresseförening för psykisk hälsa* för inbjudan av svensk teatergrupp 2013, kr. 3.000:- samt
- till *Kören Cantilena, Åland* för inbjudan av svensk kör till gemensam konsert på Åland 2013, kr. 10.000:- för resor till Åland.

Utdelade anslag gemensamt i november 2013:

- till *Föreningen Norden i Norrbotten* för Nordkalottkonferens 2014 i Kiruna, kr. 20.000:-,
- till *Föreningarna Nordens Förbund* för ett planeringsseminarium i Oslo 2013 för Organisationernas Nordiska Nätverk, kr. 10.000:-,
- till *Föreningen Yggdrasil r.f., Åbo* för nätverksbildande möte i Åbo 2013 beträffande nordiska webbportalen Yggdrasil, kr. 15.000:- till resor,
- till *Ålands fredsinstitut, Mariehamn* för två nordiska möten 2014, kr. 15.000:-,
- till *Professor Leos Müller, Historiska inst., Stockholms univ.* för specialsession om skandinavisk handel med Asien vid det svenska historikermötet 2014 i Stockholm, kr. 5.000:-,
- till *Snorrastofa, Reykholt* för konferens 2013 om byggnader på medeltida hövdingasäteri, kr. 15.000:-,
- till *Stockholms stift* för 4:e nordiska konferensen om folkkyrkor i ett mångreligiöst samhälle, kr. 10.000:-,
- till *Post. doc. Eivor Oftestad, Teol. fakultet, Univ. i Oslo* för nordisk konferens i Oslo 2014 om lidande och död i nordisk kultur, kr. 10.000:-,
- till *Professor Jan-Ola Östman, Nordica, Helsingfors univ.* för 10:e nordiska dialektologkonferensen 2014 i Mariehamn, kr. 15.000:- till resor,
- till *Inst. for informasjons- og medievitenskap, Univ. i Bergen* för nordiskt seminarium om forskningsetik i Oslo 2014, kr. 10.000:-,
- till *Finlands översättar- och tolkförbund, Helsingfors* för nordisk översättarkonferens 2014, kr. 15.000:-,
- till *Nordisk samtidspoesifestival, Hamar* för nordiskt seminarium 2014 om barnlyrik, kr. 10.000:-,
- till *Sveriges Civilförsvarsförbund, Stockholm* för bildandet av nordiskt nätverk beträffande medborgarsäkerhet till vardags och i kris 2014 på Arlanda Stad, kr. 15.000:- ,
- till *Høgskolen i Telemark, Estetiske fag* för Nordtradkonferens 2014 i Rauland, kr. 10.000:-,
- till *Det juridiske fakultet, Univ. i Oslo* för nordisk konferens om rättsinformatik 2013, kr. 15.000:-,
- till *Fysiska inst., Stockholms univ.* för nordisk konferens i Bergen 2014 ”Biosignatures Across Space and Time”, kr. 10.000:-,
- till *DUV - Teatern i Mellersta Finland* för seminarium 2014 om tillgänglighet på teatrar, kr. 5.000:-,
- till *Vision Forum, Campus Norrköping* för nordiskt seminarium om konstens roll i en fungerande demokrati, kr. 5.000:- till isländskt deltagande,
- till *Professor Christer Nilsson, Landskapsekologi, Umeå univ.* för nordisk konferens i Lycksele 2014 om restaurering av vattendrag, kr. 20.000:-,

- till *Hvaleyarskóli, Hafnarfjörður* för klassresa till Gudenå skole i Danmark 2014, kr. 15.000:-,
- till *Läroämnet Nordisk litteratur, Helsingfors univ.* för studieresa till Bokmässan i Göteborg 2013, kr. 10.000:-,
- till *Gunnar Holsts stiftelse för numismatik, Göteborg* för inbjudan av norsk föreläsare, kr. 2.000:-,
- till *Førstelektor Bjørg Oddrun Hallås, Høgskolen i Bergen* för inbjudan av tre isländska lärare, kr. 10.000:-,
- till *Hakarps församlings estlandsgrupp* för gästföreläsning om Estlands historia, kr. 8.000:-,
- till *Doktoranden Anders Martinsen, Teologisk fakultet, Univ. i Oslo* för inbjudan av två danska föreläsare, kr. 8.000:-,
- till *Högskolan för ingenjörsvetenskaper, Aalto-universitetet, Esbo* för symposiumserie om nordisk industri- och innovationshistoria, kr. 20.000:-,
- till *Professor Poul Houman Andersen, Inst. for Økonomi og Ledelse, Aalborg univ.* för nordiskt deltagande i workshop 2014, kr. 10.000:-,
- till *Förbundet De Utvecklingsstördas Väl r.f., Helsingfors* för inbjudan av norsk föreläsare till två seminarier i Helsingfors och Vasa 2014, kr. 5.000:-,
- till *Professor em. Sven Hartman, Stockholm* för publicering av bok om den pedagogiska slöjdens historia. kr. 10.000:-,
- till *Pohjola-Norden r.f., Helsingfors* för jubileumsboken ”Norden – samtid och framtid”, kr. 25.000:-,
- till *Foreningen Norden i Sydslesvig* för kokboken ”Norden smager”, kr. 10.000:-,
- till *Stiftelsen Nordiska konstskolan i Karleby* för jubileumsskrift, kr. 10.000:-,
- till *Voksenåsen, Oslo* för bokprojektet ”Norden gjenoppdager Tyskland”, kr. 20.000:-,
- till *Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, København* för utgivning av skriften ”Die Skandinavische Moderne und Europa”, kr. 15.000:-,
- till *Organisasjonen Frøyas hus, Brumunddal* för en publikation om kvinnor på vikingatiden, kr. 15.000:-,
- till *Hedmarks Fylkesmuseum, Elverum* för en ny och uppdaterad utgivning av en skrift om drottning Sophie ”Dronningsomre”, kr. 20.000:-,
- till *Docent Fredrik Eriksson, Älvsjö* för tryckning av boken ”Från Viborg till Narva och Lemberg: svenska militärattachéers bedömningar av Östersjöområdet under mellankrigstiden”, kr. 15.000:-,
- till *Fil. dr Rasmus Glenthøj, Syddansk univ. och fil. dr Morten Nordhagen Ottesen, Univ. i Oslo* för skrift om Danmark-Norge under Napoleonkrigen, kr. 25.000:-,
- till *Fil. dr Jimmy Juhlin Alfberg, Regionmuseet Kristianstad* för tryckning av boken ”Undsättningen av Kristianstad”, kr. 10.000:-,
- till *Fil. dr Magnus Linnarsson, Historiska inst., Stockholms univ.* för tryckning av antologin ”Rum och rörelse i förmodern tid”, kr. 10.000:-,
- till *Selskabet Bellman i Danmark* för utgivning 2014 av akademisk antologi om Carl Michael Bellman, kr. 10.000:-,

- till *F.d. bibliotekschefen Lennart Karlström, Arboga* för tryckning av tredje delen av en bibliografi över Tomas Tranströmer, kr. 10.000:-,
- till *Fil. dr Marie Öhman, Mälardalens högskola, Eskilstuna* för tryckning av en monografi om posthumanistiska perspektiv i skandinaviska samtidsromaner, kr. 10.000:-,
- till *Maria Ulfgard, Litteraturvetenskap, Uppsala univ.* för tryckning av bok om litteraturläsning och litteraturundervisning i lärarutbildningen, kr. 15.000:-,
- till *Lektor Robert Jensen-Rix, Københavns univ.* för tryckning av skrift om romantiken i den samtida bokmarknaden, kr. 10.000:-,
- till *Forlaget Vandkunsten* för utgivning av de av Anne Marie Bjerg översatta "Wenerid-sonetterne" av pseudonymen Skogekär Bergbo, kr. 10.000:-,
- till *Bokbyen Forlag, Tvedestrand* för tryckning av boken "Å bygge ein by på bøker", kr. 10.000:-,
- till *Doktoranden Anne Reese Willén, Musikvetenskap, Uppsala univ.* för tryckning av avhandlingen "Stockholm och musiken i det offentliga", kr. 10.000:-,
- till *Norsk Viseforum, Oslo* för tryckning av den nordiska vistidskriften "Viser/ Visor", kr. 10.000:-,
- till *Professor Lars-Erik Edlund, Inst. för språkstudier, Umeå univ.* för tryckning av nordisk konferensvolym om vardagligt skriftbruk, kr. 20.000:-,
- till *Arkivchef Ola Wennstedt, Dialekt-, ortnamns- och folkminnesarkivet, Umeå* för utgivning av umeprästen Pehr Stenbergs levernesbeskrivning, kr. 20.000:-,
- till *Doktoranden Karin Gustavsson, Etnologi, Lunds univ.* för tryckning av avhandling om by- och bebyggelsedokumentationer, kr. 5.000:-,
- till *Nordic Glidning & Aviation magazine, Herning* för tidskriftens fortsatta utgivning, kr. 10.000:-,
- till *Docent Camilla Björklund, Pedagogik, Göteborgs univ.* för forskningsprojektet "Skapande och matematik i ett integrerat lärande", kr. 10.000:-,
- till *Docent Ann-Sofie Dahl, Center for Militære Studier, København* för forskningsprojektet "NORDEFKO – vart är vi på väg?", kr. 20.000:-,
- till *MA of Science Edda Sigurbjörg Ingólfssdóttir, Sociologi, Lunds univ. och BA of Science Jenny Melind Bergschöld, Socialpsykologi, Halmstad högskola* för forskningsprojektet "Det anställningsbara mödraskapets socialpsykologi", kr. 8.000:-,
- till *Doktoranden David Kroik, Inst. för språkstudier, Umeå univ.,* för fältarbete om sydsamiskan i Norge och deltagande i kurs i Norge, kr. 10.000:-,
- till *Nordiska informationskontoret i Jyväskylä* för inköp av effektiv datautrustning, kr. 10.000:-,
- till *Svenska Finlands Folkting, Helsingfors* för fortsatta prenumerationer på svenska huvudstadstidningar, kr. 10.000:-,
- till *Ringebu folkebibliotek, Norge* för inköp av klassuppsättningar av barnlitteratur inom ramen för projektet "Svensk måned", kr. 10.000:-,
- till *Föreningen Målsåkers framtid, Eskilstuna* för utställningar om "Den glömda armén" och "Svenska Norgehjälpen", kr. 20.000:-,

- till *Nordisk samtidspoesifestival, Rolf Jacobsen-dagene i Hamar 2014* för medverkan av nordiska poeter, kr. 10.000:-,
- till *Galleri VISU, Karleby* för utställning av svenska konstnärer 2014, kr. 10.000:-,
- till *Föreningen Visans vänner, Umeå* för jubileumskonsert 2014, kr. 10.000:-,
- till *Dansk Forening, Stockholm* för Daniakorets framträdande i Stockholm 2014, kr. 10.000:-,
- till *Bokbyen ved Skagerak, Tvedestrand* för nordiska föredragshållare vid festivalen ”Bokstavelig” 2014, kr. 15.000:-,
- till *Mariehamns litteraturdagar 2014* för nordiska gästförfattare, kr. 10.000:-,
- till *Musiker Sofia Ekberg, Löftadalens folkhögskola, Åsa* för medverkan på musikfestival 2014 i Sisimut, Grönland, kr. 8.000:-,
- till *Konstnären Björk Bjarkadóttir, Oslo* för utställningar på Island och Färöarna 2013, kr. 10.000:-,
- till *Akademiska damkören Lyran r.f., Helsingfors* för anordnande av en nordisk konsert 2013, kr. 10.000:-,
- till *Åbo Konstmuseum* för isländsk konstutställning 2014, kr. 10.000:-,
- till *Konstnärerna Katarina Elvén och Anna Wignell, Stockholm* för utställning i Helsingfors 2014, kr. 5.000:-,
- till *Nordens institut på Åland, Mariehamn* för nordiska dansteaterkonserten ”The Journey of Phoenix” 2013, kr. 10.000:- samt
- till *Sibeliusmuseet, Åbo* för isländskt gästbesök i anslutning till evenemanget ”Iceland – Sounds & Sagas” 2014, kr. 10.000:-.

LETTERSTEDTSKA FÖRENINGEN

utlyser anslag till ansökan under 2014

Letterstedtska föreningens uppgift är att befordra gemenskapen mellan de fem nordiska länderna på industrins, vetenskapens och konstens områden. Under 2014 kommer anslag att utdelas vid två tillfällen, dels under våren, dels under hösten. Det belopp som står till förfogande för gemensam utdelning uppgår till 1.800.000,- SEK.

*Ansökan om anslag inges skriftligen till Letterstedtska föreningens huvudstyrelse, Box 22333, SE-104 22 Stockholm. Ansökan skall, i undertecknat skick, insändas **före** den 15 februari och **före** den 15 september 2014. Poststämpelns datum gäller. Besked om utdelade anslag ges skriftligen i slutet av maj resp. i slutet av november 2014.*

I. Anslag utdelas i första hand till följande ändamål:

- Anordnande av nordiska konferenser och seminarier. Ansökan insändes av arrangörerna varvid konferensspråk och specificerade kostnader anges. Utgifter för administration, måltider, löner, arvoden och traktamenten *beviljas ej*.

- Gästbesök av forskare från annat nordiskt land eller till exkursioner för grupper av personer. Ansökan insändes av den mottagande institutionen eller motsvarande. Utgifter för administration, måltider, löner, arvoden och traktamenten *beviljas ej*.

- Tryckning, översättning eller publicering av skrifter av gemensamt nordiskt intresse. Även kvalitetssäkrad digital publicering kan komma i fråga. Offert skall bifogas ansökan. Till periodiska skrifter ges enbart engångsanslag. Doktorander skall bifoga handledarintyg.

- Vetenskapliga, jämförande studier av företeelser i de nordiska länderna som är av gemensamt nordiskt intresse. Doktorander skall bifoga intyg om sin forskning från handledaren. Av intyget skall framgå varför anslag bör ges till det uppgivna ändamålet.

- Inköp av litteratur eller kontorsutrustning till nordiska institutioner eller lärosäten med utpräglad nordisk inriktning. Kostnadsberäkning skall bifogas ansökan.

- Ansökningar som rör aktiviteter i anslutning till jubileumsåret 1814 samt översättarfrågor välkomnas.

Ansökningsbeloppet bör ligga i intervallet 10.000 till 50.000 SEK.

Anslag utdelas enligt föreningens praxis *ej* till:

- projekt som ägt rum vid ansökningstillfället,
- resor och uppehåll inom det egna landet,
- festskrifter till personer eller seminarier av avtackningskaraktär,
- språkgranskning av avhandlingar eller andra skrifter,
- till löner, arvoden, traktamenten eller normala levnadsomkostnader samt
- till renodlade medicinska ändamål.

II. Under 2014 står sammanlagt 250.000 SEK till förfogande för främjandet av *nordiskt konstnärligt utbyte*. Ansökan skall, i undertecknat skick, insändas **före** den 15 februari resp. **före** den 15 september 2014 till Letterstedtska föreningens huvudstyrelse, Box 22333, SE-104 22 Stockholm. Poststämpelns datum gäller. Ansökt belopp bör ligga i intervallet 5.000 till 25.000 SEK.

III. Enskild person eller enskilda personer kan också ansöka om anslag för studieresor till annat nordiskt land. Ansökningsbeloppet bör ligga i intervallet 2.000 till 10.000 SEK. Ansökan sändes, i undertecknat skick, in **före** den 15 februari 2014 (poststämpelns datum gäller) till:

Danska sökande:

Letterstedtska föreningens danska avdelning
c/o Steen A. Cold, Skodsborgsparken 14, DK-2942 Skodsborg

Finländska sökande:

Letterstedtska föreningens finländska avdelning
c/o Guy Lindström, Grankullavägen 13 B 26, FIN-02700 Grankulla
Anm. Den finländska avdelningen tar även emot ansökningar insända **före** den 15 september 2014.

Isländska sökande:

Letterstedtska föreningens isländska avdelning
c/o Snjólaug Ólafsdóttir, Vesturbrun 36, IS-102 Reykjavík
Anm. Den isländska avdelningen tar även emot ansökningar insända **före** den 15 september 2014.

Norska sökande:

Letterstedtska föreningens norska avdelning
c/o Jan Kløvstad, Molandsvegen 824, NO-4849 Arendal
Anm. Den norska avdelningen tar även emot ansökningar insända **före** den 15 september 2014.

Svenska sökande:

Letterstedtska föreningens svenska avdelning
Box 22333, SE-104 22 Stockholm
Anm. Den svenska avdelningen tar även emot ansökningar insända **före** den 15 september 2014.

En fullständig förteckning över utdelade anslag återfinns i årets sista nummer av *Nordisk Tidskrift* (4/2012 och 4/2013). Se Letterstedtska föreningens hemsida: www.letterstedtska.org.

BOKESSÄ

LITTERATURFORSKNING I NORDEN

– TRE EKSEMPLER

De tre bøkene jeg omtaler nedenfor viser både hvor mangfoldig og forskjellig litteraturforskningen for tiden er innenfor det nordiske området. Dette ville blitt enda tydeligere om jeg hadde tatt med forskningsarbeider som ikke i hovedsak forholder seg til nordisk litteratur og nordiske forfattere, for det forskes selvfølgelig på litteratur fra hele verden ved våre institusjoner for høyere læring. Tilnæringsmåtene er like mangfoldige og varierte etter at den teoretiske bølgen fra 1980- og 1990-tallet har lagt seg noenlunde til ro. Nå kan vi til og med se noen vende tilbake til den historisk-biografiske metode samtidig som solide filologiske undersøkelser og tekstkritiske utgaver av klassikere har fått en renessanse. Monografier om enkeltstående bøker av én forfatter er derimot sjeldne; det er derimot ikke seminarrapporter og antologier der mange skribenter bidrar – blant annet fordi det lønner seg med dagens belønningssystemer for publisering.

Til tross for seminarer og forskningsprosjekter med mange deltakere preges humanistisk forskning i stor grad av at enkeltforskere alene og i enerom arbeider med større eller mindre prosjekter som resulterer i bøker. Forskeren arbeider likevel ikke i et tomrom, og de tre bøkene jeg skal omtale har alle trekk som viser tilbake til forskningsmiljøer og aktiviteter de tre forfatterne har vært en del av. Men bøkene kjennetegnes aller mest av at forfatterne har hvert sitt spesielle ærend, noe de vil ha sagt, noe de tror på og forsøker å få andre med på, noe de mener er for viktig til ikke å undersøke nærmere og la leserne få ta del i. De tre bøkene er *Erik Bjerck Hagens Livets overskudd*, *Bjørnstjerne Bjørnsons glemte kvaliteter*; *Atle Kittangs Poesiens hemmelege liv* og *Hans Hauges Fiktionsfri fiktion: Om den nyvirkelige litteratur*. Først noen ord om *Bjerck Hagens* velskrevne, solide og grundige forsøk på å bringe Bjørnson frem fra glemselen – en oppgave han tar på største alvor, men som neppe kan lykkes. En av grunnene er at det som ennå leses av Bjørnsons forfatterskap – bondefortellingene, de lyriske diktene – er utelatt fra Bjerck Hagens bok. Det er derimot et utvalg samtidsdramatiske arbeider og de store romanene som skal frem fra glemselen.

Bjørnstjerne Bjørnson (1832-1910) var en ruvende skikkelse i norsk kultur- og samfunnsliv gjennom et halvt sekel. Han var en ledende dikterhøvding som skrev i alle genrer og til stadighet fornyet, forvandlet og flyttet norsk litteratur fremover. Hans beundrere i samtiden var mange. For noen litteraturforskere var han den ubestridte ener og mester, både på grunn av det han skrev og på

grunn av det han gjorde og bevirket på mange områder, nasjonalt og internasjonalt. I det utførlige portrettet som Francis Bull gav i vår største litteraturhistorie hevdes det at Bjørnson levde det rikeste liv noen nordmann har levd.

Nobelprisen i 1903 var helt sikkert velfortjent slik Bjerck Hagen sier, men kanskje burde det ha vært nevnt noe om de sterke kreftene som motarbeidet enhver mulighet for at Ibsen skulle få prisen? Det er ingen grunn til å redusere noe av det Bjørnson gjorde og skrev eller stille spørsmål ved den betydning det hadde i *hans samtid*. Men det er ikke slik at alt som begeistrer i en gitt periode under visse historiske og kulturelle forhold holder mål i en ettertid med andre krav og andre idealer. Til og med en så stor Bjørnson-beundrer som Knut Hamsun forutså at mye ville visne og dø, men at noe ville leve av «ånden fra oven».

Det er viktig og rosverdig og mye å lære når Bjerck Hagen forsøker å finne grunnene til at Bjørnsons diktning har fått lavere og lavere status hos litteraturforskerne, samtidig som han nesten ikke leses lenger. Den delen av boken som gjennomgår Bjørnsons nedadgående fase – en fase som begynner tidlig, men virkelig tar av fra ca. 1960 – er solid og etterrettelig litteraturforskning. Det gjelder i alle fall så lenge det gjøres rede for resepsjonen uten at de ulike skribentenes feil og mangler blir hovedsak. Det blir lett slik at alle mer eller mindre har tatt feil, og altså ikke har vært gode nok lesere når «Bjørnsons kvaliteter» er gått i glemmeboken. Bjerck Hagen gir langt på vei «modernismens estetikk» i det 20. århundre skylden for at Bjørnson ble glemt: «Henrik Ibsen var heldig med det tjuende århundres smak og behag, Bjørnson dessverre mindre heldig». I det ligger bl.a. en forståelse av at ord eller fenomener som *moralisering*, *forsoning* og *sentimentalitet* blir oppfattet som noe negativt, og man fant rikelig av dette hos Bjørnson. Men ordene behøver selvsagt ikke bare peke på negative egenskaper, og det blir en hovedoppgave å vise at Bjørnson ikke overdrev på noe felt, men på nærmest dialektisk vis klarte en balansegang det er grunn til å rose også i dag. Når Bjerck Hagen skal forklare hva Bjørnsons glemte kvaliteter består i, må han se på hvordan de tekstene han velger forholder seg til de tre begrepene, både gjennom drøfting, tolkning og sammenligning – gjerne med Ibsens dramaer – men også ved å sitere teksteksempler som kan fungere som bevis for at Bjørnson var og er bedre enn det rykte han har i dag. En rekke ganger sammenholdes det Bjørnson gjør med amerikanske westernfilmer. Jeg ser hva forfatteren mener å oppnå med dette, men kan ikke se at det har noe å gjøre i en bok som denne.

Det er nesten heroisk arbeid Bjerck Hagen her utfører. Men er man blitt troende bjørnsonianer, må man ta opp kampen, selv om man ikke seirer, men kun kjemper og faller, for å parafrasere den gamle mester.

Atle Kittang var en nestor i norsk litteraturvitenskap, på mange måter den mest produktive, skarpeste, dyktigste i sin generasjon. Han ble landets første professor i allmenn litteraturvitenskap (1974) og døde våren 2013. Hans siste bok er betegnende nok en bok om lyrisk diktning og om diktlesningens utfordringer og rike utbytte – *Poesiens hemmelege liv*. Betegnende fordi lyrikken alltid lå hans hjerte nær, selv når fagets import av teori truet med å legge de litterære tekstene øde, og selv når han skrev epokegjørende bøker om Knut Hamsun og Henrik Ibsen. For flere generasjoner studenter i Norge vil innføringsboka i lyrikklesning som Kittang skrev sammen med *Asbjørn Aarseth, Lyriske strukturer*, være uløselig knyttet til hans navn og til forståelsen av lyrikklesning, samme hvor utdatert noen måtte mene at den etter hvert er blitt.

Det «hemmelege» i bokens tittel (Kittang skrev nesten alt på nynorsk) viser både til dette at lyrisk diktning lever et liv i det skjulte, med liten eller ingen oppmerksomhet verken innenfor den litterære institusjonen eller i det større offentlige rom. Men det viser også til skjulte mønstre, hemmelige hulrom i dikt vi tror oss forstå, og til den nesten umerkelige og litt uforklarlige dragning dikt, i bundet så vel som i fri form, kan ha på sine lesere. Kanskje antyder tittelen også noe mindre formelt, strukturelt, kontrollert og avgrenset enn det forfatteren tidligere har skrevet – en friere omgang med betydningsmuligheter, en større dristighet i antagelsene om hva dikt til syvende og sist utsier. Når det er sagt om den personlige fargingen av flere av de ti kapitlene boken er inndelt i, skal det legges til at vi møter faglig oppdatert og avansert diktlesning. Her bringes internasjonal teori inn i lesningen av dikt fra fransk, tysk, engelsk, amerikansk, dansk og norsk lyrikk fra de fire siste hundreårene – med John Donne som eldstemann og den norske samtidspoeten Hanne Bramness som den yngste. Her trekkes det på teoretisk forståelse av lyrisk diktning slik spesielt franske teoretikere (Bachelard, Richard, Rancière) har lært oss, og i mange kapitler er det vanskelig tilgjengelige dikt av Baudelaire og Rimbaud som blir analysert. Men også Heidegger, Adorno, Sartre, Bloom, de Man, Vendler og mange andre poesitenkere bidrar med sin forståelse til lesninger som likevel til slutt er Kittangs egne og nesten alltid overbeviser leseren. Det skjer også når leseren vet at det finnes andre måter å nærme seg dikt på, og at en selvrefleksiv lesning med vekt på hva leseren bringer til diktet i møtet med de krav diktet synes å stille til oss, også kan gi stort utbytte, uten alle omveiene og krokveiene som andres lesninger tilbyr. Men én ting kan vel alle være enige om: Det finnes ingen andre veier enn de langsomme og smale og kronglete; den strake veien til et dikts betydning er for alltid stengt. Tror du noe annet, forblir du på overflaten.

Kittangs bok faller i to deler, hver på fem kapitler. Første del må nok sies å være for litteraturvitere og -studenter, kanskje til og med bare studenter på avansert nivå. Kapitlene er leselige, velskrevne, godt oppbygd, men de fordrer grunnleggende litterær kompetanse for helt å kunne gripes og begripes. Da er de fem kapitlene i andre del adskillig lettere å ha med å gjøre, selv om de både hva refleksjon, argumentasjon og innsikt ikke står noe tilbake for tekstene i første del. Men det blir lettere både å lese og å forstå når én forfatter og noen utvalgte dikt er det som behandles i hvert kapittel. For eksempel er kapittel 6 som er kalt «Om Olav H. Hauge og sonetten» i særklasse det beste som er skrevet om de relativt få, men kompliserte, sonettene denne dikteren skrev. Teksten viser også vekst og utvikling i Kittangs egen forståelse av disse diktene og av Hauge. Opprinnelig var dette nemlig et foredrag på et seminar i 1993, der dikteren var til stede, og ble trykt i bokform året etter. Nå er det videre oppdatert og utvidet til et mesterlig essay om et knippe praktfulle dikt som – i sonettens strenge form – godt kan få evig liv slik Shakespeare hevdet og håpet i en av sine mest kjente sonetter.

Tarjei Vesaas, Einar Økland og Hanne Bramness er tre andre norske lyrikere som blir behandlet i del to, mens Inger Christensens *Alfabet* som formverk og systemdiktning får grundig behandling i et eget kapittel. Flere nordiske lyrikere vises til og siteres fra underveis, men om dette ikke først og fremst er *nordisk* litteraturforskning, så er det litteraturforskning i Norden på et meget høyt internasjonalt nivå.

De to bøkene jeg har berørt og karakterisert ovenfor, er selvfølgelig helt ulike, men det er først når vi kommer til tredje boken som skal tas opp, at vi ser spennvidden og mangfoldet i litteraturforskningen. Skjønt forskning – kanskje er *Hans Hauges* bok mer formidling, en slags pamflett, en essayistisk og personlig fremstilling som bryter med den trauste og solide litteraturvitenskapelige studie, men som det selvfølgelig også skal være plass for. Og kanskje er nytten av det lett provoserende og påståelige i en bok med en håpløs tittel – *Fiktionsfri fiktion* – like stor som en akademisk bok i tradisjonell forstand ville hatt. Jeg har tidligere omtalt boken i et fagtidsskrift (*Norsk litteraturvitenskapelig tidsskrift*, 2, 2013, s. 173-175), og skal her bare gi en presentasjon av boken og de problemfelt den berører, uten å heve den kritiske røsten så høyt som i fagannmeldelsen.

Hans Hauges bok får en noen ganger til å humre over tidens håpløse behov for nye genrer, nye idealer, nye helter. Men denne leseren rister like ofte på hodet når forfatteren beskriver grensesprengende hendelser i samtidslitteraturen – først og fremst Knausgårds seksbindsverk *Min kamp*. Kan man virkelig proklamere et skille mellom i går og i dag på grunn av Knausgård? Jeg mener

nei, slik jeg mente den gang alt dreide seg om de seks bindene som var på vei ut. Det er et standpunkt som det er lettere å fastholde når virkningen nå så å si er over. Den betydning Knausgård tilskrives i Hauges bok må derfor bero på nærsynthet og en misforståelse av hva Hauge tror lesere i dag helst vil lese. At det finnes en lang tradisjon for den type litteratur vi her har med å gjøre spiller ingen rolle for Hauge, og det er i og for seg greit. Boken er ene og alene opptatt av samtidslitteraturens mange uttrykk. De fleste eksemplene er danske, selv om det altså er Knausgård som er hovedfigur.

Hva er da «fiksjonsfri fiksjon» bortsett fra å være et oksymoron som antyder en lekende eller ironisk holdning til fenomenet? Hauge forsøker å avgrense den fiksjonsfrie fiksjon med utgangspunkt i Knausgård, og da blir den et oppgjør med dagens litteraturvitenskap og gjør krav på en vitenskap uten teori. Er man gått lei av romanlesning og finner det meningsløst å analysere oppdiktete personer og i alle fall ikke vil blande litteraturteori inn i saken, må det nesten bli god plass for synsing, påstander, antakelser, overflatiske riss av en genre eller av hovedverk i moderne litteratur. Om man leser med uvilje, kan man finne en holdning til litteratur, litteraturteori og litteraturvitenskap i sin alminnelighet som nærmer seg et slutt punkt, et nullpunkt, et farvel til litteraturvitenskapen.

Nå er det nok likevel slik at hele fremstillingen preges av en noe uklar underliggende ironi. Kunnskap og forståelse kan til tider være knapp eller mangelfull – for eksempel i kapitlet om krim- og fantasy litteratur. Beviset for hva kriminallitteraturen er verdt og hvordan den fungerer finner Hauge i et essay fra 1924 da den klassiske detektivfortelling rådde grunnen alene, mens alle forfattere og titler som nevnes hører til en helt annen type kriminal litteratur. Utvelgelsen av navn og boktitler viser også en meget snever orientering, selv om det for eksempel er god grunn til å nevne Einar Økland og hans *Amatør-album* som et leseverdig og spennende romaneksperiment. Men boken kom ikke i 1990 – da ville den ikke vært verken radikalt fornyende eller eksperimentell – den kom i 1969.

Fiktionsfri fiktion er både genuint morsom og av og til ufrivillig morsom på egen bekostning, men noe er både dyktig og innsiktsfullt gjort. Det gjelder særlig kapitlet om den fiksjonsfrie fiksjons litteraturhistorie, der Viktor Sjklovskij og Roman Jakobson har hovedrollen. Sjklovskijs roman *Zoo* demonstrerer noen av grepene som dokumentarisk og/eller selvbiografisk litteratur benytter, og viser indirekte at det som hevdes å være en radikalt ny genre, slettes ikke er det.

Hans Hauge innrømmer at *Fiktionsfri fiktion* ikke selv er helt fiksjonsfri uten at jeg skal ta ham på ordet og spekulere over hva det måtte bety. Vi trenger både teoretiske og metodologiske avgrensninger og bestemmelser om vi skal

kunne diskutere litteratur uten hele tiden å prate forbi hverandre, men kanskje trenger vi også et frislipp av tanker som dette en gang i blant.

Tre litteraturvitenskapelige bøker som foreligger akkurat nå, valgt nokså tilfeldig ut fra en jevn strøm av bøker som tar for seg litteratur av mange slag, fra mange perioder og områder, og med svært forskjellige tilnæringsmåter. Siden humanvitenskapene synes å ha dårlige vilkår i dag og litteraturvitenskapen alltid sies å være i krise, er det viktig å vise at det blir lest, tenkt og skrevet hele tiden, til beste for oss alle.

Hans H. Skei

Erik Bjerck Hagen. *Livets overskudd. Bjørnstjerne Bjørnsons glemte kvaliteter*. Oslo, Gyldendal 2013.

Atle Kittang. *Poesiens hemmelege liv*. Bergen, Fagbokforlaget 2012.

Hans Hauge. *Fiktionsfri fiktion. Om den nyvirkelige litteratur*. København, Multivers 2012.

KRING BÖCKER OCH MÄNNISKOR

LEDARKRISEN INOM SJÄLVSTÄNDIGHETSPARTIET 1970-1991

Det kan inte råda något stort tvivel om orsaken till varför *Styrmir Gunnarsson* har skrivit sin bok, som handlar om Självständighetspartiet och dess ledare i medgång och motgång åren 1970-1991. Under denna period vändes många blad i partiet. Sommaren 1970 omkom Bjarni Benediktsson, partiledare och statsminister, jämte hans hustru och ett treårigt barnbarn, i en brand i den dåvarande statsministerbostaden på Þingvellir. Plötsligt var partiet, som var den drivande kraften i isländsk politik under hela den senare delen av det förra seklet (men kanske inte är det längre), berövad sin oomtvistade ledare. Det blev startskottet för maktkamper, inre stridigheter och en ovanligt lång tid utan regeringsmakt. Denna oförnekliga förfallets epok i partiet var inte över förrän 1991 när Davíð Oddsson kandiderade mot sittande partiledare. Det hade betraktats som närapå högförräderi under Bjarnis och hans föregångares tid, men Davíð vann kampen och ledde partiet och nationen in i en ny tid. Kanske var Davíðs tid som ledare partiets sista guldålder på Island, detta högerparti som länge hade övertaget bland annat genom att i sin policy inkorporera några av socialdemokratins traditionellt stora frågor.

Under nedgångsperioden befann sig Geir Hallgrímsson i fokus, populär borgmästare i Reykjavík och utnämnd arvtagare till Bjarni Benediktsson när den tiden kom. Men Geir tog faktiskt inte över ledningen förrän 1973, efter att Jóhann Hafstein varit partiets ordförande i tre år. Han hade aldrig aspirerat på den positionen och liknade sig själv vid en "huskarl" som blivit tvungen att ta över gården när husbonden inte längre fanns på plats. Geir var sedan partiledare i tio år. Det var en dramatisk tid, och detsamma kan sägas om åren därefter då Þorsteinn Pálsson tog över och innehade partiledarposten tills han blev petad av Davíð Oddsson.

Två personer som intresserade sig ingående för händelsernas utveckling var Styrmir Gunnarsson och Matthías Johannessen som var chefredaktörer för *Morgunblaðið* under dessa stormiga år. De befann sig i partiets innersta krets och tidningen var dess språkrör de facto, om inte formellt, och de arbetade länge för att lossa banden mellan tidningen och partiet. Detta innebär dock inte att de två hade vetskap om "allt" som försiggick vid varje givet tillfälle, eller kan fälla några odisputabla domar. I bokens inledning nämner Styrmir att kanske kan unga människor idag ha svårt att förstå det sätt att tänka som var förhärskande i högerkretsar på ett Island som befann sig mitt på kalla krigets slagfält. Reservationen är inte helt obefogad, Styrmir är "ett barn av kalla kriget", om uttrycket tillåts. Och Matthías påpekar i sina dagböcker, som går att läsa på internet, att en persons utsiktspunkt kan ha mycket stor betydelse för vad det är

man ser: "Allt är relativt, och ens inställning beror på ur vilket perspektiv man ser saker och ting. Styrmir och jag såg händelserna från Geirs läger."

Det perspektivet är oförändrat i Styrmirs bok. Den är *gefundenes fresken* för alla som intresserar sig för isländsk politisk historia. Även om Þorsteinn Pálssons partiledarår skildras väl, kretsar boken ändå kring Geir Hallgrímsson. Den har uppenbarligen kommit till för att försvara hans rykte, slå fast att han var en framgångsrik ledare som blev tvungen att ta sig igenom många svåra pärser men löste problemen så väl som man kunde förvänta sig. Och Styrmir skriver att Geir Hallgrímsson ska kommas ihåg för två segrar han vann beträffande utrikespolitik och försvarsfrågor: att säkra en fortsatt närvaro av de amerikanska försvarsstyrkorna på Island efter att vänsterregeringen, som satt vid makten 1971-74, hade bestämt sig för att kasta ut dem, och inte minst för att ha varit statsminister när Islands ekonomiska zon utökades till 200 sjömil 1975. I och med det började det sista torskkriget med Storbritannien, och det blev också det hårdaste. Man får betrakta det som ett mirakel att inga människoliv gick till spillo ute på havet när örlogsfartyg och kustbevakningsfartyg drabbade samman, och Island och Storbritannien avbröt de diplomatiska förbindelserna, vilket är enda gången sådana händelser inträffat mellan två NATO-länder.

Styrmir Gunnarsson gör inga försök att tona ner allvaret i dessa frågor. Å andra sidan kan man diskutera hur stor ära som tillkommer Geir Hallgrímsson allena, särskilt vad beträffar striden om fiskegränsen. Med det sagt är det en ynnest att få ta del av en skildring skriven av en så innerlig beundrare av Geir. Man kan nog också ifrågasätta Styrmirs beskrivning av de inre stridigheterna i Självständighetspartiet där Geir Hallgrímssons störste antagonist var Gunnar Thoroddsen, en äldre man i partiledningen som ville upp på den översta toppen men som hindrades av Geir. Gunnar blev dock statsminister 1980 med hjälp av några partivänner. Då var en splittring av partiet mycket nära och att så inte skedde anför Styrmir Gunnarsson som ytterligare ett bevis på Geir Hallgrímssons ledarförmåga. Återigen kan man hävda att detta kan diskuteras. Det var åtminstone flera faktorer som påverkade utgången än enbart Geir Hallgrímssons karaktär och de beslut han fattade.

Apropå karkatär: Geir Hallgrímsson hade många utmärkta egenskaper och var framgångsrik i mycket han företog sig på den offentliga arenan. I vissa avseenden var han dock inte den borse ledaren. Låt oss gå tillbaka till sommaren 1978 när den pojke jag då var fick detta brinnande intresse för politik, närd av två tätt på varandra följande val. Barnet lät sig inte imponeras av Geir Hallgrímsson. Land och rike runt gjorde man narr av hans sträva röst och stora örnäsa. I och för sig säger det inget om denne politiker, men låt oss också titta på vad journalisterna sa om Geir, när han blev betygsatt i tidskriften *Samúel* vid den här tiden.

– Geir Hallgrímsson är tung. Han är onödigt pedantisk när man pratar med honom. Han märker ord. Dessutom är han svår att få tag på.

– Jag har alltid en känsla av att han rabblar upp läxor han lärt sig utantill. Hans ansiktsuttryck förmedlar att han inte längre själv är koncentrerad på det han pratar om. Han är som en uppdragningsbar docka.

– Det är omöjligt att prata med honom. Man kanske spelar in det han säger, men sedan ringer han och vill ändra någon detalj. Helst vill han skicka över skriftliga och innehållslösa föreläsningar. Enda lösningen är att försöka tolka och bedöma det han säger, inte återge det direkt.

– Vänlig, eftertänksam och övermåttan försiktig och pedantisk.

– Jag tror att hans parti måste ha läxat upp honom för att han är så svår i media. Han har nämligen blivit aningen bättre.

Kanske var det Geirs akilleshäl att han inte gjorde sig i massmedia. Journalisternas uttalanden om honom "off the record" var inte nådiga, medan Styrmir i sin bok är mera överslätande: "Han [Geir] var konsekvent, och politisk opportunist betraktade han som rena giftet. Men han var kanske inte Självständighetspartiets bästa på att marknadsföra sina åsikter, på grund av att han var så hövlig och till och med anspråkslös och reserverad."

Också Storbritanniens ambassadör Kenneth East skrev uppskattande om Geir i sina rapporter hem till London, men så var de också personliga vänner. Men East nämner också hans brister, liksom händelser Geir inte rådde på. Det berodde kanske till största delen på det trauma Självständighetspartiet drabbades av i och med Bjarni Benediktssons hastiga frånfälle. Geir fick överta partiledningen i förtid och inom partiet blev han tvungen att kämpa mot äldre och mer erfarna män som Gunnar Thoroddsen. Denne kunde aldrig förlika sig med att han fick stå tillbaka för den yngre Geir. Även i den allmänna politiska kampen fick Geir kappas med gamla, erfarna rävar och förlorade ofta slaget, vilket East påpekade, och tillade sedan: "Detta, kombinerat med en lätt anstrykning av Hamlet i hans karaktär, kan förklara en viss brist på fasthet och beslutsamhet i hans ledarskap, som för övrigt var berömvärt behärskat, förståndigt, strävsamt, seriöst och utåtriktat. Han är en behaglig, trevlig, bildad och redbar man och en pålitlig vän av väst. Men trots alla goda egenskaper tycks allmänheten anse honom vara rätt tråkig."

När Gunnar Thoroddsen så lyckades forma sin regering 1980 tvärt emot Geirs och en majoritet av partiets alltingsledamöters vilja, var det föga förvånansvärt att Geirs tid som partiledare snart skulle vara över. Den typiske självständighetspartisten vill inte ha förlorare som ledare. Det har historien länge visat och vem vet om inte också samtiden och framtiden visar det. Det saknas inte dramatik i isländsk politik eller i Självständighetspartiets inre strider anno 2013, lika lite som i den period Styrmir Gunnarsson skildrar i sin bok. Senare

kommer en bok om partiets andra nedgångsperiod som började med den stora bankkraschen 2008 och vars slut ännu inte är i sikte.

Guðni Th. Jóhannesson

Översättning från isländska:
Ylva Hellerud

Styrmir Gunnarsson. *Sjálfstæðisflokkurinn – Átök og uppgjör (Sjálvstændighetspartiet – Konflikter och uppgörelser)*. Reykjavík, Veröld, 2012.

JÖRN DONNER HÅLLER STILEN

”Jag är slav under arbetet” konstaterar *Jörn Donner* i sitt över tusensidiga verk *Mammuten* som utkom lagom till hans 80-årsdag i februari 2013.

Och visst är Jörn Donner den som sin vana trogen håller stilen. Varken hans beundrare, belackare eller kritiker behöver därför bli besvikna på den punkten. Han arbetar på som aldrig förr. Nya projekt hela tiden. Något för många andra pensionärer att ta exempel av?

Boken har fått sitt namn efter den mammuttand som författarens far Kai Donner hämtade från Sibirien 1914. Och dessutom är boken ett mammutverk över denna stora kulturpersonlighet som under årtiondenas lopp blivit något av en institution i Republiken Finland. Filmproducent, sedan tidigt femtiotal, författare av ett rekordantal böcker av vilka vissa, till exempel Berlin- och Donaurapporterna fortfarande betraktas som klassiker, under en kort tid diplomat, samt politiker inom tre partier: de kommunistdominerade Folkdemokraterna, Svenska folkpartiet samt Socialdemokraterna. Säg vem som i ett nordiskt land lyckats med sådana bravader! En annan skulle ha varit politiskt död för länge sedan. Men inte Jörn Donner.

Hans livsverk som skildras i boken är så omfattande att det inte ryms inom ramen för en kort recension. Eftersom det finns mycket gott att säga kan man därför starta med några kritiska anmärkningar.

Boken måste uppenbarligen till varje pris leva upp till sitt namn. Ibland får man känslan av att här publiceras oväsentligheter och detaljer bara för att ribban på tusen sidor ska nås. Resultatet är ett delvis kompakt intryck. Författaren talar om sig själv som J och använder sig av en fiktiv person vid namn Fredrik Kock som är ett slags alter ego. Emellanåt suddar texten ut vem som är J och vem som är den fiktive gestalten.

Den uppbyggda personens farfar sägs ha varit Johan Kock som under storstrejken 1905 var chef för det finländska nationalgardet. Det var då man första gången bildade röda och vita garden vilket på ett kusligt sätt förebådade inbördeskriget 1918. Många undrar än idag om den mångspråkige Johan Kock, som ansågs sympatisera med de ryska socialrevolutionärerna, var fågel eller fisk

under de dramatiska händelserna. Jörn Donner känner säkert en viss själarnas sympati med en sådan politisk kameleont.

Boken talar elakt om människor som gått bort. Som motivering skriver Donner ”Ju fler av min generation som faller bort desto bättre för mig. Då kan jag skriva precis vad jag vill om dem. Det gör jag ju ändå.” Tummen ner!

Dessutom är Donner fortfarande en surpappa för att han för många år sedan förlorade en omröstning om ordförandeskapet för Finlands svenska författareförening till en person som aldrig skrivit en bok. Men den segrande motkandidaten Ingmar Svedberg var en ytterst ansedd och kompetent finlandssvensk litteraturkritiker. De positiva intrycken överväger i alla fall.

Jörn Donner håller en hälsosam distans till den politiska maktapparaten och det politiska etablissemanget. Redan i sin ungdom hade han varit journalist vid den finlandssvenska folkdemokratiska/kommunistiska tidningen *Ny tid* och där bland annat genom sin vänskap med tidningens frispråkige vänster-socialistiske chefredaktör Atos Wirtanen inifrån insett systemets förljugenhet när man offentligt tvingades säga ett och privat mena ett helt annat.

Som riksdagsman och EU-parlamentariker såg Donner yrkespolitiker för vilka politiken var det enda innehållet i livet. Han blev inte en av dem. Lyckligtvis.

Knivskarpt analyserar han ”epoken Kekkonen och dess närapå hysteriska anda av angiveri och självtillräcklighet.”, och ”De många personer som var inblandade i denna motbjudande verksamhet Kekkonen till fromma, tycktes senare, i likhet med forna kommunister ha tappat minnet för excesser de gjort sig skyldiga till för att som ögontjänare stöda den enda rätta saken”. Förslagen om att i Finland i likhet med Sydafrika tillsätta en sanningskommission lär nog, som också Donner tror, klinga för döva öron.

Kekkonenperioden med dess blinda hyllningar till Sovjetunionen är nämligen fortfarande något av ett tabu i Finland.

I slutet av 1950- och början av 1960-talet var Donner civiltjänstgörare på ett sjukhus i Björneborg. De erfarenheterna har gjort outplånliga intryck för skildringarna av hans nutida sjukhusvistelser i "Mammuten" hör till bokens absolut bästa och starkaste avsnitt.

Bland annat drabbades han av lungcancer – inget under efter 55 års intensivt cigarettökande. Men Jörn Donner skulle inte ha varit den han är om han inte klarat av även sina sjukdomar. Han träffar mitt i prick när han om sjukhusmaten skriver att ”Utom att den är smaklös luktar den sjukhus, eftersom allt på sjukhus luktar sjukhus, jag och min omgivning.” Iakttagelseförmågan är det inget fel på. Dessutom erkänner han öppet att allt som hände på sjukhuset tvingade honom till ett radikalt omtänkande.

Också för en publik i Sverige är "Mammuten" angelägen. En tid var Donner chef för det svenska Filminstitutet. Han känner bra till detta samhälle. Bland

annat kritiserar han landets dubbelmoral. Framlidne Harry Schein tillägnas många sidor som behandlar både en maktmänniska och de blinda fläckar han hade. I motsats till Schein ville Donner inte ens bli svensk.

För finlandssvenska läsare är nog Jörn Donner ändå närmast. Hans barndomsmiljö var stadsdelen Kronohagen i centrum av Helsingfors, han har flyttat tillbaka till bostaden vid Norra kajen 12 där han växte upp, hans skola var Svenska Normallyceum eller ”Norsen” som han hamnade i konflikt med. Han använder härliga finlandssvenska, för andra obegripliga uttryck, som ”krapyl” från finskans krapula som betyder baksmälla. En av hans favoritkrogar, vid sidan av många andra, är Tre Kronor vid Elisabetsgatan i hemstadsdelen. För att få motion går han regelbundet upp längs Fredsgatan branta backe för att handla i K-butiken runt hörnet. För alla helsingforssvenskar välkända platser.

Jörn Donner har överlevt många. Och som han själv lovar på ett ställe i boken:

Tänker fortsätta att överleva.

Henrik Helenius

Jörn Donner. *Mammuten – efterlämnade handlingar*. Schildts & Söderströms, Helsingfors 2013.

LARS HANSON –

PORTRÄTT AV EN LEGENDARISK SKÅDESPELARE

”Lars Hanson är en av de största skådespelare som levt i vårt land – kanske den störste”. Det skriver *Richard Bark*, lundensisk teaterhistoriker – disputerad i litteraturvetenskap – tillika teater- och operaregissör, i inledningen till en nyutkommen bok om *skådespelaren Lars Hanson (1886-1965)*, och detta är förstås också utgångspunkten för att han velat skriva just detta skådespelarporträtt. Av särskilt intresse i sammanhanget är att Bark själv sett Hanson på scenen i inte mindre än sju roller; teaterupplevelser som präglat honom. Det tillför en ytterligare dimension till hans skildring.

Bark tecknar i boken en smått svindlande resa, där en fattig stuveriarbetarson från Göteborg mot alla odds går en helt annan väg än den förutsedda, och först blir amatörteaterskådespelare, senare gör sitt genombrott i rollen som Gustav III och småningom fullbordar sin karriär med lysande roller i *Fadren*, *Lång dags färd mot natt* eller *Dödsdansen* – totalt cirka tvåhundra roller på scenen och mer än fyrtio års verksamhet vid Dramaten.

Att skriva om en teaterskådespelare innebär naturligtvis särskilda utmaningar för den som postumt vill försöka fånga dennes särart, den karakteristiska spelstilen. Rent metodologiskt har Bark elegant löst detta genom att utgå från recensioner av olika föreställningar. Han noterar själv källkritiskt de problem som recensionen har som källa; den subjektiva dimensionen och den tidspres som vidlåder kritiken som genre. Å andra sidan konstaterar han

att om alla recensioner läggs ”ovanpå” varandra framträder ett mönster som i Hansons fall är häpnadsväckande tydligt: ett modernt skådespeleri, präglad av psykologiska människoskildringar, och ett enastående konstnärskap inte minst vad gäller hans ”patologiska” rolltolkningar.

Ett särskilt fokus i boken utgör skildringen av Hansons Strindbergsroller. Just dessa uttolkningar har ofta betraktats som Hansons allra främsta. Bark beskriver målande Hansons scennärvaro och utstrålning, men också hans rollmässiga bredd – från ”monumental härskargestalt” till ”ynklig människospillra”.

En av de frågor som Bark ställer i inledningen är huruvida Hanson betyder något idag, och om han är ihågkommen. Det är en fråga som han också avslutningsvis i boken ställt till ett urval regissörer och skådespelare som på olika sätt kommit i kontakt med Hanson: Thommy Berggren, Anita Björk, Erland Josephson, Ingvar Kjellson, Jan Malmström, Max von Sydow, med flera. Dessa röster talar sitt helt tydliga språk: Hanson har på ett avgörande sätt gjort avtryck i teaterhistorien, och kommer med all säkerhet även framgent att tjäna som inspirationskälla för framtiden. Gott så. Och det är mycket glädjande att Bark i sin bok fångat den unika insats för scenkonsten som annars sannolikt skulle ha skattat åt förgängelsen.

Som filmforskare måste jag dock livligt beklaga den rudimentära behandling som hans insatser inom filmen ägnas: totalt en sida om åren i Hollywood 1925-27. Själv var jag, före läsningen av Barks utomordentliga introduktion till Hansons insatser inom scenkonsten, beklagansvärt okunnig om detaljerna kring dessa. Däremot har jag sett Hanson i samtliga bevarade filmer (alla hans filmroller listas för övrigt också i Barks bok), där han för all framtid gjort ett outplånligt intryck på mig som en av stumfilmstidens stora skådespelare även i internationellt perspektiv. Jag tänker naturligtvis då bland annat på hans huvudroll i Mauritz Stillers *Gösta Berlings saga*, men också på åren i Hollywood, där inte minst hans roller i Sjöströms filmer blivit legendariska – i *The Scarlet Letter* och *The Wind* mot Lillian Gish, en av stumfilmstidens allra främsta aktriser, men också i *The Divine Woman* mot den inte mindre betydande Greta Garbo. Om Lars Hansons ryktbarhet som skådespelare kommer att bli bestående internationellt – och att den blir det är jag helt övertygad om – torde det vara främst tack vare dessa insatser på filmens område, som också, tack vare att de bevarats genom sitt medium, ständigt kan upptäckas på nytt av nya generationer.

En oskattbar aspekt av Richard Barks bok är också dess rika illustrationer, som åskådliggör hans bana inom scenkonsten. Den kunde med fördel kompletteras med en genomgång av hans filmer, som också på ett helt unikt sätt visualiserar hans skådespelarkonst.

Astrid Söderbergh Widding

Richard Bark. *Skådespelaren Lars Hanson*. Carlsson Bokförlag, Stockholm 2012.

Bokessä och Kring böcker och människor har följande medarbetare:

Helenius, Henrik, redaktör, Helsingfors

Jóhannesson, Guðni, ph.d., författare, Reykjavík

Skei, Hans H., NT:s norske redaktör, Oslo

Söderbergh Widding, Astrid, professor och rektor, Stockholms universitet

SAMMANFATTNING

Årets sista nummer ägnas till övervägande del åt översättarfrågor som Letterstedtska föreningen anordnade ett medlemsseminarium om den 18-19 oktober 2013 på Piperska muren i Stockholm. Seminariet leddes av huvudstyrelsens ordförande Björn von Sydow och samlade ett femtiotal deltagare från de fem nordiska länderna. Lars Wollins inledningsanförande hade rubriken ”Att översätta är nödvändigt”. Beate Grimrud slog sedan i sitt framträdande fast att hon redan som barn varit uppfylld av att berätta. Ylva Hellerud talade om översättarens och översättningens roll. Lars Kleberg tog upp det litterära översättarseminariet på Södertörns högskola och orienterade också om det svenska översättarlexikonet. Hlín Agnarsdóttir uppehöll sig vid hur det var att översätta Lars Norén till isländska. Författaren Agneta Pleijel samtalade sedan med sin översättare Anne Marie Bjerg. Samtalet leddes av NT:s norske redaktör Hans H. Skei. Per Qvale mottog 2013 års nordiska översättarpris ur de nyhlénska medlen. Den norske prismottagarens tal om att översätta mellan svenska och norska återfinns under vinjetten *För egen räkning*.

Med anledning av 200-årsjubileet skriver Steen Tullberg om Kierkegaard och demokratin.

NT:s redaktionssekreterare Lena Wiklund har intervjuat hedersledamoten Karin Söder som lett huvudstyrelsens arbete under drygt 20 år.

Anders Ljunggrens *Krönika om nordiskt samarbete* har striden om det atlantiska makrillfisket och dess nordiska implikationer som bärande tema.

Rapporteringen om Letterstedtska föreningen inleds med en nekrolog om den i somras bortgångne diplomaten och statsvetaren Krister Wahlbäck författad av NT:s huvudredaktör. I övrigt redovisas på sedvanligt sätt de fem nationella avdelningarnas sammansättning och de under året utdelade anslagen nationellt och gemensamt.

Bokessän tar upp litteraturforskningen i Norden utgående från tre exempel och är skriven av Hans H. Skei.

Kring böcker och människor består av tre bidrag. Det isländska Självständighetspartiets ledarkriser 1970-1991 behandlas i Styrmir Gunnarssons bok. Guðni Th. Jóhannesson har recenserat boken. Henrik Helenius har tagit sig an Jörn Donners omfångsrika memoarbok ”Mammuten”. Teaterforskaren Astrid Söderbergh Widding anmäler Richard Barks biografi om Dramatenskådespelaren Lars Hanson som i början av sin långa karriär var knuten till Svenska Teatern i Helsingfors.

C W-d

TIIVISTELMÄ

Vuoden viimeinen numero keskittyy suurimmaksi osaksi käännöskysymyksiin, joista Letterstedtska föreningen järjesti jäsenseminaarin 18.-19. lokakuuta 2013 Tukholmassa Piperska murenin tiloissa. Seminaaria johti pääjohtokunnan puheenjohtaja Björn von Sydow ja paikalla oli kaikista viidestä Pohjoismaasta yhteensä noin viisikymmentä osanottajaa. Ensimmäiseksi esitelmöi Lars Wollin ja aiheena oli Att översätta är nödvändigt. Beate Grimrud vahvisti sitten esityksessään, että hän oli jo lapsena hyvin innokas kertomaan. Ylva Hellerud puhui kääntäjän ja käännöksen roolista. Lars Kleberg otti esille Södertörnin korkeakoulussa järjestetyt kirjalliset seminaarit ja esitteli myös ruotsalaisen kääntäjätietosanakirjan. Hlín Agnarsdóttir selosti, millaista on kääntää Lars Norénin tekstejä islanniksi. Kirjailija Agneta Pleijel keskusteli sitten kääntäjänsä Anne Marie Bjergin kanssa. Keskustelua johti NT:n norjalainen toimittaja Hans H. Skei. Per Qvale sai vuoden 2013 pohjoismaisen kääntäjäpalkinnon Nyhlénin lahjoitusvaroista. Tämän norjalaisen palkinnonsaajan puhe ruotsin ja norjan välillä kääntämisestä on vinjetin *För egen räkning* alla.

Kierkegaardin syntymän 200-vuotisjuhlallisuuksien johdosta Steen Tullberg kirjoittaa Kierkegaardista ja demokratiasta. NT:n toimitussihteeri Lena Wiklund on haastatellut kunniajäsen Karin Söderiä, joka on johtanut pääjohtokunnan työtä runsaat 20 vuotta.

Anders Ljunggrenin *Krönika om nordiskt samarbete* käsittelee kantavana teemanaan makrillinkalastusta Atlantilla ja sen pohjoismaisia implikaatioita.

Raportoinnin *Letterstedtska föreningenistä* aloittaa muistokirjoitus kesällä kuolleesta diplomaatista ja valtiotieteilijästä Krister Wahlbäckistä. Sen on kirjoittanut NT:n päätoimittaja. Muuten annetaan tavanomaisesti tietoja kaikista viidestä osastosta ja ilmoitetaan vuoden aikana kansallisella tasolla ja yhteisesti jaetut avustukset.

Bokessän ottaa esille Hans H. Skein kirjoittaman artikkelin pohjoismaisesta kirjallisuudentutkimuksesta kolmen esimerkin pohjalta.

Kring böcker och människor koostuu kolmesta artikkelista. Islannin itsenäisyyspuolueen johtajakriisejä 1970–1991 käsitellään Styrmir Gunnarssonin kirjassa. Sen on arvostellut Guðni Th. Jóhannesson. Henrik Helenius puolestaan on tutustunut Jörn Donnerin laajaan muistelmateokseen Mammutti. Teatterintutkija Astrid Söderbergh Widding ilmoittaa Richard Barkin kirjoittaman Dramatenin näyttelijän Lars Hansonin elämäkerran. Hanson oli pitkän uransa alussa kiinnitettynä Helsingin Ruotsalaiseen teatteriin.

C W-d

Suomennos: Paula Ehrnebo

Nordisk Tidskrift för vetenskap, konst och industri utger under 2013 sin hundra-tretiosjätte årgång, den åttionionde i den nya serien som i samarbete med föreningarna Norden påbörjades 1925. Tidskriften vill liksom hittills framför allt ställa sina krafter i det nordiska kulturutbytet tjänst. Särskilt vill tidskriften uppmärksamma frågor och ämnen som direkt hänför sig till de nordiska ländernas gemenskap och samarbete. Enligt Letterstedtska föreningens grundstadgar sysselsätter den sig ej med politiska frågor.

Letterstedtska föreningens och Nordisk Tidskrifts hemsida: www.letterstedtska.org

Litteraturanmälningarna består av årsöversikter omfattande ett urval av böcker på skilda områden, som kan anses ha nordiskt intresse. *Krönikan om nordiskt samarbete* kommer att fortsättas. Under rubriken *För egen räkning* kommer personligt hållna inlägg om nordiska samarbetsideologiska spörsmål att publiceras.

Tidskriften utkommer med fyra nummer. *Prenumerationspriset inom Norden för 2014 är 250 kr, lösnummerpriset är 65 kr.*

Prenumeration för 2014 sker enklast genom insättande av 250 kr på plusgirokonto nr 4091 95-5. Nordisk Tidskrift för vetenskap, konst och industri, c/o Blidberg, SE-179 75 Skå.

Prenumeration kan även tecknas i bokhandeln.

För medlemmar av föreningarna Norden gäller dock, att dessa genom hänvändelse direkt till redaktionen kan erhålla tidskriften till nedsatt pris.

Tidskriften distribueras i samarbete med svenska Föreningen Norden, Hantverkargatan 29, Box 22 087, SE -104 22 Stockholm. Tel 08-506 11300. Äldre årgångar kan rekvireras från redaktionen.

Redaktionen:

Nordisk Tidskrift, Box 22333, SE-104 22 Stockholm. Telefontid fredagar 10–12.

Redaktionssekreterare: Fil.kand. Lena Wiklund.

Besöksadress: c/o Föreningen Norden, Hantverkargatan 29, Stockholm.

Telefon 08-654 75 70, telefax 08-654 75 72.

E-post: info@letterstedtska.org

Huvudredaktör och ansvarig utgivare:

Fil. kand. Claes Wiklund, Slåttervägen 10, SE-646 34 Gnesta

Tel 0158-137 89 (bostaden).

E-post: info@letterstedtska.org

Dansk redaktör:

Dr. Phil. Henrik Wivel, Nordre Frihavnsvej 26, 3. tv., DK-2100 København Ø.

Tel 20 21 24 66. E-post: henrikwivel@yahoo.dk

Finländsk redaktör:

Pol. mag. Guy Lindström, Grankullavägen 13 B26, FI-02700 Grankulla.

Tel 09-505 29 74. E-post: guylindstrom@yahoo.com

Isländsk redaktör:

Jur. kand. Snjólaug Ólafsdóttir, Vesturbrún 36, IS-102 Reykjavík.

Tel 899 89 42. E-post: snjolaug.olafsdottir@for.stjr.is

Norsk redaktör:

Professor Hans H. Skei, Solbergliveien 27, NO-0671 Oslo.

Tel 22-85 41 45. E-post: h.h.skei@ilos.uio.no